

Núm. 831

OCTUBRE 2000

650 ptes.

MUNTANYA

1876
1996

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
120 ANYS D'HISTÒRIA

Si ja el teniu,
el podeu regalar.
Si no...
us el podeu regalar.

El podeu adquirir a la recepció
del Centre Excursionista de Catalunya.
Els socs del Centre gaudeixen
d'un preu especial.

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

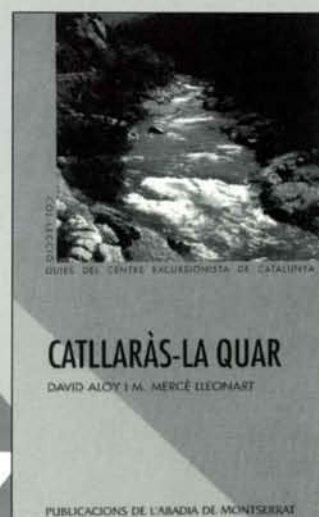
CATLLARÀS-LA QUAR

DAVID ALOY I M. MERCÈ LLEONART

Recull d'itineraris per la franja que va des del Ter fins al Llobregat i que comprèn muntanyes tan característiques com són els Munts, Picancel, Tubau o Estiula. Recorreguts per aquesta atractiva regió del Prepirineu, accessibles a tothom a qui agradi la muntanya.

ELS ALTRES TÍTOLS DE LA COL·LECCIÓ SÓN:

- 1 Refugi d'Amitges. Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, Núria Garcia i Quera
- 2 Mont-Roig - Certascan (Vall de Cardós), Agustí Jolis, M. Antònia Simó i Josep de Tera.
- 3 Itineraris per Collserola, Ignasi Forcada i Salvadó i Victor Gay Rogel
- 4 Pica d'Estats - Monteixo. Vall Ferrera. (Excursions amb esquís). Manuel Broch Guimerà i Eduard Martín Vergara

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Fax 247 35 94 - 08013 Barcelona - Distribució: L'Arc de Berà, Centre Difusor d'Edicions Catalanes - Comandes i administració: Polígon Montgalà, Bèlgica, 6 i 7 - Tel. 465 30 08 - Fax 465 87 90 - 08917 Badalona

Redacció, administració i publicitat:
Paradís, 10 pral. E-08002 Barcelona,
tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08,
adreça electrònica: cec@cec-centre.org
web: www.cec-centre.org

Director: Josep Nuet i Badia,
adreça electrònica: nuet@retemail.es
Secretari: Joaquim Bordons
Consell de redacció: Francesc Beato,
Joaquim Bordons, Francesc X. Gregori,
Josep M. Panareda, Miquel Rafa,
Josep M. Sala
Corrector lingüístic:
Eulàlia Nuet i Badia
Cartògraf i dibuixant:
Armand Ballart
Dissenyador i maquetador:
Josep Nuet i Badia
Publicitat: Adolf Garcia, Exclusives
Publicitàries, tel. i fax. 93-237 95 01
Fotocomposició: PC Gràfic,
adreça electrònica: pcgrafic@arrakis.es
Fotomecànica: T4 Sorrosal, SA.
Impressió: IMGESA, Alarcón, 138.
08930 Sant Adrià de Besòs

Dipòsit legal: B. 545 - 1958
ISSN: 0212 - 2111

Preu d'aquest exemplar: 650 ptes.
(IVA inclòs)
Preu de la subscripció anual: 3.400 ptes.
(IVA inclòs) (sis exemplars).
A l'estranger: 4.900 ptes.
Comanda de números endarrerits a
la redacció de la revista.
La revista MUNTANYA és membre de

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALA

Els articles publicats a MUNTANYA
expressen l'opinió dels seus autors.
La revista MUNTANYA, editada pel
Centre Excursionista de Catalunya es
publica sense cap finalitat lucrativa.
El copyright dels articles, tant de la part
literària com de les il·lustracions, és
 propietat dels autors respectius. Per
tant, és absolutament prohibit la
reproducció total o parcial, per
qualsevol sistema, dels articles de la
revista MUNTANYA sense permís escrit
dels propietaris del copyright.

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

Entitat declarada d'utilitat pública

Any CXXIV, Vol. 103, Núm. 831, octubre 2000

Portada: El poblet d'Adons, situat al vessant nord
de la serra de Sant Gervàs, un matí de tardor.
Foto: Francesc Olivé

Editorial: Presència del Centre als Pirineus 178

Hi havia una vegada un xalet...
75è aniversari del xalet refugi de la Molina
(1925-2000), per Vicenç Sànchez 179

Les fonts del pirineisme català.
La conquesta d'una identitat
per Joseph Ribas 182

Entorn d'unes peces d'un joc d'escacs
per Rafael Battestini 185

La serra de Sant Gervàs (Ribagorça)
per Antoni Cabré i Puig 187

Cazorla i Segura: les serres infinites
per Ignasi Planas de Martí 195

La falguera de rei (*Osmunda regalis*), un fòssil vivent
per Enric Ventura i Lecha 202

El tresc a Muktinath. Circuit de l'Annapurna
per Pura Tomàs 204

El Nou Can Caralleu, una realitat en marxa.
Entrevista a Nèstor Vilella i Ricard Vila
per Eliseu T. Climent 209

Native Son, surrealisme desplomat
per Roger Ximenis 212

Vies d'escalada: a cura d'Armand Ballart 214

Notícies, llibres & mapes 216

Normes de publicació de MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits correctament en català, en suport magnètic (disquet) amb indicació del programa i versió o en el seu defecte a màquina. Se'n presentarà una còpia en paper a doble espai en fulls de mida DIN A4, deixant uns marges d'un parell de centímetres.

Els articles, d'un màxim de sis fulls, negociables, aniran encapçalats pel títol que l'autor proposa i portaran a continuació el nom dels autors. No portaran notes a peu de pàgina.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part,

precedits d'un número que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent.

Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu el subratllat en els textos que vulgueu publicar. Tampoc no utilitzeu codificacions ni lletres diferents en els arxius informàtics.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc, també els podeu aportar en format digital (disquet), preferiblement fets en Corel Draw o Illustrator.

Les fotografies, en nombre de sis a dotze per article, en diapositives, còpies de paper color o blanc i negre brillant, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

Presència del Centre als Pirineus

Durant l'estiu passat, el Centre ha tingut una presència activa en terres pirinenques. Pel juliol, respondent a una petició del Museu de la Vall d'Aran, s'inaugurava a l'església de Sant Joan d'Arties una exposició amb fotografies de principis de segle, originals de Juli Soler i Santaló, presentant diferents aspectes del Pirineu, en especial de la Vall d'Aran i del Pirineu aragonès, com a homenatge i record del qui fou un pioner a divulgar les belleses i costums d'aquelles terres.

Durant els dies que l'exposició estigué oberta, l'expresident del Centre Josep M. Sala pronuncià, en el marc gòtic de la vella església reconvertida en una magnífica sala d'exposicions, una conferència glosant la personalitat i l'obra de Juli Soler, tan vinculat a la Vall que va merèixer el títol de fill adoptiu, concedit el 1907 pels alcaldes de l'Aran reunits en sessió plenària.

La mateixa exposició, a petició del regidor de cultura de l'Ajuntament de Benasc, fou instal·lada durant el mes d'agost en aquesta vila del Pirineu aragonès. Ton Abel, responsable de l'arxiu fotogràfic del Centre, tingué cura de la selecció de fotografies i del muntatge d'ambdues exposicions, que foren visitades per un nombrós i complagut públic.

No hi sobrarà recordar aquí què representà Juli Soler i Santaló i, de retruc, el Centre Excursionista de Catalunya, en nom del qual actuava en la seva divulgació del coneixement dels Pirineus, en especial de les terres compreses entre la part més occidental del Pirineu aragonès i la Vall d'Aran. A finals del segle XIX i començaments del XX aquelles terres eren pràcticament desconegudes per la majoria de la població de Catalunya i, no cal dir,

de la resta de la península Ibèrica, i el que se'n sabia era gràcies als treballs dels excursionistes i estudiosos francesos publicats en les seves revistes i llibres.

Juli Soler, d'una manera sistemàtica i ordenada, anà explorant aquelles valls i cims, i d'aquestes excursions en sortí la *Guia de la Vall d'Aran*, publicada el 1906, obra completíssima en què, a més de les descripcions d'itineraris per a guanyar cims i collades, donà un resum molt documentat de la història i formes específiques de viure de la gent de la Vall i, probablement, el que fou un primer esbós de diccionari aranès - català. La mort prematura del nostre insigne soci impedí que fes el que hauria estat una publicació semblant en forma de guia sobre les valls aragoneses, que també resseguí d'una manera sistemàtica. Ens en queda una bona mostra en els diversos articles publicats en els butlletins del Centre, alguns d'ells després de la seva mort.

Juli Soler és, encara actualment, un exemple clar del que pot la voluntat de fer obra positiva i de la força de l'estima a les muntanyes i al país. A ell devem l'existència, al peu de l'Aneto, del refugi de la Renclusa, aixecat per la seva voluntat i el seu esforç. Mobilitzà tants recursos i influències com pogué fins a aconseguir la concessió d'un terreny per a bastir-hi una casa on poguessin fer base els excursionistes portats per l'afany de conèixer el massís de la Maladeta i el seu cim culminant, l'Aneto.

Aconseguí l'adhesió entusiasta de l'Ajuntament de Benasc i dels seus habitants i, a més, volgué al seu costat, per a tirar endavant el projecte, un home del mateix po-

ble, José Sayó. Dissortadament Juli Soler no veié coronada la seva obra en vida, però el refugi s'acabà i des de fa més de vuitanta anys dona servei a multitud de muntanyencs de tots els països.

El refugi s'anà fent vell, calia renovar-lo i adequar-lo a les exigències actuals. Les dificultats per a fer-ho eren moltes, les unes d'ordre administratiu, perquè, segons les lleis d'aleshores, una concessió no podia superar 99 anys, i les altres, d'importància decisiva, eren econòmiques, ja que el Centre no podia assumir de cap manera un esforç econòmic quantificat en uns cent cinquanta milions.

Aleshores, com en temps de Juli Soler i Santaló, es buscaren solucions, conciliant els interessos legítims tant del Centre com dels aragonesos, i s'obtingué, per part del Govern d'Aragó la renovació de la concessió per a un període de 49 anys, que és el màxim que permet la legislació actual, concessió donada, a parts iguals, al Centre Excursionista de Catalunya i a la Federación Aragonesa de Montañismo, passant així la Renclusa a ser propietat, a parts iguals i amb idèntics drets, del CEC i de la FAM. Amb aquest acord (que a algun nostàlgic o a algun partidari del «tot o res» els podria semblar una renúncia) el Centre ha complert la seva missió de seguir donant un inestimable servei al món excursionista tot mantenint la seva presència real als mateixos indrets que conreà esportivament i cultural, amb la seva ferma voluntat, Juli Soler. Estem segurs que aquest mateix camí, si hagués estat necessari, és el que hauria seguit Juli Soler i Santaló, per a qui l'amistat i la fraternitat entre gent de muntanya no tenia fronteres.

Hi havia una vegada un xalet...

75è aniversari del xalet refugi de la Molina (1925-2000)

Vicenç Sánchez

Un text, fet des del record i l'estimació, d'evocació del xalet refugi més emblemàtic del Centre per una de les persones que en tenen cura.

*Oh! Benvinguts, passeu, passeu,
de les tristoris en farem fum,
que casa meua es casa vostra,
si és que hi ha cases d'algu.*

J. SISA

Fa uns quants anys, unes persones il·lusionades pel món de la muntanya hivernal i coneixedors del que ja passava als Alps, van començar ací a casa nostra a caminar i a baixar per la neu, sobre uns trineus, amb raquetes i després amb uns esquís als peus. Primer en el massís del Montseny i posteriorment a la vall de Ribes i als rasos de Peguera i, per extensió, a les muntanyes de la Molina, cercant sempre la neu, allà on es trobés.

Com que aleshores les distàncies eren llargues i els mitjans de transport els de l'època i molt escassos, es va veure necessari tenir algun lloc en el qual poder fer base i passar les nits, per a aprofitar al màxim les activitats.

Quin millor testimoni que el de Josep M. Guilerà, en el seu llibre *Carnet d'un esquiador (1915-1930)*: «El primer any veritable de La Molina fou el de 1924, que és el que assenyalava la definitiva aclimatació de l'esquí i el començ de la nova popularitat actual. Tal com es preveia, el poder anar amb certa rapidesa fins a La Molina —cal recordar-se de la jornada i mitja que abans es requeria— va capgirar la manera de practicar els esports de neu. Tenint la neu a sis hores de Barcelona, alguna gent prengué de seguit el costum d'anar-hi regular-

ment cada fi de setmana i en molta més gran proporció quan hi havia més d'un dia festiu seguit».

D'aquesta manera va sorgir la idea de tenir un lloc amb unes mínimes comoditats i serveis per a poder gaudir així de tots els plaers que això dels esquís i la neu comportava; i que estigués en un lloc adequat. D'aquí que aquesta idea evolucionés i, amb les il·lusions i esforços de molta gent, es va aconseguir que el Centre tingués un equipament en aquest indret, que posteriorment es va anar ampliant i condicionant. Per això, algunes paraules com *oci*, *esport* i *aventura*, que ara sembla que descobrim, els nostres avantpassats ja les vivien i crec que en un sentit molt

més ampli, no ens enganyem!

Això passava fa setanta-cinc anys, quan es va inaugurar el xalet refugi de la Molina d'una manera oficial, el 5 de desembre de 1925.

Hivern

De la mateixa manera que els primers esquiadors venien il·lusionats i buscant els serveis del xalet, avui dia, quan la neu ens visita, canvia i transforma el paisatge de la muntanya, són moltes les persones que acudeixen amb aquesta mateixa il·lusió a la cita anual amb l'element blanc, com si fos la primera vegada que veuen i trepitgen la neu.

Així, alguns veterans encara en actiu vénen i ens expliquen innumbrables anècdotes de les primeres èpoques i de com s'ho passaven de bé en la mítica habitació 27. Tanmateix, cada dos anys es fa en el xalet la trobada d'esquiadors veterans de Catalunya, en la qual es realitzen algunes proves de diferents modalitats d'esquí i on tothom recorda vells temps en un ambient entranyable, dins de tota la modernitat de materials, vestimentes i equipaments que avui ens envolta.

D'altra banda, avui dia moltes famílies amb nens petits vénen al xalet, sobretot en època de vacances, com els ponts i Nadal, a part dels caps de setmana habituals, donant un aire nou i a vegades esbojarrat en con-

El xalet de la Molina durant l'hivern de 1924, abans d'acabar-se les obres de construcció.

La sortida d'una cursa d'esquí de fons des de davant del xalet de la Molina, a la primera meitat dels anys vint.

trast amb les velles parets de l'edifici. Per Nadal, la Secció d'Esquí organitza un tradicional curs d'esquí alpí per als més joves i després, durant la temporada, algun col·legi o col·lectiu de gent passa també pel xalet, atrets pel món de la neu.

Aquest hivern del mític 2000 i dins d'algunes activitats que es faran amb motiu del setanta-cinquè aniversari del xalet, i una mica en recordança de les primeres i pioneres curses d'esquí de muntanya que s'organitzaven a la Molina i als seus voltants, es va decidir portar a terme una cursa d'aquesta modalitat, rememorant la mítica puig d'Alp Puigllançada que es va fer per primera vegada l'any 1927.

D'aquesta manera, el passat 23 de gener d'enguany, i adaptant-se a les circumstàncies actuals, un centenar de participants de diferents categories d'edat i sexe, es van trobar al peu del telecadira de la Comella. Aquest any, pels capricis de la natura, la neu era molt escassa i no es podia fer la major part de l'itinerari previst amb els esquís als peus, així que a darrera hora es va decidir fer un circuit per l'estació d'esquí de la Molina. Amb un temps advers, tots els participants passen dues vegades per dalt del torrent Negre, lluitant contra el crono i, a més a més, contra un fort vent gelat i unes tempe-

ratures molt baixes. En aquestes circumstàncies, el xalet torna a complir —mai millor dit—, una de les seves funcions i es converteix en el refugi més acollidor en aquells moments, perquè a mesura que la gent va tornant, es pot anar refent amb tots els serveis del xalet i, en especial, amb un brou que la Montse ha preparat i que fa que el cos vagi agafant la seva temperatura normal, per acabar amb un dinar de comiat d'aquesta singular activitat que segurament tindrà la seva continuïtat a partir d'ara.

Primavera

Quan la neu ja s'acaba de fondre, la muntanya comença a experimentar un gran canvi. En funció de la quantitat de neu caiguda durant l'hivern, l'estació d'esquí intenta mantenir les instal·lacions obertes fins a Pasqua. Així, encara molta gent s'anima a passar uns quants dies esquiant per apurar la temporada, però ja amb un aire més distès i combinant-ho amb altres activitats que el temps ja permet de fer. A l'alta muntanya, però, la neu encara restarà un quant temps abans de desaparèixer, cosa que permetrà de gaudir encara, amb els esquís, d'algunes jornades d'ascensions i d'alguna bona baixada, però ja sense

remuntadors mecànics ni grans afluències de gent.

Ràpidament, a mesura que l'estació avança, el sol comença a escalfar i el dia es va allargant, produint un esclat de vida en la natura, de colors, de flors, d'animals... Potser és aquest el període de l'any amb més contrast, perquè mentre encara resta la neu dalt dels cims, torna tota aquesta renovació de vida als boscos, a les valls i les planes.

Potser per aquesta raó i ja tocant a l'estiu, és quan apareix pel xalet un simpàtic i peculiar grup de persones que acudeixen fidels a la seva cita anual, entusiasmats per una afició comuna, com els més fidels devots a la seva religió, caminant per les valls, observant i cercant el seu preciós tresor, per després estudiar-lo, analitzar-lo i fins i tot fer-ne petites disseccions amb els seus estris, com els millors dels cirurgians. Sí, són ells, els botànics i les seves flors. Em sobta veure, any rere any, la mateixa gent amb la mateixa passió, potser tots una mica més grans, però també una mica més savis.

Estiu

Per Sant Joan, un gran foc crema davant del xalet i, amb ell, sempre velles fustes i altres estris que el pas del temps i l'oblit han deixat arraconats i pràcticament sense utilitat, testimonis silenciosos de vés a saber quantes anècdotes i històries de les quals han format part. Al seu voltant, un reduït grup de gent que acostuma a venir per aquestes dates al xalet, format per grans i petits, són absorbits per la seva màgia, acompanyada d'un esclat de llum i de soroll, de petards i coets, que cada cop l'Adolf s'encarrega que siguin més grossos, més variats; en una paraula: més màgics.

Arriba l'estiu i sembla que tothom s'ha de moure d'un lloc a un altre, generalment per fer això que en diuen vacances, que moltes vegades es converteixen més en una necessitat que en un desig, per trencar una rutina que arrosseguem ja fa mesos, potser envoltats de massa obligacions i massa coses que ens capfiquem a fer i a tenir.

En ple mes d'agost el xalet és visitat per una gent que generalment ja

és assídua de cada any i que cada cop fa la seva reserva amb més antelació, per aconseguir les millors habitacions, les més ben orientades, les menys sorolloses, les que més els agraden per vés a saber quins motius pràctics o sentimentals.

En aquesta època un clima força agradable fa que la gent s'hi trobi a gust, aquí, lluny de les grans concentracions urbanes i fora d'altres llocs potser ja poc solitaris o tranquils en aquestes dates, on tothom decideix fer les mateixes coses a les mateixes hores, fugint paradoxalment d'una rutina de la resta de l'any.

Durant aquests dies, un grup de gent gran i tranquil·la es donen cita en el xalet, ocupant la major part del temps en passejades i petites excursions, i llargues i contínues converses de tot tipus, donant un aire distès i relaxat propi dels grans balnearis europeus de principis del segle passat i que darrerament també han renaixut a casa nostra. Algunes tardes o vespres, no és gens estrany sentir-los cantar velles cançons populars, acompanyades per la música d'alguna harmònica, tot un ritual que van repetint cada any des de fa molt de temps, com si d'alguna ancestral cerimònia religiosa es tractés, potser sols minvada per l'inexorable pas del temps, que d'un estiu a un altre es va emportant algun membre entranyable d'aquesta fidel congregació de persones, el qual passa a formar part dels molts records que contínuament es van alternant en les seves quotidianes converses.

Tot això, però, amb el contrapunt de petits menuts d'algunes famílies que també passen uns quants dies per aquí i que corren i juguen desenfrenats per aquesta casa que els deu semblar un castell en relació amb les seves reduïdes dimensions i on poden deixar córrer la seva imaginació, per contrarestar una mica les seves sofisticades i innumbrables joguines i els seus atraients videojocs i programes a través d'alguna pantalla d'ordinador o televisor a què estan tan acostumats.

Tardor

A mesura que l'estiu arriba a la seva fi, el xalet va quedant buit de

gent, una mica com a presagi d'un altre gran canvi en la natura. Mentre els dies van passant, es van escurçant i la muntanya es torna a transformar dins el seu cicle vital. Arriba la tardor.

El fred es fa sentir de valent, acostumat al sol dels cada cop més llunyans dies d'estiu i una nova gamma de colors canvia les fulles, els arbres, els prats i una mica tots els elements que formen aquest petit paradís de la Cerdanya. A mesura que avança aquesta estació i després d'alguna tempesta, és freqüent veure ja alguns cims enfarinats de neu, com si alguna mà capritxosa els hagués decorat intuïnt que l'hivern ja és a prop.

Aleshores també una gran soledat ho envaeix tot. Potser és l'època de l'any en què la gent es mou menys per aquestes contrades, en aquest interval entre l'estiu i la neu, capficades per tornar a començar noves rutines, amb nous projectes i amb moltes intencions que a vegades només es queden en això. Llavors, com diu una vella cançó, «el silenci és un bon amic per passejar, quan no es té ningú amb qui parlar».

Tota aquesta solitud que es pot experimentar, només és trencada per algun cap de setmana puntual, com la Castanyada, en què el xalet es tor-

na a omplir per a seguir aquestes velles tradicions populars que darrerament ens esforcem a celebrar, els elements en si de les quals passen a ser productes purs de *marketing*, com les calçotades, castanyades, boletades i no sé quantes coses més, per a donar algun sentit a això de l'oci.

En aquests dies també s'organitza un concurs infantil d'escalada aprofitant les instal·lacions del gimnàs que té el xalet, que cada any compta amb més participants i on els nens poden imitar els seus particulars herois i quedar fascinats descobrint noves sensacions i aventures desconegudes, i on cadascú es pot sentir una mica més feliç simplement per fer una cosa diferent.

Des dels seus inicis, diverses generacions han passat pel xalet i també són moltes les persones que han estat al seu capdavant, intentant donar el màxim de serveis i de la millor manera possible, encara que de vegades no es fa a gust de tothom.

He tingut la sort o el privilegi, per allò del destí, d'haver pogut viure totes aquestes experiències i sensacions dins d'aquest entranyable xalet refugi, amb una família especial per a mi, que és la que ara fa que aquest xalet sigui casa de tots des de fa ja setanta-cinc anys.

El xalet de la Molina a principis dels anys noranta.

Les fonts del pirineisme català. La conquesta d'una identitat

Joseph Ribas

L'autor d'aquest article, Joseph Ribas, també és autor d'una obra, Petit Précis du Pyrénéisme (Ed. Loubatières. Portet-sur-Garonne), que intenta estendre fins a Barcelona i a tot Catalunya la visió que tenim de la conquesta i el coneixement dels Pirineus, una visió generalment limitada als horitzons de Tolosa de Llenguadoc, de Pau i de Bordeus.

A la pàgina següent, a dalt, el Congrés Francoespanyol. Luishon, 9 de gener de 1950. El president de la Federación Española de Montaña amb la nombrosa delegació catalana. Hi podem reconèixer Francesc A. Peire, el Dr. Jordi Perelló, Fèlix M. Janer, Maria de Ribera, Ramon de Semir, Jordi Ferrera, Miquel Lozano i Josep M. Colomer.

Lluís Marià Vidal, president del Centre Excursionista de Catalunya de l'any 1896 al 1900, geòleg de gran prestigi i pirineista. En la fotografia, amb l'uniforme d'enginyer de mines.

«Per a ser un perfecte pirineista, era gairebé indispensable no ser pirinenc de naixença». Durant molt de temps, aquesta afirmació fou confirmada als Pirineus. Amb molt poques excepcions, els primers descobridors venien de l'exterior. Primer, Ramond, després d'ell, Chausenque, Tonnellé... i també Russell, nascut a Tolosa de Llenguadoc, però de pare irlandès i de mare gascona... Schrader, Brulle i Arlaud...

A finals del segle XIX, Bordeus, Pau i Tolosa de Llenguadoc es repartien la cadena dels Pirineus amb un esperit de conquesta que no descartava pas les rivalitats. Els Pirineus parlaven en francès fins als vessants aragonesos, per on Briet, De Saint-Saud i Gourdon feien campanya.

Encara no ens hem adonat prou de la transcendència que va tenir la Renaixença en l'acostament i la coneixença del pirineisme modern al vessant de Catalunya. D'aquest moviment polític, cultural i social va sortir-ne una generació de muntanyencs que es dedicaren a fer re-nèixer, a través de les excursions, tot allò que pogués aparèixer com un símbol d'identitat nacional. Catalanisme i modernitat foren l'origen de l'excursionisme català.

Aquest doble moviment estengué a través del país el gust per la

descoberta de llocs i curiositats arqueològiques iniciat pels joves fundadors de la primera associació científica d'excursions, creada el 26 de novembre de 1876 al peu del turó de Montgat.

Aquest impuls va portar, l'any 1891, a la creació del Centre Excursionista de Catalunya (CEC). Un dels seus primers presidents, Lluís Marià Vidal, pujà l'any 1895 a la pica d'Estats, en homenatge a la muntanya sobirana del Principat. Símbol seguit d'una impressionant sèrie d'ascensions amb les quals s'afermaren els noms dels que aviat esdevindrien cèlebres, com Jaume Oliveras, «mossèn Isard», o tristament tràgics, com el guia benasquès José Sayó, occit per un llamp el 27 de juliol de 1916 a l'Aneto.

Ordesa, els Encantats, Maubermes, Bisaurín, Besiberri, Mallos de Riglos,

© Text: Joseph Ribas; fotografies: Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya. Ramon de Semir i Albert Oliveras, 2000.

Posets, Maladeta, Aneto, l'un darrere l'altre, els grans pics, els grans massissos pirinencs, foren assolits per les cordades de grimpadors i la corrua d'esquiadors afiliats a la Secció d'Esports de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, creada l'any 1908. Juli Soler i Santaló, un gran nom de l'excursionisme català fou rellevat aviat per un altre grimpaire d'excepció, Lluís Estasen.

«Primeres» nacionals

Des de 1922, el Club Alpí Francès i el Centre Excursionista de Catalunya, cada un al seu costat dels Pirineus, estenien les seves filials. Pertot arreu es creen societats i els seus membres, cada vegada més nombrosos, van assíduament a la muntanya per camins de descobertes i d'ascensions, cada vegada més precises. Un estil que posarà ben alt el prestigi dels Pirineus.

S'editen guies més ben concebudes, més detallades, que es complementen amb panoràmiques i mapes. A França, la «Soubiron» reemplaça la vella «Joanne».

A Catalunya, Lluís Estasen fa reviu l'esperit d'Arlaud. Capdavanter en l'ús de la corda, organitza campaments, travessades, hivernals. Una fam d'ascensions s'apodera de l'excursionisme català, com si, arribats a l'alta muntanya després dels seus homòlegs francesos, els grimpaire ibèrics intentessin, a marxes forçades, recuperar el seu retard. Balaitós, Vinhamala, Astazú, Taillon, Aneto, Vallhiverna, i tants d'altres pics ja conquerits però que se'ls presentaven com a «primeres nacionals», rememorant les proeses dels seus predecessors i preparant-se a igualar-los en el seu propi quadre de muntanyes: Andorra, els Encantats, Montserrat i Pedraforca. L'any 1924, Estasen, Puntas, Navarro, Feliu i González i Llubera realitzen la primera excursió hivernal a la pica d'Estats, seguida l'any després pels mateixos, amb Vila, d'una ascensió hivernal al Vinhamala, amb la construcció d'un iglú.

L'excursionisme barceloní s'aglutina i fa escola en els principals centres de Catalunya. Una intensa ac-

© Fotografies: Ramon de Semir.

tivitat anima els clubs comarcals que, de Granollers, de Vic, de Manresa, de Badalona o de Banyoles, es llancen a programar hivernals i travessades de massissos, sovint amb audàcia. Paret nord del Pedraforca; «primera» ascensió femenina del pic Negre d'Envalira, amb Maria Dolors Canals, Maria Josefa i Anna Maria Mateu, Mercè Thornberg; travessada dels dos Encantats per A. Xandri; travessada nocturna amb esquís de Núria a la Molina, per Flaqués, Guasch, Guiler i Torrent.

Les sortides es multipliquen, sovint en grups, amb caràcter molt popular, fins a 1936, quan l'esclat

de la guerra civil va frenar en sec la seva empenta. A partir d'aleshores, els vessants del sud dels Pirineus entraren en un període obscur.

Esperit d'escalada

Però, malgrat que, tant pel costat de Catalunya com pel costat francès, l'empenta és tallada, segueix i es desenvolupa la temptativa tres vegades intentada a l'Osau, vers l'inaccessible: el couloir Pombie-Suzon, per la cordada formada per Cames, Cazebonne i Jean Santé. Uns precursors!

Aquests homes van forjar la porta, de la qual ni el mateix Célestin

Inauguració del refugi d'Estós, el 24 de juliol de 1949. A l'entorn de Raymond d'Espouy i de Jean-Victor Parant, hi veiem Pepe Abad Botella, d'Osca, Francesc A. Peire i Autran, del CEC, Pellicer, Folliot, Tutor Prado i Delgado Úbeda, president de la Federación Española de Montaña.

Lluís Estasen,
capdavanter en
les llargues
travessies
pirinenques
amb esquís
i destacat
escalador.

© Fotografia: Albert Oliveras.

Passet no hauria imaginat la clau.

La verticalitat! La cara a plom de la muntanya. Per la cara amagada de les antigues conquestes, vindran nous aventurers a encendre estels.

Primer seran alguns cops d'audàcia, després els assalts es faran més precisos, per onades successives, fins a l'èxit, que portarà a estructurar les seves energies, a obrir el pirineisme a l'emulació alpina internacional: la creació del Groupe Pyrénéiste d'Haute Montagne (GPHM).

I, quin millor bateig d'aquest acte que l'ascensió de la cara sud del Bazillac, després del mític *couloir* de Gaube, l'onze de juliol de 1933, quaranta-quatre anys després de la seva llegendària «primera». Prestigiosa obertura dels primers compassos d'una simfonia d'arestes i de parets, que orquestraran de nou els grimpadors de primera fila com Robert Ollivier.

Aquests homes resoldran problemes comparables als dels Alps orientals, posats pels millors «sense guia» del moment. La guerra va trencar aquella arrencada.

Paral·lelament, les activitats es reprenen tímidament a Catalunya. L'estat d'excepció que ha seguit la postguerra civil, ha anihilat els clubs. De les dues-centes trenta-sis associacions homologades d'abans de les hostilitats, només en sobreviuen una seixantena.

L'excursionisme català canvia de natura i de tendències. De caràcter cultural abans de 1936, es diversifica i s'orienta cap a una pràctica més esportiva. L'aspecte patrimonial i elitista del passat es dissol en un turisme social, on la llibertat confiscada troba una derivació en una forma d'espiritualitat que engoleix el sentiment regionalista clandestí.

Els grups es formen a l'entorn d'un cert fervor popular. L'època de les misses, els exvots, les verges i les representacions pietoses desplega dalt dels cims cintes de colors catalans.

De 1951 a 1958 apareixen guies, butlletins d'associacions i mapes itineraris: una informació pràctica, més abundant, més precisa.

Lentament, es va refent el canemàs dels clubs, l'adhesió dels

«socios», l'esperit d'escalada, etapa per etapa.

Fraternitat muntanyenca

A França, Raymond d'Espouy renova les bases de la malparada fraternitat, tallada de fa temps pels esdeveniments. El record d'Arlaud segella la retrobada activitat entre els Montañeros de Aragón, els excursionistes catalans i el grup de joves menats per D'Espouy. Una ascensió a Andorra i una visita a «l'Estat Lliure d'Aigüestortes», rellança les relacions de simpatia que han crescut amb la separació.

A Arazas, als Crabiols, a Lezat, a Maupas, a la Renclusa, els dos vessants dels Pirineus es retroben.

Per uns moments, la Tour de Mayrègne, a la vegada guaita i lloc de contacte, vetlla al punt de trobada dels corrents pirineistes que s'encreuen, d'est a oest i de nord a sud.

L'«entitat pirinenca» porta en germen aquesta visió de la cadena, mentre que successivament esclaten noms nous que s'afermen tot portant l'escalada al més alt grau d'audàcia i d'imaginació.

Una continuació brillant de les gestes dels seus predecessors. La represa, més que no pas la renovació, just abans de l'arribada de dos joves talents, dotats, innovadors: Jean i Pierre Ravier.

Sota el signe de Jean Arlaud, amb la mà estesa vers els pirineistes catalans i aragonesos, fan un acte de fraternitat muntanyenca, afirmant que els Pirineus no separen sinó que uneixen dos estats.

De Jean Arlaud a Lluís Estasen passa un esperit que el 24 de juliol de 1949, per la inauguració del refugi d'Estós, reüní la fina flor dels Montañeros de Aragón, dels clubs de Catalunya, de Tolosa de Llenguadoc, de Tarba, de Pau, de Bordeus i de Barcelona.

Aviat farà cent anys que la vella Federació Francoespanyola de Societats Pirineistes, fundada l'any 1903 per Louis Le Bondidier va obrir la via als muntanyencs dels dos vessants dels Pirineus per retrobar-se fraternalment als cims més alts del món.

Entorn d'unes peces d'un joc d'escacs

Rafael Battestini

El mes de juliol del 2000, a la sala d'exposicions del Centre, han estat exposades unes valuoses peces d'un joc d'escacs anterior a l'any mil. Aquest article ens serveix per a recordar el nexa d'unió entre el Centre i aquest joc d'escacs.

Una notícia

El Museu Diocesà de Lleida ha organitzat una exposició itinerant amb unes valuoses peces d'un joc d'escacs anterior a l'any mil. Es tracta d'unes figures, tallades en cristall de roca, que podien haver pertangut a Arnau Mir de Tost i foren descobertes entre el tresor de la col·legiata de Sant Pere d'Àger.

El juliol del 2000 han estat exposades al nostre Centre Excursionista de Catalunya.

Fins aquí la notícia; una notícia que ens obliga a explicar què representen aquelles peces i per què han vingut al Centre.

Les figures formen part d'un joc d'escacs que devia pertànyer al bei musulmà d'Àger i passaren a mans d'Arnau Mir de Tost, arran de la reconquesta d'aquells territoris, per Ramon Berenguer I el Vell i Ermengol II, comte d'Urgell, en estreta aliança, i amb Arnau Mir de Tost com a cap de l'exèrcit català, de 1030 a 1050, partint del castell de Camarasa, del qual Arnau Mir havia estat infeudat com a senyor per Ramon Berenguer.

Qui era Arnau Mir de Tost?

No es té seguretat de l'any del seu naixement.

Era fill de Miró de Tost, un noble relativament poderós per aquella època, ja que fou senyor de Tost, a l'Alt Urgell.

El riu de Tost determina una vall, tancada al nord pel Montsec de Tost, un estrep del Cadí; ve de llevant cap al Segre i hi desemboca més amunt del congost de Trespunts i aigües avall del riu de la Guàrdia d'Ares.

El senyoriu de Tost comprenia, a més del castell de Tost, els poblets de Montau, Torà de Tost i Sauvanà, junt amb els llogarrets de la Bastida, Hostalets de Tost i Castellar.

Fou important l'església parroquial de Sant Miquel, consagrada el 1039 pel bisbe Eribau d'Urgell i dotada amb relíquies ofertes pel mateix abat Oliva.

Arnau Mir de Tost es casà amb Gerberga, germana de Miró Guillellem d'Urgell.

De 1030 a 1040 va guerrear contra els sarraïns a la serra del Montsec d'Àger; malgrat un contraatac àrab el 1048, va reconquerir definitivament Àger, l'Agira islàmica, i els seus encontorns, del Montsec fins a prop de Balaguer, el 1050.

Com a vescomte del Baix Urgell, Arnau Mir de Tost, senyor d'Àger, assegurà la frontera oriental de Catalunya el segle XI.

Era el senyor de castells, viles, habitants (vassalls «homes lliures» i serfs), a més, rebia impostos sobre terres i béns, junt amb els peatges de duanes en les rutes comercials, entre elles la «via romana».

Arnau Mir va morir cap al 1071

i el seu successor, Ponç Guerau de Girona, era gendre d'Arnau Mir.

Es tracta d'informacions que trobem tant en la *Gran Enciclopèdia Catalana*, en les veus «Àger», «Arnau Mir de Tost», «Urgell» i «Tost», com en la *Història nacional de Catalunya*, d'Antoni Rovira i Virgili, concretament al tom III, *La Catalunya comtal*.

Cal esmentar que a *La Catalunya romànica*, tom XXIV, a les pàgines 36 a 38, hi ha la reproducció del testament d'Arnau Mir de Tost, amb data d'11 d'agost de 1072. Tanmateix, el testament no va signat directament per Arnau Mir; ho fan dos testimonis i pot ésser pòstum.

Què va passar amb el joc d'escacs?

Llarg temps passà desapercebut i quedà com a part del tresor de la col·legiata d'Àger.

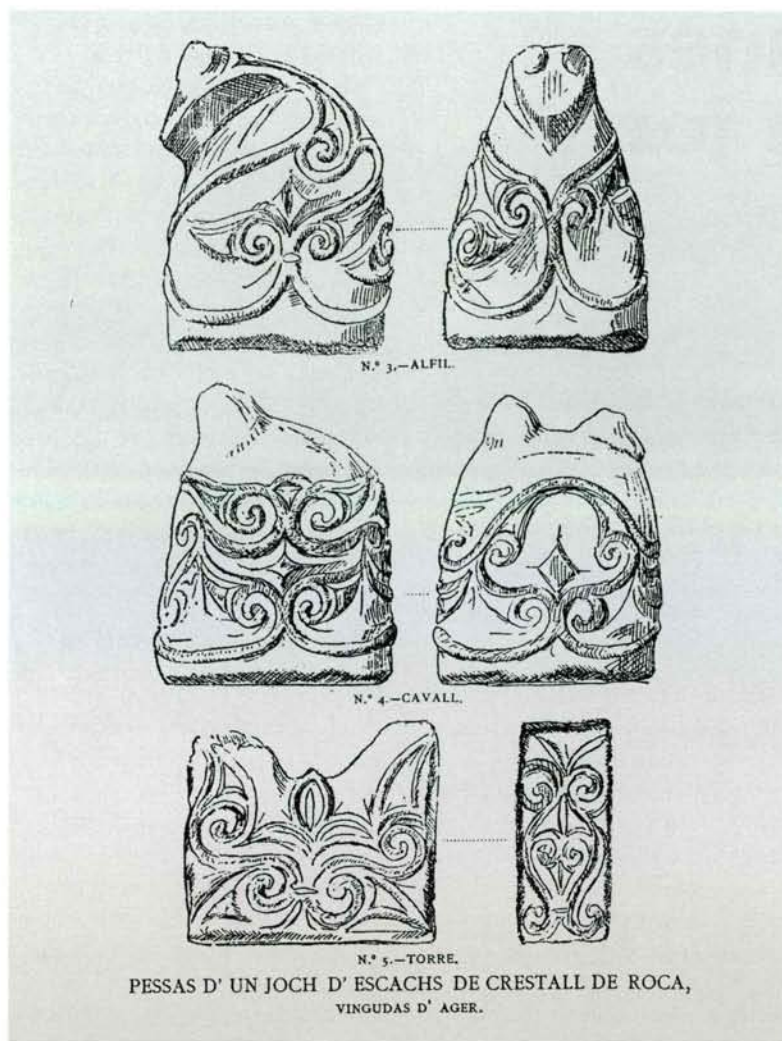
Jaime Villanueva, un dominic de tarannà liberal, va fer una minuciosa tasca de recerca, durant la guerra del Francès, resseguint parròquies dels Països Catalans no ocupats. Els resultats foren publicats, el 1821 a València, en els deu volums del seu *Viaje literario a las iglesias de España*. En el tom IX, *Solsona, Ager y Urgel* (1806-1807), ens descriu la col·legiata de Sant Pere d'Àger i el seu tresor. Diu: «Vi además en una cajita varias piezas de cristal de diferentes tamaños y hechuras»... «una caja de madera con 44 piezas de cristal»... «el inventario dice: una caxa de fusta ab quaranta quatre peces de crestall. Diuse son squacs. No se sab quil doná, creuse los doná lo compte d'Urgell».

En *L'Excursionista*, *Bolletí Mensual de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, 31 d'agost de 1886, pàgina 546, es publica una excursió particular a «Lleyda, Balaguer, Convent de les Avellanas, Ager, Tremp, Talarn, Agramunt y Tárrega, 24 al 29 Juny, amb Assistència dels Srs. Aulèstia, Pons i Massaveu y Gispert».

En una segona part —«Acabament»—, a la pàgina 555 escriuen:

«Lo Sr. Aulèstia ne tragué curiosos datos referents al Catálech del antich Arxiu de la Colegiata... y sobretot, unas pessas, segurament de

Dibuixos de diferents peces d'escacs procedents del tresor de la col·legiata de Sant Pere d'Ager, reproduïts en el treball de Josep Brunet i Bellet, 1887.

cristall de roca ab adornos romànics tallats, de las que's parla en un antich inventari ab les següents paraules "Una caixa de fusta ab quaranta quatre peces de cristall. Diuse son squachs. No se sab quil's doná; créuse los doná lo Compte d'Urgell". Avuy se'n conservan molt pocas peces».

Antoni Aulèstia i Pijoan, president de l'Associació, en va informar Josep Brunet i Bellet, soci de l'Associació d'Excursions Catalana, interessat en el joc d'escacs, que va estudiar aquelles figures.

D'aquest estudi ens en queda un article al *Butlletí Mensual de la Associació d'Excursions Catalana*, «Any X, Febrer y Mars de 1887», «Sobre unas pessas d'un joch d'escachs de cristall de roca vingudas d'Ager». L'article ve signat per Joseph Brunet y Bellet. Es tracta d'un minuciós treball, que s'estén de la pàgina 29 a la 36, amb onze figures, set d'elles dobles (front i perfil), o sigui, un total de divuit dibuixos de les peces esmentades. Brunet fa un

inventari: «Un Rey, una Reyna, dos Alfils, dos Cavalls, una Torre, cinch peons y tres pessas petitas que no puch determinar si serán pons d'un altre joch».

Suposa que: «havien pertanescut á algun rey ó jefe mahometá dels que el segle x governáren alguna ciutat important d'Urgell».

Recorda que: «á Egipte, en temps de Ramsés II, á uns 1500 anys avans de Nostra Era, ja s'hi construhían pessas d'escachs».

Demuestra que: «ls árabes, lluny d'ésser los inventors ni'ls introductors del joch d'escachs... al establir-se en Espanya trobáren d'us general lo joch de 8 x 8 casillas».

Assegura que: «Aquestas pessas son de fabricació catalana, per artífices catalans i pera ús dels árabes».

Reconeix que: «Las pessas s'haurien perdut si'ls excursionistas de dita Associació, que l'estiu passat visitáren aquelles regions al deturarse á Ager no haguessin descobert la existencia de ditas pessas,

divulgant la noticia á llur arribada á Barcelona».

Observa que: «s'han perdut les 29 que hi faltan»... «Villanueva n'contá 44 en una capsas».

Dues constatacions

El fet que Antoni Aulèstia i Pijoan, de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, informés ràpidament Josep Brunet, de l'Associació d'Excursions Catalana, demostra que ja el 1886 les relacions entre ambdues entitats eren molt cordials i s'estava preparant la fusió de les dues associacions en l'actual Centre Excursionista de Catalunya, una fusió que ja fou efectiva el 1891.

El simple seguiment del possible origen d'unes figures d'un joc d'escacs de la Catalunya comtal ens dona a conèixer un seguit de personatges interessants: Arnau Mir de Tost, Ramon Berenguer I, Ermengol II d'Urgell, Jaime Villanueva, Antoni Aulèstia i Pijoan o Josep Brunet; els uns han contribuït a forjar la història de Catalunya i els altres han recuperat un ric passat, fent que es mantingui viva la nostra memòria com a nació.

Agraïxo al bon amic i consoci Francesc Olivé la seva ajuda en la tasca de la recerca bibliogràfica.

Si en volem saber més

Per a ampliar coneixements sobre Arnau Mir de Tost i la seva època, o sobre els escacs, vegeu:

ABADAL, R. D'. *Els primers comtes catalans*, Barcelona, 1958.

BALANÀ I ABADIA, P. *L'Islam a Catalunya (segles VIII-XII)*, Ed. Dalmau. Barcelona, 1997.

CARRERAS CANDI, F. *La frontera oriental del comtat de Barcelona*, Miscelànea Històrica Catalana, Sèrie II.

PIN Y SOLER, J. *Problemes d'escachs. «D'autors catalans contemporanis col·legits y precedits d'un prólech per Pin y Soler»*, Henrich y C^a. Barcelona, 1899.

SANAHUJA, P. *Arnau Mir de Tost*, Revista de Catalunya, V. Barcelona, 1926.

SOLDEVILA, F. *Història de Catalunya*, Ed. Alpha. Barcelona, 1962.

La serra de Sant Gervàs (Ribagorça)

Antoni Cabré i Puig

Molta gent ni tan sols ha sentit parlar d'aquesta serra. Però gairebé tots l'hem vista en alguna ocasió. Això és així perquè quan anem cap a la Vall d'Aran, tot remuntant la Noguera Ribagorçana, passem per la subcomarca de la Terreta, tot seguint el traçat de la carretera N-230. I, després del Pont de Montanyana, veiem aquesta important serra que ens barra l'horitzó. Però hi fa de molt mal anar. Per això ha anat quedant com relegada dins l'àmbit excursionista.

Avui us la volem oferir com a destí de la vostra propera excursió.

Cal estudiar bé el recorregut que més ens convindrà, ja que els desnivells i les dificultats d'orientació són considerables.

He cercat tota la informació possible, consultant la biblioteca del Centre. No hi ha gaire cosa.

I, a la nostra revista MUNTANYA, tampoc no hi abunden els articles sobre aquesta serra. A més, uns ens parlen de la botànica d'aquesta serra i d'altres són columnes que fan referència a alguna activitat. I poc més. Només en sobresurt, i cal dir-ho, un excel·lent article del nostre estimat consoci Agustí Jolis i Felisart, publicat a *Montaña* l'any 1960.

En aquest article dona a conèixer aquesta serra i obre les portes a unes futures activitats d'escalada que van fer després els nostres companys del CADE.

Comunicacions

Actualment disposem, a l'W, de la carretera N-230 que puja des de Lleida cap a la Vall d'Aran, recentment arranjada amb els fons de la Comunitat Europea.

Al N tenim la carretera N-260,

que està en fase de renovació entre el Pont de Suert i la Pobra de Segur. Des del Pont de Suert, abans d'arribar al port de Viu de Llevata, a la nostra dreta, arrenca una carretera que ens durà fins a Adons, poble situat a 1.340 m, al peu de la serra, en el seu vessant nord.

Al S tenim la vall del riu de Miralles, i més enllà, dalt d'un serradet, hi ha el poble de la Torre de Tamúrcia (municipi de Tremp),

encimbellat, i on s'arriba mitjançant una pista recentment asfaltada, des del Pont d'Orrit a Areny de Noguera.

També es pot arribar, per una pista sense asfaltar, a Espluga de Serra, antic cap de municipi situat al peu del Pui de Lleràs, de conglomerats rogencs.

No ens esplaiarem amb els accessos des de Corroncui, ni Erinyà, ni Serradell, poblacions situades a l'E de la serra de Sant Gervàs.

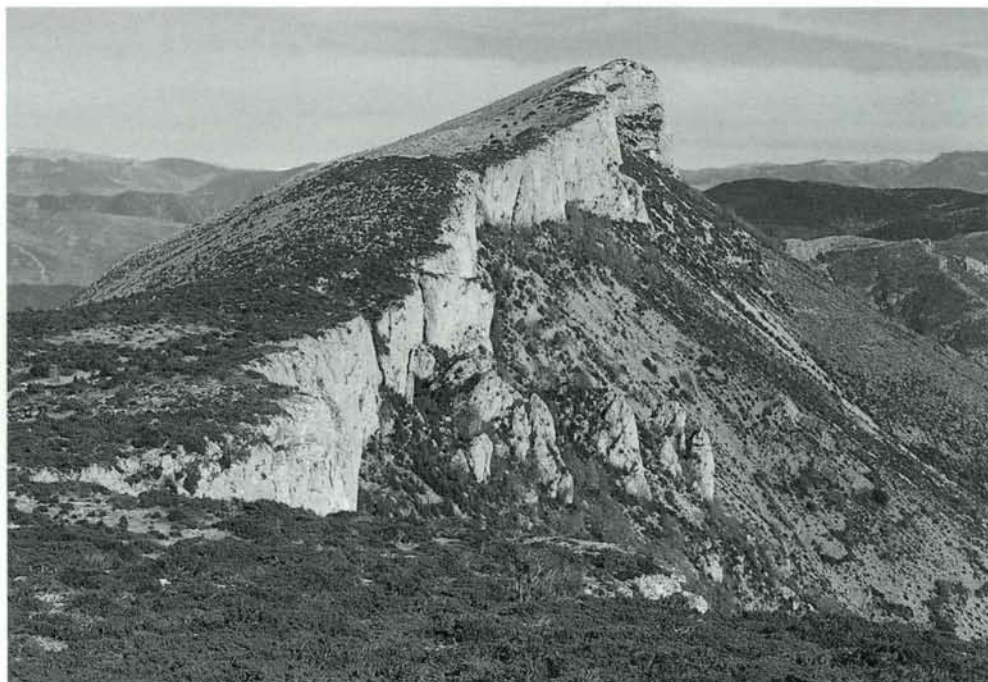
Des de Senterada, passant per Cadolla i Pinyana, es pot accedir cap a Espluga de Serra només passant pels colls de la Basseta i la Creu de Ferri, de 1.510 i 1.517 m, respectivament, i que estan situats a l'E del cim de l'Avedoga d'Adons, vèrtex de primera categoria, de 1.836 m.

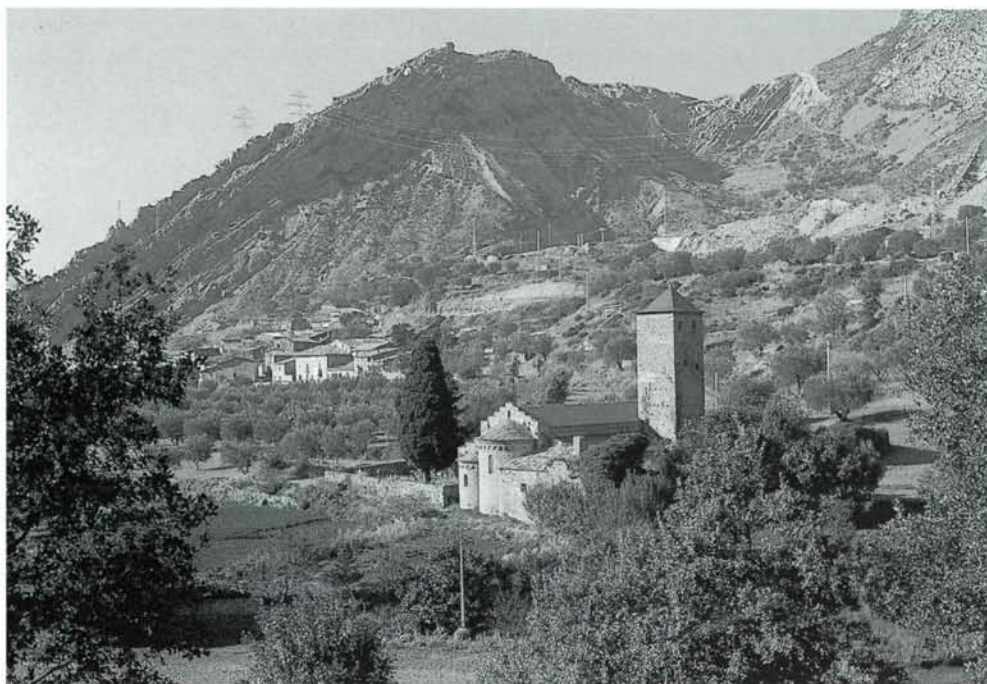
Pistes d'interès

Recentment hom ha construït una pista que surt de la Torre de Tamúrcia, baixa al riu de Miralles i puja fins gairebé a l'ermita de Sant Gervàs. Només és apta per a vehicles del tipus 4x4.

Des de la N-230, abans d'arribar a Sopeira, justament des d'abans de la presa, baixa una pista asfaltada, que creua el riu i va paral·lela al canal hidroelèctric de l'Enher, que duu al Pont de Montanyana. Fins en creuar-lo, al costat de l'ermita de Sant Antoni (als mapes

Des del forat del Portús, l'Avedoga presenta un aspecte alterós i impressionant, com tota la cinglera del vessant sud de la serra de Sant Gervàs.

El monestir de Santa Maria d'Alaó als afores de Sopeira, població situada al costat de la Noguera Ribagorçana als peus de la serra de Sant Gervàs.

veiem escrit ermita de Sant Gregori).

Des d'allà es pot continuar amb un vehicle 4x4, perquè és una pista molt dolenta, que va paral·lela al barranc de Miralles i després s'enfila cap a l'església romànica de Miralles, avui en ruïnes, i puja amb fort pendent fins a la Collada, a 1.382 m.

Aquestes són les vies de comunicació d'interès excursionista en l'àmbit d'aquest article.

Hidrografia

El vessant nord drena les seves aigües pluvials cap al NE, i desguassa a l'embassament d'Escales en el seu tram occidental. I en el seu tram oriental, cap al NE, al riu Bòsia, afluent del Flamisell a Senterada. Aquest desguassa a la Noguera Pallaresa a l'embassament de Sant Antoni, a la Pobra de Segur.

El vessant S drena les seves aigües pluvials cap al riu de Miralles, que flueix cap a l'W i que desguassa directament a la Noguera Ribagorçana, aigües avall del molí de Sopeira.

Geologia

Es tracta d'una serralada transversal orientada d'E a W, formada per roques calcàries, encinglerades al vessant sud.

En el seu vessant nord el pendís és més suau. Hi veiem moltes formacions d'origen càrstic, com són el

lapiatz, els esvorancs, les dolines. I, al vessant sud, les balmes i forats de grans dimensions.

També hi podem observar esveltes agulles.

En canvi, als seus peus, cap al sud, el solc de la serra és format per rocam de tipus argilós i margues molt fragmentades. Això fa que hi trobem esquarteraments del terreny, profundes barrancades i altres fenòmens erosius. Aquí no hi creix l'herbei, i l'aspecte del terreny és grisenc, de roca nua.

Cap a llevant, hi ha roca conglomerada rogenca, tant cap a Serradell, com cap al Pui de Lleràs, formacions que ens recorden les cingleres del sud, a la serra del Cis.

Vegetació

Al vessant sud hi predomina la desolació, el color grisenc terrós. Només hi trobem alguns roures molt esparsos.

Cap al nord, entrem en les riques pastures; són prats guanyats antigament al bosc, cremant-lo, artificant-lo: les boïgues.

Hi predominen els boixos i, al fons de les valls, hi trobem arbres de ribera.

Per això, el forat del Portús s'emprava per al pas del bestiar oví, de llana, per a dur-los a les riques pastures que s'amagaven més enllà de la cinglera erma i eixorca.

ITINERARIS

Desitgem presentar-vos dos circuits per a fer a peu, detallant-ne els horaris.

I us volem estimular a caminar-los, ja que és un indret de gran interès per a l'excursionisme.

Circuit núm. 1 Per la serra de Sant Gervàs des de prop de Sopeira

Caminarem pel Pallars Jussà i per l'Alta Ribagorça. Cal proveir-se d'aigua, ja que no hi ha fonts; és un terreny molt sec.

Tot passant per Lleida i Benavarri, seguim la N-230. Arribem a Areny de Noguera (subcomarca de la Terreta) i aquí podem esmorzar en un dels bars que hi ha al davant de la gasolinera. Al costat, hi ha un forn on fan un pa i unes pastes de molt bona qualitat.

Tornem al cotxe, i remuntem la vall seguint la N-230. Abans de Sopeira, davallam per una pista asfaltada i creuem la Noguera Ribagorçana per un pont. Hi ha dos ponts. I veiem la presa de Sopeira damunt nostre.

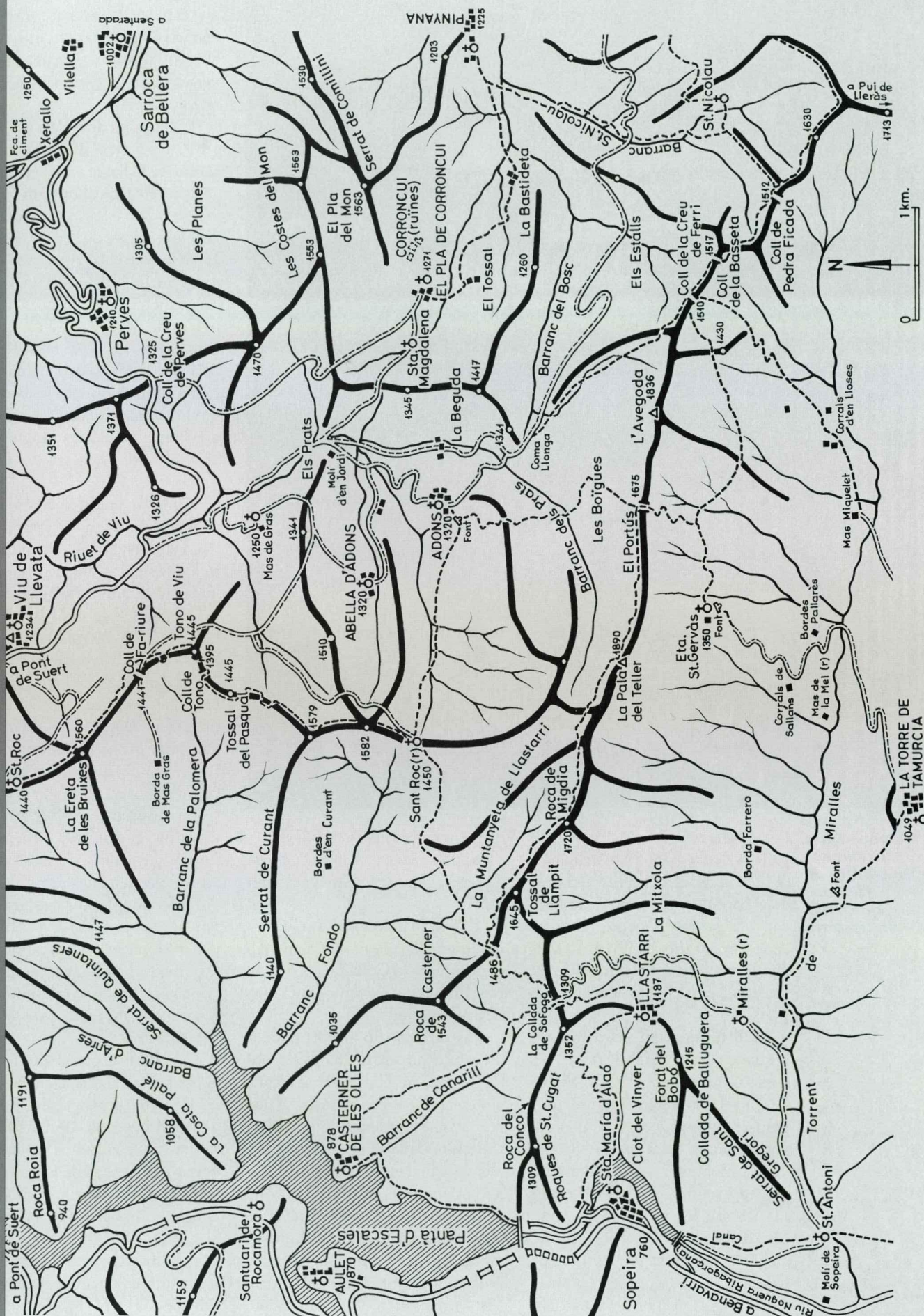
Aquí hi havia antigament l'ermita de Sant Gregori, destruïda en construir el canal.

Ara aquest sant és situat al costat de sant Antoni, a l'ermita de Sant Antoni, que els mapes assenyalen com de Sant Gregori.

Seguim el canal. L'asfalt fineix al costat de l'ermita de Sant Antoni. Aparquem el cotxe, ja que la pista és poc recomanable a partir d'aquí. Som a 700 m.

El desnivell de la pujada que farem avui serà de 1.200 m.

0.00 h. Ermita de Sant Antoni. Caminem pista amunt. Al cap de 200 m hi ha un canvi de rasant, amb una gran pedra posada vertical, que marca la divisòria entre Catalunya i Aragó. Seguim cosa d'uns tres quilòmetres per la pista, fins que abandonem el riu de Miralles, enfilant-se cap al nord, remuntant un barranc. Duem 30 min de camí. Ara, forta pujada durant 15 min, fins a les bords de Miralles i les ruïnes de l'església romànica de Santa Maria

Santa Maria de Miralles i el barranc de la Coma, que baixa de Llastarri.

de Miralles. Hi ha uns còms amb palla per als ramats. Seguim pujant.

1.00 h. Deixem la pista, que creua el barranc, i prenem l'antic camí cap a la nostra esquerra, que presenta un grauet a la roca. Mes amunt, trobem un abeurador, font i safareig. Forta pujada pel mig dels prats.

1.25 h. Llastarri, situat als dos vessants d'un collet, a 1.175 m. Visitem el poble, en ruïnes, i també l'església romànica. Després ens atanssem al collet de més al nord, per on puja el camí des de Sopeira; vista panoràmica esplèndida: congost d'Escales, el Talló d'Aulet (1.501 m), les roques del Cugat. Des d'aquest collet, baixa l'antic camí cap a Sopeira en una hora de camí.

Ara ens cal recular baixant a cercar la pista, ja que unes esveltes ro-

ques ens barren el pas cap al NE.

Una vegada som a la pista, l'hem de seguir amunt, amb una forta pujada.

1.55 h. Pista. Va creuant un barranc, fent llaçades ascendents. La seguim fins a la **Collada**, a 1.302 m. No hi ha gaire panorama des d'aquest indret.

Ens dirigim cap al NE, seguint un sender, a cercar uns plans, antics camps de conreu abancalats, amb marges, al peu d'una rasa que més avall és un barranc que duu a Casterner de les Olles, poble situat a la vora de l'embassament d'Escales i avui també en ruïnes.

La vegetació esdevé atapeïda de boixos. El terreny és calcari i en forma de lapiaz. Remuntem la rasa i arribem a un primer cim a 1.650 m. Vista esplèndida cap al S. Duem tres hores de camí, i ara ens dirigim

a una primera bretxa que resulta ser una canal molt vertical amb boixos, marcada amb una gran fita. Ignoro què vol assenyalar. Passem per diverses dolines, expressió de fenòmens càrstics.

4.00 h. Cim de la Pala del Teller, 1.890 m. Podem dinar aquí, i descansar de la llarga i feixuga pujada.

Tindrem una gran vista panoràmica en 360°. Pel S, llunyans, veiem els cims de Sant Alís, al Montsec d'Ares. Cap al nord, destacarem la vall Fosca, la vall de Manyanet, la vall d'Erta. Veiem els pobles de Manyanet, Erill Castell, Erta, la Bastida d'Adons. I els cims de Filià, el tossal de l'Aigua Blanca, els contraforts dels Besiberris, els Vallhiverna, el Russell, l'Aneto, cap a ponent, veiem les cingleres, el Talló d'Aulet, la serra del Cis, el Turbó.

Cap a llevant, només l'Avedoga d'Adons i el Boumort. També el llunyà Pedraforca... A sota nostre, al sud, hi ha el barranc de Miralles, la Torre de Tamúrcia, Espluga de Serra, i la filera de cims del Pui de Lleràs, tots de conglomerat vermellós.

Descansem. I ja davallem cap a l'E seguint uns senders de cabres. En podem veure al fons, en un prat. Enfilem un sender de cara a l'Avedoga d'Adons... tot molt atapeït de boixos.

Ens anirem entretenint i ens costarà localitzar el **forat del Portús**, esvoranc de la serra, no situat perpendicularment, sinó paral·lelament, formant un petit prat al seu peu... Cal ficar-s'hi per a poder localitzar el forat pròpiament dit. Ens hi hem d'aventurar, sense tenir la certesa que és l'indret correcte, però el premi... s'ho val, de debò!!!

Cal cercar-lo poc abans d'arribar al punt més baix de la cresta, entre els dos cims principals: la Pala del Teller i l'Avedoga d'Adons.

Un pic localitzat, i ja ufanosos del nostre encert i de la nostra troballa, que ens semblava molt difícil, ja el baixarem, traspasant la serra.

A la sortida duem quatre hores i tres quarts caminant, i ja veiem una fita que ens marca la bifurcació dels dos antics camins: el de l'esquerra,

Urgell, 95 bis - Tel. 93 453 50 01
08011- Barcelona

OFERTA D'ESQUÍ 1999-00

[Http://personal2.redestb.es/pedraneu](http://personal2.redestb.es/pedraneu)

Urgell, 95 bis - Tel. 93 453 50 01
08011- Barcelona

CONJUNT ESQUÍ CARVING

ESQUÍS
FIXACIÓ
MUNTATGE

25.995 ptes

CONJUNT ESQUÍ FREE

ESQUÍS (TOT TERRENY)
FIXACIÓ
MUNTATGE

45.995 ptes

CONJUNT ESQUÍ DE MUNTANYA

ESQUÍS
FIXACIÓ
MUNTATGE

51.995 ptes

PEDRA NEU ○ CAMPAMÀ

**LLOGUEM: ESQUÍS PISTA/MUNTANYA/ARVA/PELLS DE FOCA
TENIM CURA DEL MANTENIMENT D'ESQUÍS I FIXACIONS**

Oficina de guies - UIAGM

El Centre ofereix als seus socis la possibilitat de realitzar ascensions de tot tipus acompanyats per un guia d'alta muntanya. Ara podeu viure aquella escalada o travessa que sempre us ha atret, sense preocupar-vos de res i amb la tranquil·litat de saber-vos en bones mans.

PROGRAMA DE SORTIDES GUIADES PER A L'ANY 2000

12 i 13 de febrer: Esquí fora de pista sobre glaceres: la Vallée Blanche i l'Argentière

20 - 24 d'abril (Setmana Santa): Travessa amb esquí Chamonix-Zermatt

27 - 30 de juliol: Mont Blanc

27 - 30 d'agost: Mont Rosa (punta Signalkuppe) i nit a la cabana Margherita

1 - 3 de setembre: Cerví per l'aresta de Lion

23 de desembre 2000 - 7 de gener 2001: Mali, tresc i escalada per l'Alt Gourma

Per a més informació:

Àrea d'atenció al soci, cada dimarts de 7 a 9 del vespre o parlant amb Joan Jover, telèfon 93 347 02 69

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA - Club Alpí Català

Paradís, 10 pral. - E-08002 Barcelona - Tel. 93 315 23 11, fax 93 315 14 08

Adreça electrònica: cec@cec-centre.org - Web: www.cec-centre.org

ARXIU FOTOGRÀFIC DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

L'arxiu fotogràfic del Centre conté col·leccions de fotografies des de 1886 d'una gran diversitat de temes, com ara aeronàutica, arqueologia, arquitectura, carrers de Barcelona d'abans de la Reforma, esports, fauna, folklore, geografia física i econòmica, pobles i indrets de Catalunya, del Pirineu aragonès, d'Espanya i d'altres països del món. A més de fotografies estereoscòpiques i autocrom.

Instal·lacions i serveis:

- * Sala de treball per a ordenació i classificació de material.
- * Sala de conservació i arxius d'originals.
- * Laboratori.
- * Equip de tractament digital de les imatges: digitalització, retoc fotogràfic, gravació de CD ROM.
- * Servei de còpia i ampliació.
- * Reproducció de positius paper.
- * Reproducció de transparències positives blanc i negre.
- * Còpia i reproducció de negatius.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA/Arxiu fotogràfic

Carrer del Paradís, 12. 08002 Barcelona

Tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08

adreça electrònica: cec@cec-centre.org

Horari d'atenció al públic:

de dilluns a divendres de 10 a 14 h i dimarts i dijous de 18,30 a 21 h

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

REFUGI D'AMITGES

Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici

NÚRIA GARCIA I QUERA

Quaranta-tres itineraris que descriuen ascensions a cims, aproximacions a d'altres refugis de la zona, crestejades, traveses... Un reguitzell de possibilitats, sempre des d'Amitges, que permeten trepitjar la muntanya quan la neu ja s'ha fos.

MONT-ROIG - CERTASCAN (Vall de Cardós)

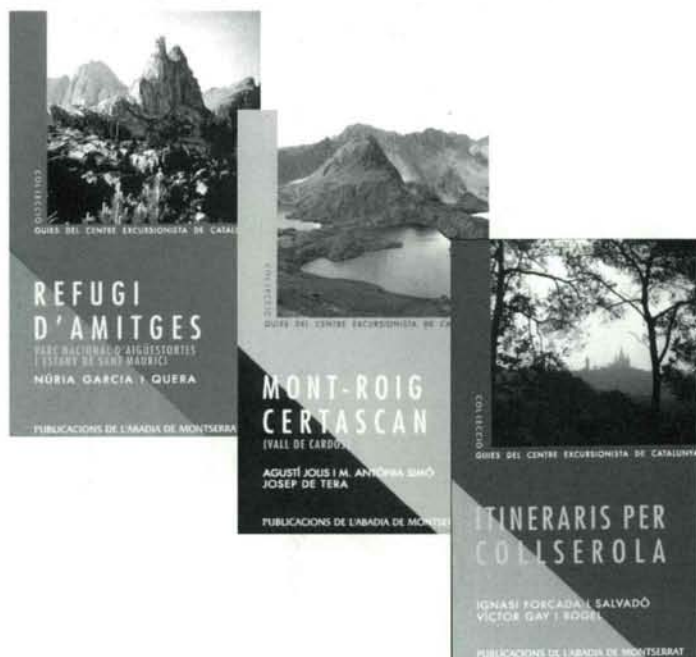
AGUSTÍ JOLIS, M. ANTÒNIA SIMÓ I JOSEP DE TERA.

Entre el Mont-roig a ponent i el Certascan a llevant, reis de la regió, s'estén un enfilall de cims de gran caràcter muntanyenc.

ITINERARIS PER COLLSEROLA

IGNASI FORCADA SALVADÓ I VÍCTOR GAY ROGEL

Un seguit d'itineraris escrits per a donar a conèixer la Serra de Collserola i per a facilitar-ne les caminades. Itineraris d'una gran bellesa paisatgística, de poca dificultat i que es poden fer tots en menys de quatre hores, és a dir, en un matí o una tarda.

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Fax 247 35 94 - 08013 Barcelona
Distribució: L'Arc de Berà, Centre Difusor d'Edicions Catalanes - Comandes i administració:
Polígon Montigalà, Bèlgica, 6 i 7 - Tel. 465 30 08 - Fax 465 87 90 - 08917 Badalona

que és el que seguia la transhumància de llana des d'Espluga de Serra. Aquest camí es bifurca.

El que puja al coll de la Creu de Ferri encara és força visible.

També és evident el que duu a Espluga de Serra.

Seguim el de la dreta, que avança planer entre blocs de roca i boixos. Passem pel costat d'una esvelta **agulla calcària**, com un dit. Després ja no hi ha res de res: ni camí ni cap senyal del pas de ningú.

Ara cal posar a prova l'experiència muntanyenca de cadascú i localitzar l'indret on rau l'ermita de Sant Gervàs, cap on cal dirigir-se. El terreny és argilós i molt esllavissat, i presenta un fort pendent i torrenteres. Cal descendir de biaix, cap a ponent, amb molt de compte. Cercarem un collet com a punt de referència. Alà ja es veu l'ermita, a sota nostre. Hi arribem, davallant per la llera d'un barranc, ja que ens presenta una roca calcària molt més segura. Com a referència, es veu la pista de recent construcció que gairebé hi mena.

5.45 h. Ermita de Sant Gervàs, 1.350 m. Veiem les antigues parets de la casa de l'ermità, ja abandonades i en ruïnes des de fa molts anys.

L'actual edifici de l'ermita no té cap interès artístic.

A l'altar hi ha les estàtues dels germans bessons, els sants Gervàs i Protasi, màrtirs. S'hi celebra l'aplec el dia 9 de juny, amb molta concurrència de gent. La font és una cisterna amb una aixeta, situada més avall d'una gran roca que es troba més avall de l'ermita. Hom atribueix a aquesta aigua del Sant propietats miraculoses.

Descansem, després d'haver aconseguit arribar a aquest indret. Fem fotos des de l'ermita i abastant el grandios cingle ja llunyà, on veiem la roca groguenca de Sant Gervàs.

5.50 h. Pista. Aquí hem cercat infructuosament l'antic camí que duia al poble de Llastarri, que hem localitzat cap al seu final del recorregut... des del cim. Però aquí és totalment perdut.

6 h. Seguim la pista fins als **corals de Sallans**, on la deixem, ja que se'n va cap a l'E... creuant el riu de Miralles i pujant després a la Torre de Tamúrcia.

Aquí podem deliberar... sobre el camí a seguir.

Cal valorar les torrenteres que l'erosió ha anat formant amb el pas dels anys...

Així, doncs, decidim retornar seguint el **riu de Miralles**. Baixem rectes, passant per uns antics camps de conreu grocs, encatífats per les argelagues florides. Passem per les ruïnes del **mas de la Mel**.

6.30 h. Som al nivell del riu, que anirem seguint avall. Veurem bonics estrats de roca. Es tracta d'un recorregut força entretingut perquè cal anar saltant per les pedres del riu, d'un costat a l'altre, fent tècni-

ques d'equilibri, segons el cabal del riu. A estones podem sortir del riu i passar per alguns camps del costat. En un, trobem una vacada, amb el toro que s'aixeca i ens mira fixament; anem passant. Això fa molt de respecte. Després, a can Grau ens informaran que aquells animals són de la seva propietat, i que s'estan allà a la vora del riu, durant tot l'any, sense veure mai ningú.

Més avall, el riu s'engorja, però seguim davallant-hi sense cap dificultat.

7.30 h. En un revolt veiem la roca de la dreta del riu, on es formen uns curiosos estrats verticals.

A dalt, l'ermita de Sant Antoni, no gaire lluny de Sopeira. Al fons es veuen les roques de Sant Cugat.

A baix, la petita església de Sant Hilari del poble abandonat de Llastarri, situat dalt d'un estrep en el vessant sud de la serra de Sant Gervàs.

Fotografia: Francesc Olivé.

Des de l'Avedoga, la Pala del Teller, cim culminant de la serra.

Si ens separem, uns poden seguir el riu i els altres poden seguir un sender ascendent, que aviat creua un barranc ferruginós.

Aviat se surt a la pista ascendent. I ens retrobarem els dos grups.

Ens retrobem quan ja duem 7 h i 40 min caminant.

Seguim la pista, paral·lels al riu... i arribem al cotxe. Duem 8 h i 15 min de camí efectiu.

Comentari

Veig amb molta tristesa que un indret tan interessant i poc freqüentat com és el cas del forat del Portús acabi pendent-se. Si no hi posem remei, les futures generacions desconexaran l'existència d'aquest pas, qualificat com a «pas de bruixes» pel meu amic Espiroin, el meu fidel company d'excursions i d'aventures.

Circuit núm. 2 L'Avedoga d'Adons i la pala del Teller

Per Lleida i Benavarri, seguim la N-230 fins al Pont de Suert. Aquí enfilem l'Eix Pirenaic, N-260 cap a Senterada i la Pobla de Segur. Després d'uns cinc quilòmetres, girem cap a la dreta, seguint la indicació «Adons». Prenem l'excel·lent i planera pista fins a Adons.

0.00 h. Adons, 1.340 m. Iniciem la caminada avançant planera-

ment entre prats de dall. Veiem eugues i poltres. Passem pel costat d'uns pollancres evidents. Es veu l'Avedoga cap al SE.

0.10 h. Iniciem la forta pujada, per un excel·lent camí de grau, antany molt fressat, però avui en desús. Boixos, rosers bords i argelagues ens barren el pas.

Es tracta d'un terreny calcari, amb fort impacte càrstic: trobarem rasclers en abundància i dolines. Hi ha avencs descrits. Caminant, trobem monjoies.

Passarem per un primer replà, entre prats amb marges, i ja pujarem fins a arribar a un segon replà. Creuem el **barranc dels Prats**: som a les Boïgues. Aquí hi ha abundància de bolets de prat, de grans dimensions. Es distingeix tot el fil de la carena que volem resseguir.

0.45 h. Les Boïgues. Anirem pujant, sense un camí evident, de cara a la carena, avançant de biaix, cap al SE, cap a l'Avedoga. Passem entre boixos i ginebrons. Al capdamunt de la pujada es fa més planer i som en un pedruscall inclinat, desproveït de vegetació.

1.30 h. Arribem al fil de la cresta, on contemplem l'aericitat de la serra de Sant Gervàs, encinglerada cap al sud, cap a la subcomarca de la Terreta.

1.35 h. Guanyem un **primer cim**, i ara passem per un prat de gespa molt inclinat.

1.40 h. Cim de l'Avedoga

d'Adons, 1.836 m. Vèrtex geodèsic de primer ordre. Vista panoràmica: Al sud, tenim la Terreta, tancada a llevant pel Pui de Lleràs. Veiem el spoble de la Torre de Tamúrcia, Espluga de Serra i Santa Maria de Miralles, els tres Montsecs i la Campaneta; el Montllobar i Sant Quilis. A ponent veiem la serra del Cis, el Teller, el Morral de Güell. Al nord distingim l'Aneto, el massís dels Besiberis, les Piques Cerbi, de Durro i de Manyanet, el pic de Filià, el Montseny de Pallars i la carena dels Altars, on esquiàvem a l'estació de Llessui, els anys setanta. A sota nostre veiem Adons, Abella d'Adons, la Bastida de Corroncui, Corroncui... i els prats de l'entorn de la Creu de Perves. A llevant veiem l'Orri, el Boumort, la serra de Benavent, la Conca Dellà...

Si seguíssim la carena, descendant cap a llevant, arribaríem al coll de la Creu de Ferri, a 1.510 m. És el pas que comunica la vall de Pinyana i Senterada amb Espluga de Serra, antic cap de municipi.

Des del coll de la Creu de Ferri també és possible accedir a l'ermita de Sant Gervàs, situada cap a ponent, mitjançant un antic camí, encara visible i utilitzable avui dia. Circula planer, pel vessant sud de la immensa serralada, a peu de cingle. És un camí molt recomanable si es vol contemplar la cinglera sud de la serra de Sant Gervàs.

Descendim cap a ponent, seguint el fil de la cresta. En arribar una mica més enllà del punt més baix, a 1.675 m, cal cercar el forat del Portús, feina força difícil que ens fa perdre molt de temps, ja que hi ha molts fenòmens càrstics.

Tot és cobert pels boixos i ginebrons, atapeïts, que fan de molt mal passar.

2.30 h. Finalment, identifiquem el **forat del Portús**, veritable joia de l'excursió d'avui. No està situat al punt més baix de la carena, ja ens ho havia advertit el darrer habitant d'Adons, que ens va explicar moltes coses del terme. Fa temps que no es veuen forasters per aquí...

Aquest pas és situat una mica cap a ponent. Ens podem entretenir contemplant-lo i resseguint-lo

avall, fins a l'altre costat de la cinglera. Molt vistós. Farem una munió de fotografies.

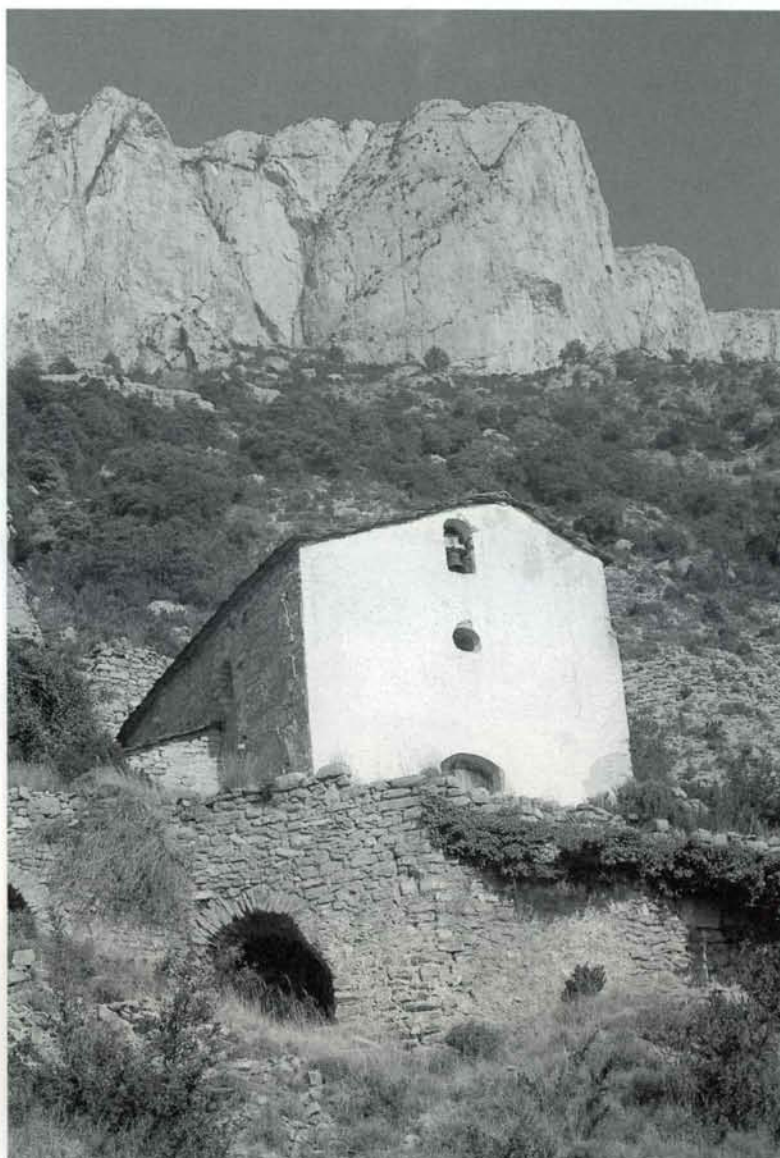
Es tracta d'un esvoranc del calcari, com un cop de destrat, i d'amplada no superior a un metre.

No és perpendicular, sinó paral·lel a la línia de la cinglera. No hi ha fites ni cap cartell. Inicialment es baixa entre boixos i es veu com un petit prat encatífat de gespa i de violetes, quan n'és el temps. Després, hom gira cap a la dreta i ja es veu el forat, que travessa la cinglera. Per aquí es feien passar els animals de llana, durant la transhumància, ja que és l'únic pas possible entre la collada de Llastarri o de Sofogó, a ponent, i el coll de Corroncui i la Creu de Ferri, situats a llevant de la serra de Sant Gervàs.

Durant més de sis quilòmetres el pas és impossible a través d'aquesta muralla vertical, la serra de Sant Gervàs.

Si passéssim a l'altra banda, baixaríem fins a l'ermita de Sant Gervàs, 400 m més avall, on hi ha una cisterna amb una aixeta: la font de l'aigua miraculosa de Sant Gervàs.

I podríem seguir descendint, ara ja per una pista de molt recent construcció, creuant el riu de Miralles i pujant fins a la Torre de Tamúrcia. Després, podríem atansar-nos fins al Pont d'Orrit i arribar a la capital de la Terreta, Areny de Noguera, a cercar el segon cotxe. Ho suggereixo com una magnífica excursió de travessada.

© Fotografia: Francesc Olivé.

A l'esquerra, un dels indrets més característics de la serra de Sant Gervàs és l'escletxa del forat del Portús.

A la dreta, sota la cinglera de la serra, l'ermita de Sant Gervàs.

Però, si no disposem més que d'un sol cotxe, ens caldrà tornar a Adons.

Resseguim la carena, ara en forta pujada, orientada a l'est; roca amb boixos. Si n'és el temps, aquí hi ha uns prats on es cullen moltes múrgoles.

3.05 h. Cim de la Pala del Teller, 1.890 m. És el cim culminant de la serra de Sant Gervàs. Hi trobem un piló geodèsic de ciment. La vista panoràmica millora cap a ponent: roques del Cugat, serra del Cis, Sirès; el Turbó... el Cotiella...

Ens afanyem a baixar pel dret, deixant el barranc dels Prats a la nostra esquerra.

3.35 h. Som a la Boïga. Cerquem el camí de la pujada, i l'enfilem, avall. Anem descendint amb cura, ja que les pedres són mullades i rellescues.

4.00 h. Arribem als pollancres i

comença una esquifida pista... i ja som a Adons.

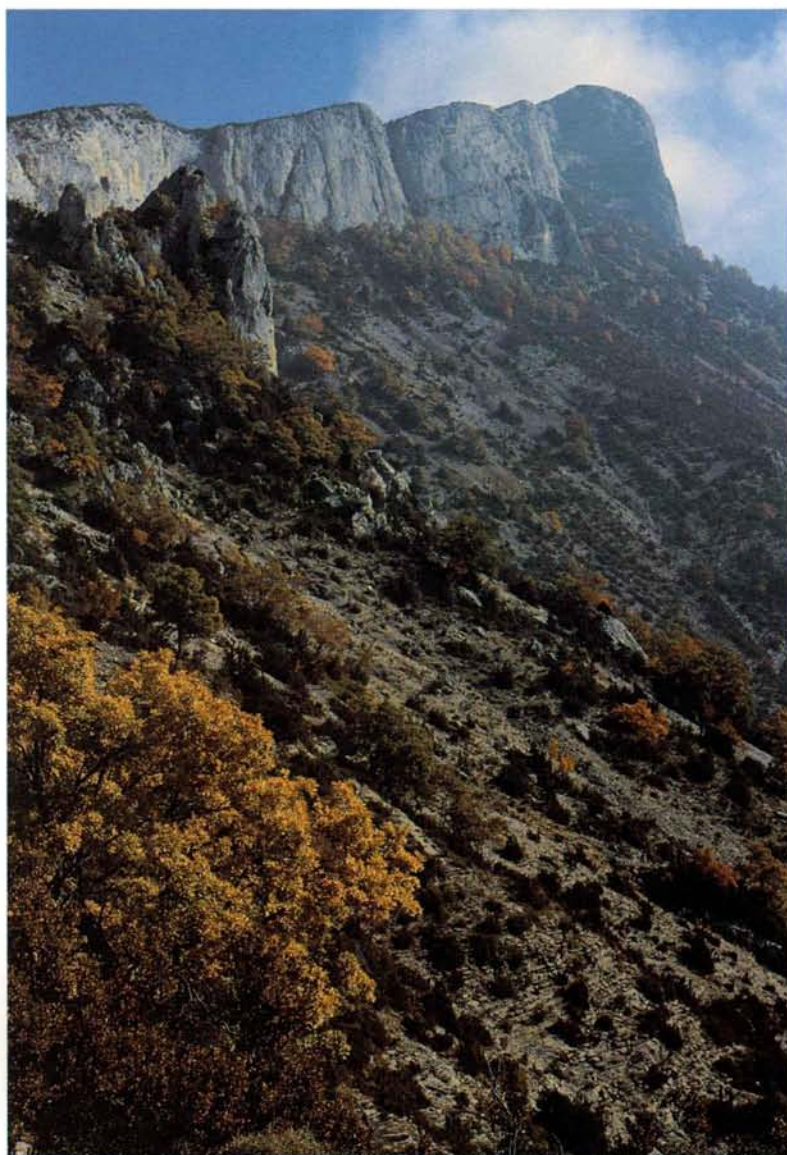
Conclusió

Es tracta d'una excursió molt recomanable, on veurem clarament definits els límits entre les terres baixes, seques, i els prats d'altura, on es duïen els ramats, a péixer, durant l'estiu, en el viatge anyal de la transhumància.

La vida, ara com abans, discorre mitjançant uns cicles anyals perfectament delimitats.

Variants de les excursions

1. Si hom només desitja anar a l'ermita de Sant Gervàs, actualment és molt fàcil. Cal disposar d'un vehicle 4x4. Des d'Areny de Noguera, seguirà la pista asfaltada que cre-

La
impressionant
cinglera calcària
del vessant sud
de la serra
de Sant Gervàs.

ua la Noguera Ribagorçana pel Pont d'Orrit i mena a la Torre de Tamúrcia. Des d'allà una pista de recent construcció el durà fins molt a prop de l'ermita de Sant Gervàs. Només li caldrà caminar uns deu minuts de pujada suau.

2. Es pot anar a conèixer el forat del Portús resseguint l'itinerari anterior. I pujar-hi des de l'ermita de Sant Gervàs. Jo ho desaconsello formalment: es tracta d'un recorregut perillós i feixuc. No hi ha camí visible i el terreny és molt esllavissat.

3. Amb la combinació de dos vehicles, es pot fer una travessada (no travessa=quiniela!!!), des d'Adons fins a la Torre de Tamúrcia, molt agradable i recomanable. Fins i tot... si tenim qui ens vingui a recollir amb un 4x4 a la pista de l'ermita de Sant Gervàs... millor que millor!

4. L'amic Francesc Beato ens explica que va fer un circuit, fa cosa de deu anys, des d'Adons, pujant al cim, passant pel forat del Portús, baixant a l'ermita de Sant Gervàs, anant a la collada de Llastarri i retornant al cotxe, a Adons. Ho considero molt feixuc i llarg, però molt respectable.

5. Si es disposa d'un conductor de 4x4 no caminador i ens puja des de Sopeira fins a la collada al damunt de Llastarri, a 1.305 m, i allà iniciem la caminada, és una bona solució per a no fer excessiva la pujada. I si aquest mateix conductor després ens ve a recollir a la pista, prop de l'ermita de Sant Gervàs, aconseguirem l'excursió que considero més recomanable.

En qualsevol cas, la logística és de qui organitzi l'excursió. No és el meu desig organitzar la vida de ningú. Només he volgut donar a

conèixer aquest ventall de possibilitats.

Val la pena aprofitar uns quants dies de vacances per a anar a visitar aquesta subcomarca de la Terreta.

Quan hi aneu, en passar per la cruïlla d'Estopanyà, podeu visitar dues joies: els estanys endorreics d'Estanya, dels quals trobem un article recent a la revista MUNTANYA (núm. 820: 245-246), i l'entorn del poble abandonat de Finestres.

Podeu aprofitar per a caminar pel GR-1 cap a la joia de població que és el poble de Montanyana. Demaneu les claus de l'església romànica parroquial al Pepito, de cal Joan.

Al poble del Pont de Montanyana, no deixeu de passar per la passarel·la i fixar-vos bé en els seus detalls.

Fixeu-vos bé en l'escrit a la pedra que hi ha a la llinda de l'ermita, en castellà antic.

I contempleu les fites que separen Catalunya i Aragó, situades pel mig del poble.

Si resseguíu el mateix GR-1 cap a Catalunya, passareu pel grandios congost de Mont-rebei, visita inexcusable per a un excursionista. És una zona que no us decebrà.

Cartografia

Pont de Suert-Escales, escala 1:40.000, Editorial Alpina.

Mapa Comarcal ICC El Pallars Jussà, escala 1:50.000.

Bibliografia

Jordi MIR, *Indrets de Catalunya*, col·lecció «Llibres de Motxilla», núms. 5 i 9. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978 i 1981.

Agustí JOLIS, «Sant Gervàs i vall de Serradell», *Revista Montaña*, CEC, núm. 69: 173-181. 1960.

Referències de la serra de Sant Gervàs en la revista MUNTANYA: 1980-81: pàg. 138; 1984-85: pàg. 180; 1986-87: pàg. 343; 1988: pàg. 154; 1994: pàg. 84, i 1998: pàgs. 83 i 171.

Josep BARBERÀ SUQUÉ. *Les nostres muntanyes*, vol. I, pàg. 100.

Cazorla i Segura: les serres infinites

Ignasi Planas de Martí

Un text que ens apropa una mica més a unes serres andaluses, l'espai natural protegit de més extensió de tota la península Ibèrica

De Sevilla sortim vers Granada, deixant l'ampla vall del Guadalquivir un migdia de tardor. Les vastes i diluïdes planúries desapareixen i es travessen contrades amb turons coberts d'oliverars i matollars esquelètics. Per Estepa i Antequera arribem a la vega granadina, enclotada entre elevades muntanyes. Sierra Nevada és a tocar.

La carretera ressegueix els àrids altiplans de Guadix-Baza. L'aire és fi, a prop hi ha la Sierra de Baza, altiva i nua. Per les estepes solitàries, ermes i despoblades, arribem als repeus de la Sierra de Castril, contigua al conjunt orogràfic de Cazorla-Segura.

Aquest accés a Cazorla és desconegut i escassament freqüentat. Som a l'extrem meridional de la serralada, prop del miler de metres d'altitud. Les pinedes seques i els carrascars d'aquests vessants muntanyosos palesen les condicions continentals d'aquestes contrades. Però, entaforada entre carenades calcàries que s'aproximen als dos mil metres, apareix la llarga i entallada vall del riu Castril. El sinuós curs d'aigua i l'arbrada esponerosa són el millor inici d'una prometedora travessada.

Apunts geogràfics

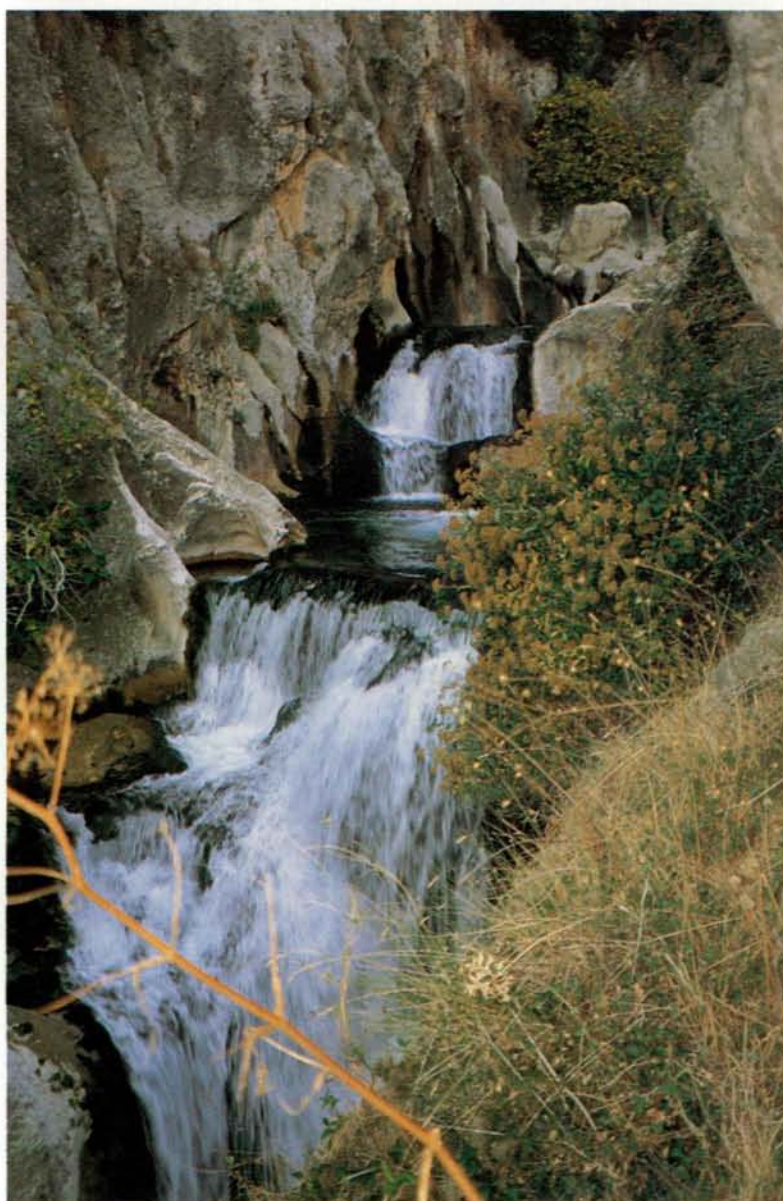
Les serres de Cazorla i Segura, situades a la província de Jaén, pertanyen al sistema Bètic i es disposen en llargues carenes paral·leles de nord-est a sud-oest. Fan de partió entre les conques dels rius Guadalquivir i Segura, ambdós amb la naixença dins el conjunt orogràfic. Ens trobem, doncs, entre l'At-

làntic i el Mediterrani. L'altitud màxima se situa en el cim Empanadas, amb 2.107 metres, dins la Sierra de Cazorla. En la zona de Segura el cim més sobresortint, encara que no sigui el més elevat, és el Yelmo (1.808 m).

El rocam calcari i els pinars im-

mentos caracteritzen aquest paisatge muntanyenc. Les calcàries i dolomies es troben plegades i formen relleus vigorosos a causa dels forts processos erosius i periglacials. També són comunes les formes càrstiques, com dolines, rasclers, valls cegues, avencs i surgències.

Cazorla-Segura és l'espai natural protegit de més extensió de tota la península Ibèrica, amb 2.143 km². Dues tercers parts corresponen a la Sierra de Segura, situada al nord, i que aplega com a municipis amb més superfície dins el parc natural, Siles, Orcera, Segura de la Sierra, Hornos de Segura i Santiago-Pontones. La zona meridional correspon a la Sierra de Cazorla i a la Sierra de las Villas, amb els municipis de Cazorla, La Iruela, Quesada i Pozo Alcón, entre els més destacats. El Barosa, bell

El naixement del riu Castril, a 1.300 m d'altitud, a la serra del mateix nom.

© Text i fotografies: Ignasi Planas de Martí, 2000.

El poble de Castril, a 911 metres d'altitud, entre la serra i l'altiplà.

riu de muntanya afluent del Guadalquivir, separa la Sierra de Cazorla de la Sierra de Segura.

Fa més d'un segle i mig que totes aquestes muntanyes eren reconegudes com les millors contrades forestals de tota la Península, per la facilitat de reproducció de les seves masses arbrades, formades bàsicament, en les seves parts més enlairades i fredes, per pins de pins *salgareños* (pinasses). Els pins, amb normalitat, feien més de vint-i-cinc metres de longitud i de setanta centímetres de diàmetre. A més, també hi creixien arreu alzines, roures, freixes i teixos. La fusta de les pinasses, d'excel·lent qualitat, era molt preuada per a la construcció naval. De dalt la serra s'extreia pels estimbals i barrancs fins a les ribes del Guadalquivir i del seu afluent el Guadalimar, i d'ací s'embarcaven riu avall, cap a Sevilla i Cadis.

L'explotació del bosc ha estat històricament la principal font de riquesa. El 1833 moltes bosquíries passaren a propietat de l'Estat, i es modificà així el règim d'explotació comunal vigent fins al segle XVIII. La importància del bosc propicià la creació de la província marítima de Segura de la Sierra, amb capital a Orcera, on residia el *Tribunal de Montes de la Marina*. La prevalença de l'aprofitament silvícola ha perdurat fins als nostres dies. D'ençà dels anys quaranta, l'Administració

ha dut a terme a Cazorla-Segura una intensiva repoblació forestal.

Les pastures comunals, aprofitades pels ramats dels pobles serrans i de molts altres indrets, eren sens dubte les millors de tot Andalusia. Abans de la guerra de la Independència, només a la Sierra de Cazorla pasturaven més de cent mil caps de bestiar, reduïts a una cinquena part tan sols ja a mitjan segle passat per la pressió de la política forestal.

Tanmateix, sembla que la part de Segura servava més riquesa silvícola que Cazorla. En aquesta darrera eren més abundants els pins *rodeznos* (pinastres) i *carrascos* (pins blancs), no tan grossos i de menys qualitat que les pinasses, tot i que per la seva duresa eren emprats en la construcció civil. A més, l'escabrositat de la Sierra de Cazorla dificultava en extrem l'extracció dels pins. Aquesta serra, disposada en amfiteatre, és plena de cingleres calcàries que circumden extensos i enlairats planiols càrstics que anomenen *calares*. Sovint apareixen també crestalls escairats: són els *puntales*, *picones* i *riscas*.

Una altra forma de relleu molt estesa a la Sierra de Cazorla són les *cerradas*, estrets o entalladures del terreny situats preferentment a les capçaleres dels barrancs. Els penya-segats de les *cerradas* formen barreres infranquejables amb bells saltants d'aigua. Quan els cims formen

moles o relleixos amb terrenys de pastura s'anomenen *payos*. En aquests indrets alterosos de difícil accessibilitat hi pujaven abans ramats de braus de les més famoses ramaderies andaluses mitjançant corriols dretíssims i escaletes de troncs.

En general totes aquestes serres han tingut i tenen encara un aprofitament ramader considerable. Per arreu apareixen *majadas* (llocs on s'arreceren ramats i pastors) i *tinadas* (coberts per a encabir-hi el bestiar). Els Campos de Hernán Perea són pastures immenses cobertes de neu gran part de l'any per situar-se en la zona més freda i enlairada del conjunt muntanyenc (a freq de 1.700 m, en el terme de Santiago-Pontones). Per aquestes i d'altres planúries pasturen les ovelles *segureñas*, raça autòctona que dona una carn de qualitat reconeguda. Els oliverars, conreu majoritari a la zona de Cazorla-Segura, apareixen en els terrenys marginals a menys altitud, tot i que per les solanes munten fins a 1.100 m.

Les temperatures mitjanes anuals de les localitats de l'interior de Segura-Cazorla se situen a l'entorn de 9-11°C, amb hiverns molt freds i neu abundant. Les precipitacions sobrepassen els 800 l/m², sovint superen els 1.200 l/m² i fins i tot en algun indret els 1.500 l/m². El contrast és brutal amb l'altiplà bètic de Baza-Huésca, als repeus meridionals de Cazorla-Segura, on es recullen quantitats inferiors a 300 l/m². Tot i això, a l'estiu hi ha un període de sequera accentuat. Els fluxos humits provenen de l'Atlàntic (oest i sud-oest), per això els vessants meridionals i orientals de la serralada són molt més eixuts.

El carrascar amb roure fóra la vegetació natural de les parts baixes fins a 1.500 m, malauradament quasi inexistent (en trobem a Tíscar, terme de Quesada). A partir d'aquest nivell correspondria al domini del carrascar fred o supramediterrani, amb arbres com l'auró negre, la moixera i el server. Les rouredes es localitzarien a les obagues altes i els avellaners en les valls ombrívols de la part més plujosa de la Sierra de Segura, vora els rierols, acompanyats de grèvols, tei-

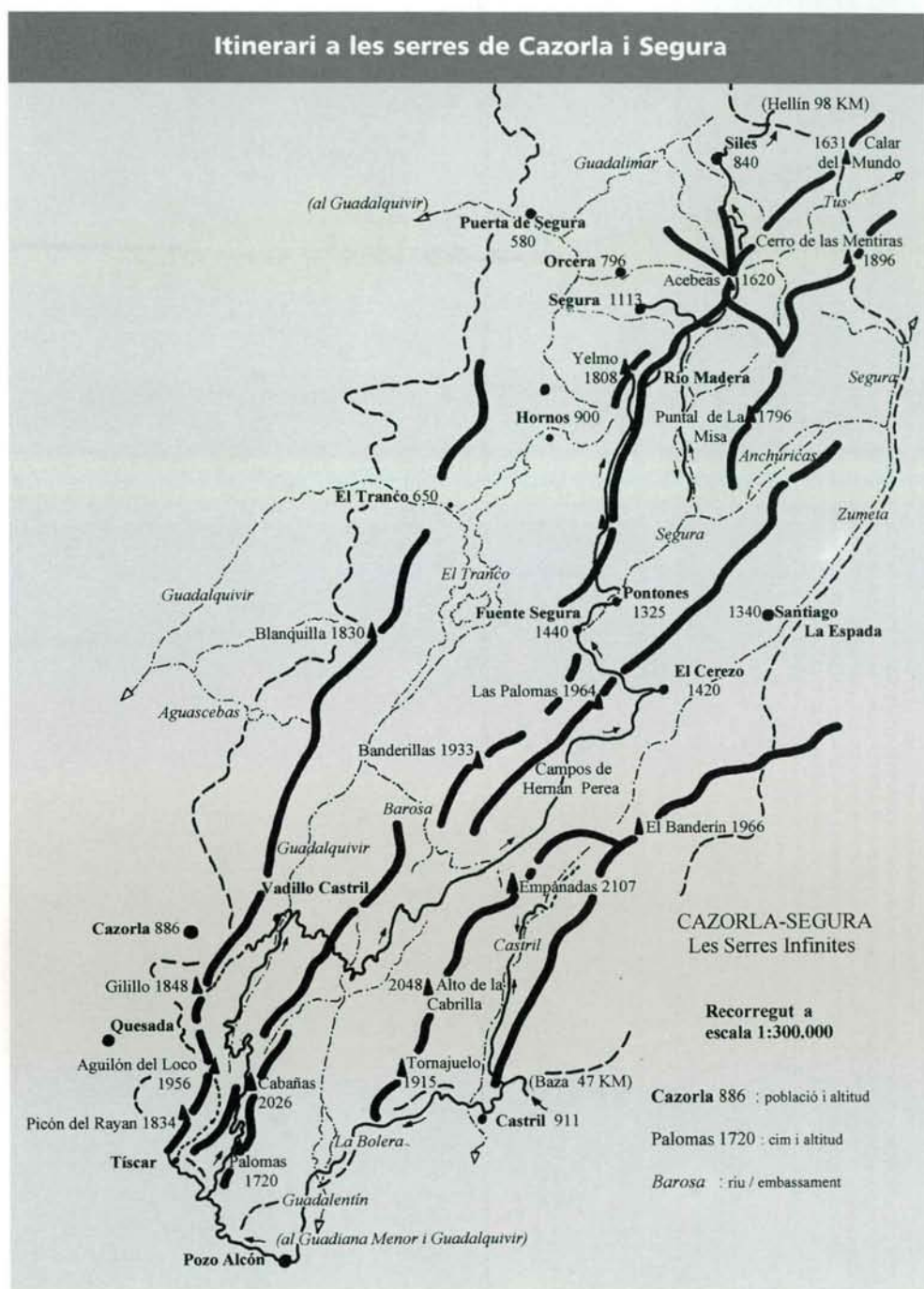
xos, roures, moixeres i aurons. Cas excepcional és el roure reboll, que apareix solament en els terrenys silicis de la vall del Río Madera (Sierra de Segura). L'estatge oromediterrani, per sobre del carascar (1.900 m), correspondria als pinars de pinassa, les savines i els ginebrons nans.

Tanmateix, el recobriment forestal actual ve determinat per l'omnipresència de formacions monoespecífiques de coníferes. Són els pinars que es desenvolupen en tots els estats de vegetació. Les pinasses dominen per damunt de 1.300 m, dessota abunden els pinastres, i el pi blanc apareix en altituds inferiors a mil metres. Boscos de coníferes, matollars, pastures i oliverars conformen el paisatge vegetal de Cazorla-Segura. La biodiversitat és enorme, amb més de dos mil cent espècies botàniques registrades. Per molts indrets campen cabres salvatges, daines, cérvols i muflons. Abans hi havia molts llops, sobretot en els termes de Segura de la Sierra i Santiago-Pontones. La toponímia recull també la presència pretèrita de l'ós.

Un recorregut de cap a cap

Abans de passar pel poble de Castril, encara a la província de Granada, ens endinsem per la sinuosa vall del riu Castril, declarada com Cazorla-Segura parc natural. Es perd l'asfalt i continua un camí carreter que davalla vers el riu. En els barrancs laterals apareixen *cerradas* com la «cerrà Lézar». *Puntals*, *picones* i *poyos* es troben coronant les altes crestes que delimiten la vall principal.

Petits *cortijos*, la majoria ròncs, es troben pel camí, gens freqüentat en aquesta hora de la tarda. El riu baixa tranquil i el fullam dels arbres de ribera té tons tardorals. Després d'onze quilòmetres, la pista mor en el Cortijo del Nacimiento, quatre cases entaforades en la fonda vall. La impressionant Cerrada de Túnez, llarga entalladura del barranc homònim, ens indica la direcció del cim d'Empanadas, relativament proper, però a més de mil metres sobre el curs del Castril.

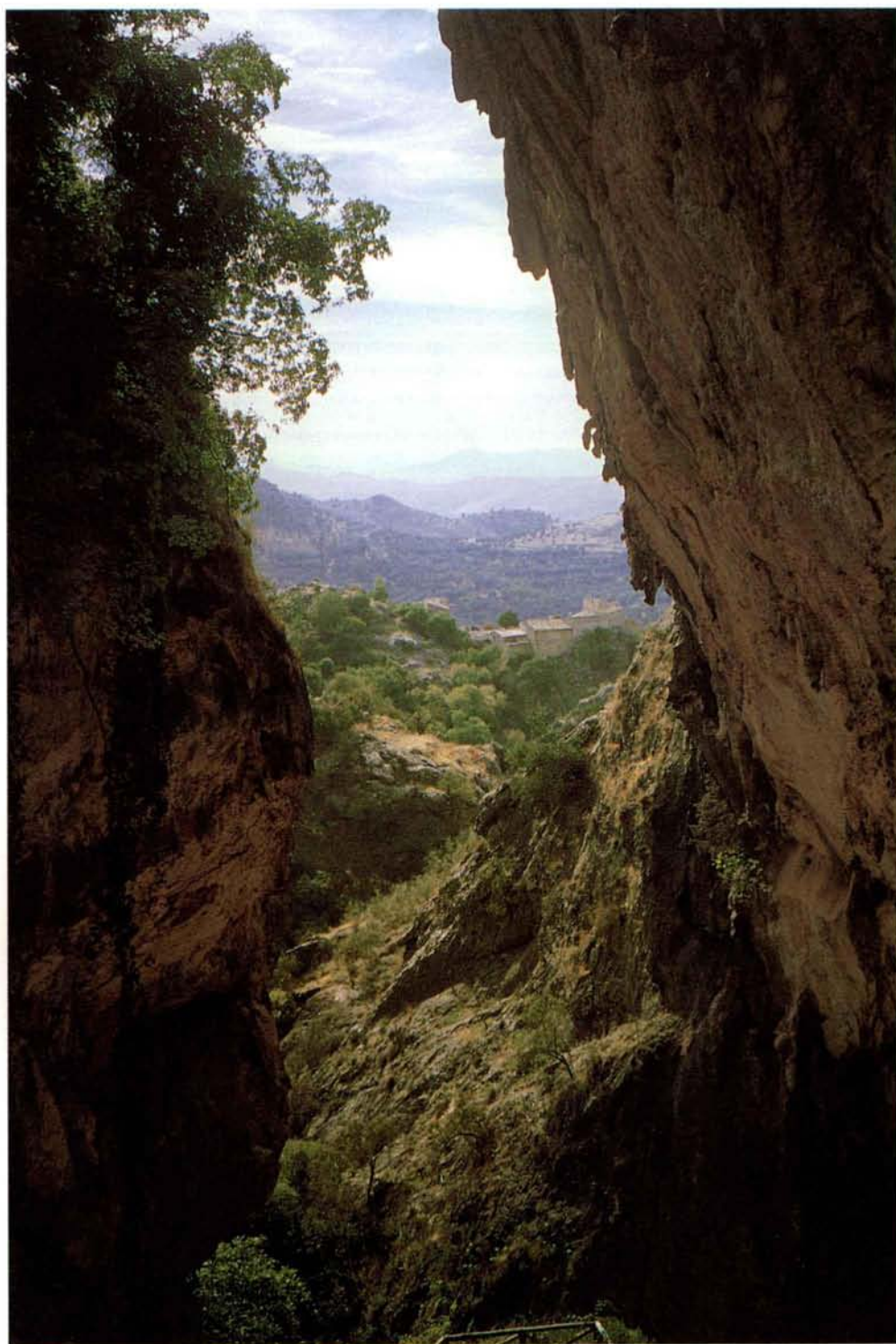

Per un senderó fressat s'arriba a peu als ullals on neix l'aigua primera del Castril. El paisatge rocallós que domina arreu i la llum morent del sol que marxa corprenen. Retornem pel camí vers el poble de Castril. Apareix sobtadament als repeus de la roca on hi ha les restes del castell. Les cases blanques i els carrerons estrets donen una imatge molt pintoresca a aquesta petita població granadina.

Fosqueja quan travessem un atiplà atapeït d'alzines i pins. Contornem l'embassament de la Bolera i per la carretera de l'altra riba ens atanssem a la casa del

Molinillo, just quan el pastor tanca el ramat dins el minúscul edifici. El camí ample es perd en un bosquet de noguerols (*cornicabras*) i continua escanyolit resseguint contra corrent el llarg congost del riu Guadalentín. En aquest recorregut realment espectacular se succeeixen un seguit de *cerradas* com la «cerrà de la Herradura» i la «cerrà de Arroyo Frío». És negra nit i cal recular a la recerca de recer.

Després de Pozo Alcón, localitat de la província de Jaén, la carretera comarcal C-323 remunta en giragonses cap al santuari de Tíscar. Aquest santuari pertany al terme de

El llogarret de Belerda, des de la cova del Agua (Tíscar).

Quesada. Per a arribar a aquesta població cal, però, remuntar el Puerto de Tíscar i descendir per l'altre vessant esbatanat a tota la plana curulla d'oliverars.

*En la Sierra de Quesada
Hay una águila gigante
Verdosa, negra y dorada
Siempre las alas abiertas
Es de piedra y no se cansa*

Aquest poema d'Antonio Machado es troba gravat en una

placa de pedra a la plaça del santuari de Tíscar. Realment la roca envaeix tots els rodals. La carretera travessa un curt túnel. Després hi ha els panys de cingle on s'amaga entaforada la cova de l'Aigua. Un corriol que segueix un canaló d'aigua excavat fent forat a la roca ens duu a l'esmentada cova, on hi ha un bell saltant d'aigua. De dins la cova es veuen penjades al coster de la vall les cases del vilaró de Belerda. En el mateix santuari de Tíscar hi ha dues fonts amb un bon doll d'ai-

gua. L'indret és tranquil i encisador. La vista panoràmica s'allarga per tota la immensa vall del Guadiana Menor.

Des de Tíscar surt el llarg camí que ressegueix el Arroyo de la Cañada de Tíscar fins al Collado Angosto, des d'on s'ascendeix al penyal esquerp del Aguilón del Loco. Són mil metres de desnivell constant per un barranc voltat de grans rocatters i entre pinasses gegantines.

Podríem afirmar que la veritable travessada de les serres de Cazorla-Segura comença a Tíscar, el seu extrem meridional. Fins a la població de Siles, a la punta nord, hi ha en línia recta uns vuitanta quilòmetres. L'amplada es manté constant al voltant dels trenta quilòmetres. Aquest nus orogràfic és format per infinites serres que es difuminen en la llunyania. Des de qualsevol cim, per exemple del Aguilón del Loco, es capta la grandiositat de tot el muntanyam.

De Tíscar hem de retrocedir per la C-323 uns sis quilòmetres i prendre la carretera forestal que mena al Puerto Llano, eix central de la Sierra de Cazorla que separa els aiguavessants del Guadiana Menor i del Guadalquivir. El camí carreter puja de valent primer per l'obac del Barranco de los Lobos, a tocar de les cingleres altíssimes de Las Palomas, tot travessant els diferents estatges de pins (blanc, pinastre i pinassa). Després, per la solana, amb perspectives excel·lents, s'assoleixen els quasi mil vuit-cents metres del Puerto Llano. També hi ha per aquests verals enlairats pins d'altures considerables. El cim de Cabañas (2.026 m), esplèndida miranda, és a tocar.

Vers el nord descendim fins al naixement del riu Guadalquivir. En un petit estret rocallós surten les primeres aigües. A partir d'ací es destria bé el corrent: una renglera sinuosa d'arbres de ribera ressegueix la valleta encaixada que s'enfondeix ràpidament. Hi ha una petita clotada amb font i casa forestal. Malgrat que és un lloc visitat, no deixa de tenir un encís especial. La raconada convida al descans.

La carretera forestal no abandona ni un moment el riu Guadalquivir i, després del Cortijo

de Calderón, prou conservat, arribem a una esplanada on destaca una pinassa de monumental capçada. Som al Puente de las Herrerías. Des de la carretera C-323 han transcorregut 37,5 km de ruta sense asfaltar. El Puente de las Herrerías és un vell pont de pedra que creua el Guadalquivir en un racó frescal i joliu.

La carretera prossegueix pavimentada fins al proper llogarret de Vadillo Castril, envoltat de boscos i arbredes esponeroses. Cal apropiarse a la Cerrada de Utrero, a la cascada de Linarejos i a la Fuente del Oso. Som en un dels paratges més encisadors de tota la Sierra de Cazorla. Per ací conviuen, en els obacs i el fons de la vall, pins, roures, teixos, grèvols, verns, pollanques, avellaners, àlbers, oms, servers, alzines, freixes, etc. La riquesa forestal és incommensurable.

Creuem tota aquesta verdor per la ruta que s'adreça a Los Collados i a la Nava de San Pedro. No triga a desaparèixer l'asfalt. Fins a la Rambla Seca creuarem durant més de trenta quilòmetres una boscúria fantàstica per sobre de barrancades penjades, tancades per cingleres i crestes escarpades. Ens endinsem en el cor de la Sierra de Cazorla quan encara el sol no il·lumina els fondals. Se succeeixen un seguit de colls entapissats de gespa verda amb clotades ombrívols antigament cultivades. Després de la Fuente de la Garganta, el bosc deixa pas a un paratge obert i humanitzat: les pastures i el Cortijo de la Nava de San Pedro.

Una altra fita d'aquest immillorable recorregut és el Collado de la Fuente Bermejo. Punt on s'inicia la vall del riu Barosa, una de les més fermes de tot el muntanyam de Cazorla-Segura. El camí que la ressegueix en descens passa per la Laguna de Valdeazores, el naixement de Aguas Negras, l'embassament i el salt de Los Órganos i la Cerrada de Elías, indrets tots ells espectaculars.

Des d'un altre coll proper, el Collado de la Zarca, es té una vista impressionant del barranc del Guadalentín, que s'esmuny pregonament, i dels espadats de la Sierra de la Cabrilla, de sis-cents metres

de desnivell. Per amples *navas* amb tendres pastures sortim del gran bosc de Cazorla. Som a la casa forestal de la Rambla Seca. A partir d'ací comença la Sierra de Segura amb els pasturatges dels Campos de Hernán Perea, un paisatge totalment contrastat amb el de Cazorla.

Hi ha més de vint quilòmetres de pista sense pavimentar fins al primer lloc habitat, Don Domingo, un dels múltiples llogarrets de l'extens terme de Santiago-Pontones. Malgrat els refugis forestals ocupats per

pastors i els seus ramats d'ovelles *segureñas*, algunes *tinadas* i *cortijos* esparsos que anem trobant, la sensació de solitud és infinita. De primer la pista transcorre rectilínia, per l'altiplà dels Campos de Hernán Perea, ple de dolines. Després d'una lleu pujada, davalla i s'encaixa en el barrancó on creix l'anomenat Pino Galapán, un exemplar extraordinari de pinassa.

A mesura que ens allunyem de l'humil aplec de cases de Don Domingo, el paisatge esdevé més

Arbreda que ressegueix la carretera del riu Madera.

variat amb la combinació de sembrats i bosc. Anem seguint la vall incipient del riu Segura. Arribem al naixement de l'esmentat riu. Un petit oasi d'aigua i arbres caducifolis. L'indret es troba aïllat un xic artificialment, però mereix una aturada i un descans. Després de seixanta quilòmetres sense asfalt sortim a la carretereta que mena a Pontones, un poble menut entaforat a la vall del Segura.

La carretera C-321 se'n va vers el nord per la carena de La Cumbre, llarg tram enlairat per sobre de 1.500 m, amb panorames extensos a banda i banda. Ens aturem per pujar al vèrtex geodèsic d'Aroca. A sota, a tan sols 650 m d'altitud hi ha l'embassament del Tranco i la vall del Guadalquivir. Es destrien els oliverars. La vista és fantàstica. Vers ponent la Sierra de Segura s'estén en un seguit de carenes separades pels fondals dels rius Madera, Segura i Zumeta, tots atapeïts de densos pinars. A la llunyania sobresurt el cim de la Sagra, que amb els seus 2.382 m és el punt culminant de les serralades Prebètiques.

A divuit quilòmetres de Pontones trobem el trencall que davalla al Río Madera, bonica i ombrívola vall, amb pins altíssims, arbredes frescals i aigües nítides. Però primer decidim enfilar-nos al puig del Yelmo, un penyal enorme isolat per tots cantons, el millor mirador de la Sierra de Segura. Després prosseguim per la carretera que mena a Siles. Altra volta ens desviem, aquesta vegada per conèixer Segura de la Sierra, vila aturonada, declarada conjunt historicoartístic. La marrada és del tot obligada.

Prosseguim vers el nord, en direcció a Siles. La carretera travessa les bosquíries denses de les obagues del Monte Acebeas. Hem perdut escassa altura i, sense abandonar la carenada que hem pres a Pontones, som a les envistes de Siles, la davallada precedeix el final del nostre llarg itinerari. Situat a l'extrem septentrional de Jaén, a tocar de la província d'Albacete, hem creuat de cap a cap les serres de Cazorla-Segura. Des de Tíscar fins a Siles hem recorregut uns 170 km, sense comp-

tar-hi la pujada al cim del Yelmo i el desviament per a accedir a Segura de la Sierra.

Quatre cims i un riu

L'Aguilón del Loco (1.956 m) és un dels cims destacats de la Sierra de Cazorla, pertany a la Cuerda del Rayal, crestall llargut que es despenja sobtadament per les penyes esmolades del Picón del Guante (1.931 m) i el Picón del Rayal (1.834 m), un miler de metres per damunt de Tíscar i la vall de Quesada. Poc més enllà de Tíscar, cal deixar la carretera C-323 i prendre l'ample camí que puja entre bancals d'oliveres fins al coll de la Presilla. Després de la conjunció amb una altra pista, el camí queda barrat per una tanca metàl·lica, que cal superar un xic més amunt per una portella amagada entre la bardissa que cobreix el llit del Arroyo de la Cañada de Tíscar. L'ample camí puja fent llaçades que es poden estalviar per dreces pedregoses fressades pel bestiar que pastura per aquesta barrancada reblerta d'un carrascar prou conservat.

Vers 1.500 m, el camí esdevé sendera pujadissa entre grosses pinasses. Els pendissos rostos de la Cuerda del Rayal formen una barrera de difícil accés. La vegetació es fa més muntanyenca. L'herbassar del sotabosc verdaça. Es troba rosegat per les ovelles que pasturen lliures. Trobem exemplars de cabres salvatges que s'escapoleixen en sentir les nostres passes. A dalt de tot del Collado Angosto (1.750 m) ens espera un ramat de daines amb llargues banyes. També fugen, però a pas més tranquil.

Remuntat un crestall rocallós, fem cap al Collado de Trabino i per un rascler en fort pendent assolim la penya del Aguilón del Loco. La vista s'esplaia als quatre vents, la solitud és infinita. Vers el nord, les carenes es multipliquen per la Sierra de Segura. La població de Quesada, al bell mig dels oliverars, és als nostres peus; mil tres-cents metres de desnivell ens en separen.

El cim de Cabañas (2.026 m) és molt més avinent. Des del Puerto Llano (1.799 m), un ample

camí ressegueix, entre pinasses, el vessant ponentí. El cim és un roquer calcari allargassat. Un cop assolida la carena, es pot prendre un senderol que munta pel seu fil fins al cim de Cabañas, on hi ha una caseta dels vigilants d'incendis. El guarda ens informa que en tot el parc natural n'hi ha un total de vint-i-quatre. Totes tenen la mateixa estructura ovoide i el mateix color blanc. Penjades dalt dels cims més sobresortints, es veuen de tot arreu.

Sierra Nevada es destria a la perfecció, malgrat que en línia recta hi ha més de vuitanta quilòmetres. Amb el guarda, que és de Cazorla, repassem els cimals principals de tot el parc natural fins més enllà del Yelmo. El retorn al Puerto Llano es pot fer dreturament despenjant-nos pel pont natural que hi ha des-sota el cim.

De Vadillo-Castril prenem la carretera que mena al parador nacional El Adelantado. Darrere l'edifici surt el camí que puja cap al Puerto del Tejo. Dins el bosc ombrívol, entre els pinastres, s'escapoleixen cabres salvatges —un gran mascle— i daines fugisseres. Dalt la Loma de los Castellones creuem un petit *pozo*. Quan tornem del cim del Gilillo, en aquest punt, trobarem cérvols que s'amagaran pels arbres del voltant.

Resseguim el crestall vers el Puerto del Gilillo; Cazorla apareix un moment amb les seves cases blanques i els seus castells. La solitud immensa ens acompanya en aquesta hora del capvespre. Fent una curta grimpada assolim la penya cimera del **Gilillo (1.848 m)**. Es destria proper l'Aguilón del Loco i la Cuerda del Rayal. Més enllà Sierra Magina, a tocar de la capital, Jaén. Oliverars vers les llo-mes llunyanes i la ciutat d'Úbeda en un turó difús: l'horitzó infinit.

Sis quilòmetres de pista acceptable i quasi quatre-cents metres de pujada hi ha fins al cim del **Yelmo (1.808 m)**, al bell mig de la Sierra de Segura. La vista panoràmica a vol d'ocell és àeria i espectacular. Les ràfegues de vent són fortes i fredes. La llum, nítida. De dalt estant s'atalaia tot el conjunt orogràfic de Cazorla-Segura.

Realment és un tossal magnífic. Isolat per cingleres, sembla inexpugnable. Els repeus són reblerts d'espesses boscúries. Més enllà, es destrien equidistants els pobles de Segura de la Sierra, amb el seu castell airós, i Hornos de Segura, a les ribes del llarg i serpentejant embassament del Tranco. La vall del Guadalimar, ampla i joliua, sembla quadriculada amb les seves immenses plantacions d'oliveres.

Deixem els cimals de la serralada i ens entaforem per la vall del **Río Madera**. Aquest curs fluvial neix al repeu del Calar de Nava del Espino (1.722 m) i, en direcció sud, se'n va a desembocar al riu Segura després d'un recorregut encaixat entre vessants emboscats. La riquesa vegetal de tota la vall del Río Madera és fabulosa. Un petit racó de món desconegut. O potser no tant. Som a l'ínfim llogarret de Río Madera; l'hostal és ple a vessar en un diumenge qualsevol de tardor, el menjar casolà és excel·lent.

Una carretereta deliciosa ressegueix tot el Río Madera. Els pins creixen rectes i dobles. Els arbres de ribera, engroguits, perden les fulles; l'asfalt desapareix sota la fullaraca. Petits *cortijos* semiabandonats prop de les aigües fugisseres, rònegues *ventas* i molins donen fe de l'antic poblament de la vall. Retornem contra corrent i a contracor. Ens adrecem cap a la capital del terme: Segura de la Sierra.

Pels carrerons de Segura de la Sierra

Al peu del cim de Navalperal (1.646 m) hi ha el trencall de carretera que baixa fent retombs fins al lloc de Segura de la Sierra, ple de records històrics i antiga seu de partit judicial. La població queda encarada a ponent, als repeus del turó on s'alça majestuós el fort o castell recentment arranjat. Des de la torre principal de la fortificació es destria un paisatge superb: el tossal alterós del Yelmo, vers el sud; la vall gemada del riu Hornos i del riu Guadalimar, reblerta d'oliverars verdejants; la població d'Orcera, amb els edificis que blanquegen al sol de la tarda.

Raconades i estrets carrerons transpiren la pau i senzillesa d'un marc urbà escassament adulterat. Retrobem els rasts de pebrots vermells penjats a les llindes de portes i finestres, com vam veure d'antuvi al Cortijo del Nacimiento, en la fonda vall del riu Castril. Les cases del poble no deixen de ser petits i humils edificis amb les façanes emblanquinades. Contrasten amb la grandiositat del castell mudèjar, que destaca imponent per sobre de les teulades de les cases. Encara resten dempeus panys de la muralla que encerclava la vila i també els portals d'accés al nucli vell.

A Segura de la Sierra nasqué el poeta Jorge Manrique: *Nuestras vidas son los ríos/que van a dar en la mar/que es el morir...* Oliveres enllà fugí el Guadalimar a vessar el seu cabal al riu Guadalquivir, que, al seu torn, després de sis-cents quilòmetres, abocarà les aigües a l'Atlàntic.

Així fineix el nostre llarg i captivador recorregut per les serres infinites de Cazorla-Segura. Ens allunyem nord enllà cap a terres conegudes.

Un desig futur

Aquest itinerari longitudinal que recorre sencer el complex oro-

gràfic de Cazorla-Segura abasta només una part exigua dels punts d'interès excursionístic d'aquesta extensa àrea muntanyenca. Si disposéssim de més dies, proposaríem fer un itinerari circular complet en sis jornades:

1. Yeste (a la Sierra d'Albacete). Accés al parc natural per Las Juntas, en l'aiguabarreig del riu Segura amb el seu afluent el Zumeta. Lloc de Miller i embassament d'Anchuricas. Ascensió al Puntal de la Misa i al Espino, per Venta Rampias i Los Anchos. Río Madera.

2. Río Madera. Ascensió al Yelmo i al Navalperal. Segura de la Sierra. Hornos de Segura.

3. Hornos de Segura. Embassament del Tranco. Torre del Vinagre. Recorregut pel riu Barosa. Puerto Las Palomas i Cazorla.

4. De Cazorla a Quesada per Riogazas i Siete Fuentes. Santuari de Tíscar. Ascensió al Cabañas per Puerto Llano. Naixement del Guadalquivir i Puente de las Herrerías. Vadillo Castril.

5. Vadillo Castril. Ascensió al Gilillo, pel parador El Adelantado. Nava de San Pedro. Rambla Seca. Campos de Hernán Perea. Don Domingo. Santiago la Espada.

6. Santiago la Espada. Río Zumeta, Las Juntas. Yeste.

Segura de la Sierra des de dalt del Yelmo, a 1.808 m.

La falguera de rei (*Osmunda regalis*), un fòssil vivent

Enric Ventura i Lecha

Una breu monografia sobre una falguera antiquíssima que viu a les rieres de les contrades marítimes de la meitat nord de Catalunya.

Filogenia de la planta

La falguera de rei (*Osmunda regalis* L.), és una planta que pertany a la família de les Osmundàcies. Aquesta família és col·loca al principi de la sèrie que tots coneixem

amb el nom popular de falgueres, com a conseqüència de certs caràcters que té i que s'interpreten com a caràcters intermedis entre les falgueres més primitives (*Botrychium* - *Ophioglossum*) i les més evolucionades (Polipodiàcies). Les Osmundà-

cies són, probablement, la família més antiga de totes les falgueres vivents. Tenen l'inici en el Permià (fa 280 milions d'anys) encara que la màxima esplendidesa sembla ésser del Mesozoic (fa 190 milions d'anys); després d'aquest període va anar declinant.

Estudis actuals amb mitjans d'alta tecnologia, com la microscòpia electrònica, han determinat una gran quantitat d'espècies fòssils que tenen una constant filogenètica amb l'*Osmunda* actual. Avui se'n coneixen quinze falgueres fòssils i tres de vivents. Els trets principals que la diferencien de les falgueres més evolucionades són els següents:

a) Els esporangis no estan reunits en sorus sinó en espiga.

b) A *Osmunda* els esporangis sempre maduren tots a la vegada, al contrari de les més evolucionades (Polipodiàcies) la maduració de les quals és mixta.

c) Aquests esporangis són més grans i tenen una vida més llarga que les Polipodiàcies.

d) Cada esporangi produeix moltes més espores (de 256 a 512), i aquestes són més primes i de color verd.

e) El creixement de l'embrió és relativament lent si el comparem amb el de les més evolucionades.

f) El coll de l'arquegoni és recte i llarg, en comptes de corb, com passa en les Polipodiàcies.

g) Els anteridis produeixen molts més espermatozoides.

h) Els protalus solen ésser més grans i són d'una vida més llarga (fins i tot anys).

Morfologia

El nom llatí d'aquesta planta és un nom prelinneà i se'l suposa derivat d'Osmunder, la divinitat cèltica Thor, símbol de la força, per la puixança d'aquesta falguera. És el nom que li donà Charles Plumier, un naturalista francès que nasqué a Marsella el 1646 i morí a El Puerto de Santa María (Cadis) el 1706. Es va especialitzar en l'estudi de les falgueres, i destaca, entre altres, la publicació que va fer el 1705: *Tratado de los Helechos de América*.

És una falguera força diferent del concepte que tenim d'aquest

Una mata de la falguera de rei, arrelant a la riba d'un curs d'aigua.

tipus de plantes; és una espècie que pot fer de 0,50 a 2,5 metres d'alçària i 20-60 cm d'ample, el rizoma és gruixut i força llenyós; les frondes són erectes i ascendents i arriben a ésser de grans dimensions (fins a dos metres de llarg).

La posició dels esporangis es diferencia de la resta de les falgueres, perquè no estan ubicats en les fulles, sinó que es troben reunits en una espiga fèrtil en les pinnes més distals; cada any la seva tija subterrània produeix un grup de frondes que creixen desdoblegant-se d'una manera circinada i no produeixen espores fins al cinquè any a partir del moment de la seva formació en la tija.

Les seves fulles són anuals i moren en finalitzar la temporada.

Ecologia de la planta

La falguera de rei viu a les vèrnedes i altres boscos de ribera de sòl sempre humit, preferentment àcid, entre 40 i 750 metres d'altitud, fonamentalment perquè la seva tija subterrània ha d'estar sempre amb humitat constant.

Distribució geogràfica

La falguera de rei no és una falguera comuna al nostre país, és força rara al territori catalanídic N, principalment a les zones d'influència marítima: Gavarres, massís de Cadiretes, plana de la Selva i Montseny oriental. És molt rara als Pirineus orientals (massís de les Salines i l'Albera) i al territori ruscínic (serra de Rodes). A la península Ibèrica es troba a tota

la cornisa atlàntica fins a l'estret de Gibraltar.

En canvi, dins el continent americà i concretament als Estats Units hi ha tres espècies de molta difusió (*Osmunda cinnamomea*, *Osmunda claytoniana* i *Osmunda regalis*), i són tan esponentes i espectaculars que fins i tot les fan servir com a ornamentals.

A l'esquerra, un detall de les frondes i de l'espiga amb els esporangis.

A la dreta, un detall d'una fronda.

Ús medicinal

D'aquesta planta s'utilitza el rizoma en infusió: és astringent i diurètica. També el rizoma sec i en pols, en ús extern, s'aplica a les nafres, ferides i hèrnies.

Les espigues fèrtils s'utilitzen com a remineralitzant per a combatre el raquitisme.

Bibliografia

- BOLD, ALEXOPOULOS & DEVELORYAS. *Morfología de las Plantas y los Hongos*.
STRASBURGER, E. 1994. *Tratado de Botánica*.
GIFFORD, E. M. & FOSTER, A. S. 1988. *Morphology and Evolution of Vascular Plants*.
SÁEZ, L. 1997. Atlas pteridològic de Catalunya i Andorra. *Acta Botànica Barcinonensia*, 44: 39-167.
CASTROVIEJO, S. et al. (ed.). 1986. *Flora Ibérica*, vol. 1. Real Jardín Botánico, CSIC.

El tresc a Muktinath. Circuit de l'Annapurna

Pura Tomàs

El Nepal s'està convertint en una destinació turística que no tan sols acull el viatger que cerca el coneixement del país, sinó que també permet accedir a les valls interiors de l'Himàlaia a partir d'una de les activitats més ancestrals de l'home: caminar.

El Nepal és un país asiàtic que necessita poques presentacions, sobre tot quan se'n vol parlar en una revista d'un centre excursionista, ja que té vuit dels deu cims més alts de tot el món (Everest, Lhotsé, Cho Oyu, Dhaulagiri, Manaslu, Kangchenjunga, Makalu i Annapurna), tots ells superiors a vuit mil metres. A part de l'atractiu dels seus elevats cims, als anys seixanta i principis dels setanta la seva capital, Kàtmandu, va ser una de les ciutats de referència per a totes aquelles persones que buscaven maneres alternatives de viure, més espirituals o vinculades als principis que inspi-

raven el moviment «hippy». Actualment, el Nepal s'està convertint en una destinació turística que no tan sols acull amablement el viatger que cerca el coneixement del país a través de les seves ciutats, de la seva cultura i religió i dels seus habitants, sinó que també ofereix un tipus de viatge que permet accedir a les valls interiors de l'Himàlaia a partir d'una de les activitats més ancestrals de l'home: caminar.

A tall de presentació...

Situat estratègicament al cor de la serralada de l'Himàlaia, entre

dos extensos i poblats països, un de règim comunista —la Xina— i l'altre sota el paraigua capitalista —l'Índia—, el Nepal té una economia poc desenvolupada, des del punt de vista occidental, i és considerat un dels països més pobres del món: l'agricultura és l'activitat predominant, especialment el conreu de l'arròs; la indústria és gairebé inexistent i el comerç està limitat a les grans ciutats. Un sector incipient és el dels serveis derivats de la seva especialització turística destinats a satisfer les necessitats del viatger: agències de viatge, serveis de taxis públics i privats, restaurants, hotels, etc.

Els seus més de vint milions d'habitants practiquen essencialment dues religions: l'hinduisme i el budisme. Si la primera és la religió oficial del país i la que practiquen essencialment les castes hindús, la segona, més que una religió és una filosofia que segueix la nombrosa comunitat tibetana exiliada al Nepal i els grups ètnics de les muntanyes que confronten amb el Tibet. Ambdues, però, estan fortament barrejades i conviuen amb altres pràctiques minoritàries, com la musulmana, la catòlica o les animistes, conformant un univers religiós difícil de descriure i molt ben arrelat en la població. Més gran és encara la seva diversitat d'ètnies, més de cinquanta grups que tenen els seus orígens en dos: els indoàrids i els mongols, amb més de vint llengües i in comptables dialectes i una llengua comuna per a entendre's: el nepalès, parent de l'hindú, de la família del sànscrit.

Caminar pel Nepal esdevé gairebé una obligació si es volen conèixer les valls de les muntanyes, ja que la seva xarxa viària és molt limitada, i la ferroviària, inexistente. De la carretera que travessa d'est a oest per la part baixa del Terai surten ramals que porten a algunes de les ciutats de la zona de les muntanyes intermèdies; les dues grans ciutats, Pokhara i Kàtmandu, estan unides per una altra via que, si es continua, permet arribar a la frontera amb el Tibet xinès. Al Nepal hi ha, a més, una xarxa aeroportuària de suport que permet la comunicació amb les munta-

Situació del tresc en el conjunt del Nepal

nyes i on petites avionetes aterren en pistes de terra batuda, però un cop s'arriba a la destinació escollida només hi ha camins a seguir. El Nepal és un dels països del món on els seus camins ancestrals no tan sols estan ben conservats sinó que encara ara són les principals vies de comunicació per a una població que té en el caminar el seu principal mitjà de locomoció.

Què és fer tresc

Fer tresc, en català, ve de fer *trek*, o *trekking*, una expressió anglesa amb precedents colonials que s'utilitza per a indicar un tipus de viatge caminant. Vol dir recórrer les muntanyes a peu, fer una travessa per camins o por senders, i, per analogia, un *trekker* o un *trekkingista* és la persona que camina. Les ratlles que hi ha a continuació descriuen tota una sèrie de rutines típiques d'una jornada de tresc. Si s'ha confiat la logística a una agència local, ella s'haurà encarregat de planejar-lo, però, encara que estigui planificat i que es disposi de tota la infraestructura per a mantenir-se autosuficient durant tot el recorregut, en última instància s'ha d'oïre la voluntat de la natura, que no sempre és tan mansa com quan un la contempla reposadament fent fotografies pel camí: les esclavissades de terra, les riuades o la fúria de les aigües del riu sovint són motiu suficient per a haver de redefinir el sender. El paper del guia es torna, en aquests casos, imprescindible.

L'equip humà d'una expedició de tresc és format per tres figures bàsiques: el guia (anomenat *sirdar*), el cuiner i els portadors (també anomenats *coolies*), i cadascun d'ells va acompanyat dels seus respectius ajudants, conformant una estructura piramidal en la qual el guia és el màxim representant. Ell és el coneixedor de la muntanya i és qui marca el pas i la via; també és qui assigna les funcions a cada membre de l'equip. El terme comunament més conegut per a referir-se al personal contractat és el de xerpes; però hi ha una certa confusió perquè s'utilitza indistintament per a designar qualsevol membre del grup de suport i, en

L'enllosat del camí cap a Ulleri.

canvi, només hauria de referir-se al grup ètnic de la zona de l'Everest.

L'activitat d'una jornada de tresc

En general, una jornada començada de seguida que surt el sol, encara que cada tram de l'itinerari té les seves particularitats. Al Nepal es fa de dia molt de pressa, ja que per la seva latitud en molt pocs minuts es passa de la nit al dia. El despertar d'una nit de tresc és tan «natural» com l'entorn: un portador, «porta», el «bon dia» acompanyat d'un te. A fora de la tenda cada caminador es troba una palangana d'aigua calenta per a rentar-se i una altra d'aigua tèbia iodada per a esbandir-se. Mentre ho fa, els cuiners preparen l'esmorzar i de seguida que es tenen els equipatges llestos, els portadors els carreguen a les cistelles i enceten el sender. Ells són els primers a sortir, després ho fa el grup de clients amb

el guia i els seus col·laboradors, i els darrers són el cuiner i els seus ajudants, una vegada han recollit tot el seu equipament logístic (fogons, bateria de cuina, vaixel·la, taula i cadires...).

El primer àpat del dia és força consistent. Una bona ració de cereals barrejats amb fruita, unes torrades, ous, llet, te... Durant tot el matí es va caminant amb breus interrupcions per a anar fent fotos i per a prendre alguna beguda o infusió a les *bhaties* (cases de te) que es van trobant pel trajecte. Al migdia es fa una parada per a dinar i, recuperades les forces, es torna a emprendre l'etapa a la tarda. S'acostuma a caminar fins a mitja tarda, perquè hi hagi temps de refer-se abans que es faci fosc. Després de sopar és temps de tertúlia nocturna. Parlar amb les persones que t'acompanyen és escoltar les allaus de paraules nepaleses que ensenyen amb orgull al foraster per-

què les entengui. Són les hores on el grup es converteix en una singular família: es fan bromes, es comparteixen experiències, s'intercanvien impressions i també es pot arribar a fer una mica de festa amb cançons i balls que, de sobte, s'improvisen.

Abans d'anar a dormir, contemplar les estrelles es converteix en una font d'inspiració. Són moments per a recordar les frases del dia, els paisatges vistos... Repassar la jornada és llavors una tasca indispensable. I, amb aquell silenci, s'entra en la nit que conduirà a la següent etapa.

El camí fins al santuari de Muktinath

El circuit de l'Annapurna és un recorregut de tresc clàssic que té el seu punt culminant en el coll de Thorung (5.416 m). El seu traçat permet vorejar aquest massís muntanyós que domina tota la part central del Nepal. Si no es vol arribar a aquesta altitud o no es disposa del temps necessari per a fer tot el recorregut, es pot optar per fer una part del circuit per l'oest d'aquest massís, seguint el tradicional camí que porta al santuari de Muktinath via Jomsom per la vall del riu Kali Gandaki, riu que separa els massissos de l'Annapurna i del Dhaulagiri.

Tot el recorregut es fa dins els límits de l'Àrea de Conservació de l'Annapurna (ACAP), figura de protecció que inclou bàsicament el massís muntanyós i que s'estén fins a la frontera amb el Tibet (7.000 km²). Per a accedir-hi, els estrangers necessiten un permís de tresc que s'ha de presentar sistemàticament a les oficines de l'ACAP o als llocs de policia que es troben al llarg del sender i on s'ha d'especificar el punt més llunyà del trajecte.

El trajecte comença una mica més al nord de Pokhara, la segona ciutat del Nepal, en un llogaret anomenat Naya Pool. A partir de Birethanti arrenca una sobtada ascensió fins al pas de Deurali (2.800 m) sobre el poblet de Ghorepani, per a baixar tot seguit fins a Tatopani. Aquesta població es troba a la riba del Kali

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ITINERARIS PEL MASSÍS DEL CARLIT

JOAN M. VIVES I TEIXIDÓ

Recull d'excursions pel massís del Carlit, punt culminant del Pirineu oriental situat al nord de la comarca de la Cerdanya que està sota l'administració francesa. L'existència del refugi de la Bullosa permetrà de fer boniques excursions per aquestes muntanyes que amaguen, encara, racons ben poc freqüentats.

DARRERS TÍTOLS PUBLICATS:

Pica d'Estats-Monteixo. Vall Ferrera (excursions amb esquís), M. Broch i E. Martín.

Catllaràs-La Quar, David Aloy i M. Mercè Leonart.

Mont-Roig - Certascan. Vall de Cardós (excursions amb esquís), M. Broch i E. Martín.

novetat

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Fax 247 35 94 - 08013 Barcelona Distribució: L'Arc de Berà, Centre Difusor d'Edicions Catalanes
Comandes i administració: Polígon Montgalà, Bèlgica, 6 i 7 - Tel. 465 30 08 - Fax 465 87 90 - 08917 Badalona

La revista inclou:

- * Itineraris d'excursions a peu, en bicicleta tot terreny, en esquís.
- * Articles sobre alpinisme.
- * Reportatges sobre muntanyes i països llunyans.
- * Articles sobre història i fets de l'excursionisme.
- * Dossiers i treballs sobre medi ambient i defensa de la natura.
- * Informació sobre llibres, guies i mapes que surten al mercat.
- * Vies d'escalada.

MUNTANYA publica sis números de cinquanta-dues pàgines (Din A4), impreses sobre paper ecològic de qualitat, en color i en blanc i negre.

La primera revista
excursionista catalana

MUNTANYA

Membre de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC)

OT ALLÒ QUE US INTERESSA

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

Ho trobareu a les revistes en català

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES

Retalleu aquesta butlleta
i envieu-la a MUNTANYA
Centre Excursionista
de Catalunya,
Carrer del Paradís, 10 pral.
08002 Barcelona,
o al fax 93 315 14 08.

Cognoms _____
Nom _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____
Se subscriu a la revista MUNTANYA (sis números l'any), a partir de l'any _____
amb la quota anual de _____ pessetes (IVA inclòs).
Barcelona, de de Signatura _____

Pagament per banc o caixa

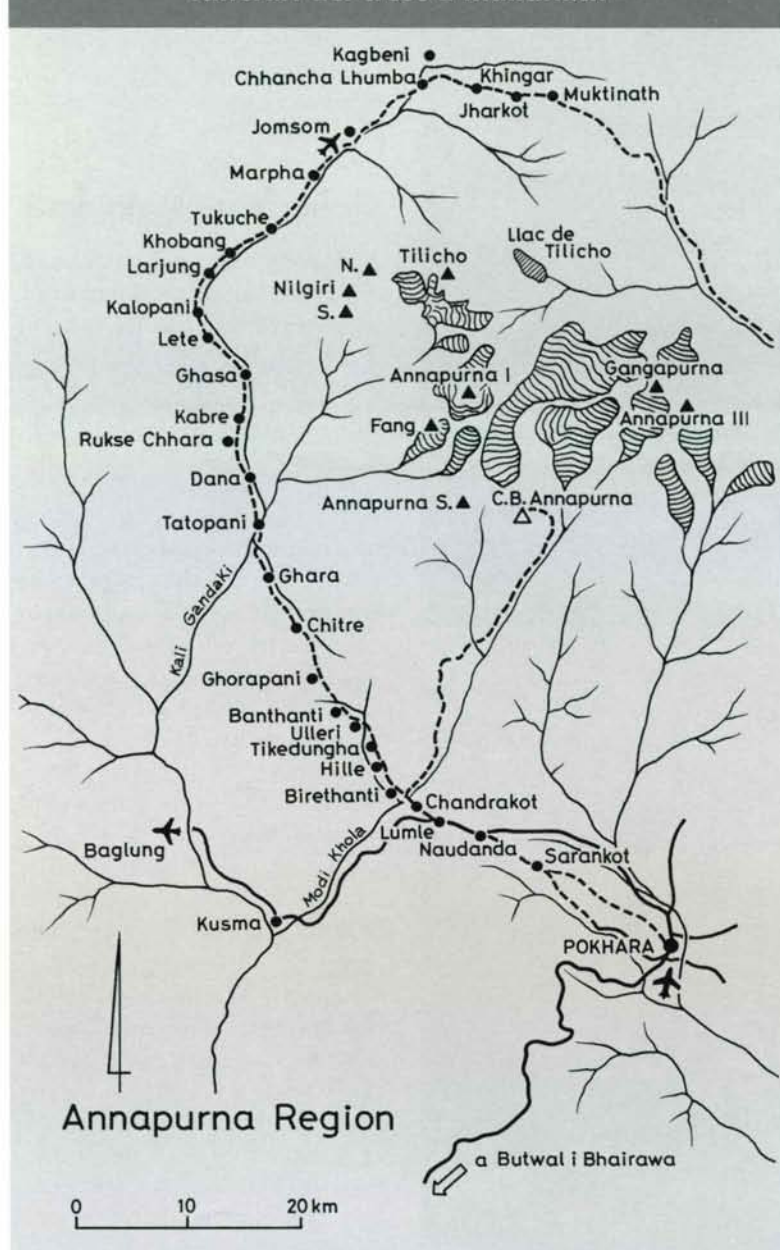
Senyors del Centre Excursionista de Catalunya
Els prego que, d'ara endavant, el rebut anual de subscripció de la revista MUNTANYA
sigui presentat a:
Banc / Caixa _____
Agència _____ núm. _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____

Número de compte corrent _____
Número de llibreta d'estalvi _____
Nom del titular del compte o llibreta _____

Signatura

Barcelona, de de

Itinerari del tresc a Muktinath

Gandaki, riu que el camí remunta seguint el seu engorjat fins al poble de Jomsom, en una ascensió progressiva, més suau i constant. Per a assolir el santuari de Muktinath (3.800 m) és necessari abandonar el Kali Gandaki a l'altura d'Eklebhatti i pujar per la vall lateral del riu Jhong fins aquest lloc sagrat, darrere el qual s'eleven les muntanyes que tanquen la vall, amb el coll de Thorung al fons.

En la descripció dels trams del perfil del tresc destaquen tres zones paisatgístiques de marcada personalitat: l'aproximació al Kali Gandaki, l'engorjat del riu i la zona àrida de l'últim tram.

Cap al Kali Gandaki per la jungla dels rododendres

L'aproximació al riu Kali Gandaki es fa per un camí esglaonat amb lloses que salva el pas de Deurali i que baixa fins a Tatopani (1.189 m). Des de dalt es poden veure els cims del Hiunchuli (6.400 m) i l'Annapurna S (7.200 metres). El trajecte suposa començar a caminar amb un paisatge on alternen els camps de conreu d'arròs amb les pastures i l'escampadissa de cases i poblets pels vessants de les muntanyes, en molts dels quals encara no hi ha llum ni aigua corrent.

A partir d'Ulleri (2.070 m) ja s'entra en el bosc dens i espès de rododendres, roures i magnòlies, amb un sotabosc de lianes i matolls que a l'època dels monsons està en la seva màxima esplendor. Arreu brollen nombrosos rius i petits salts d'aigua que se salven amb ponts de fusta. És la zona més humida del recorregut i l'hàbitat natural de les sangoneres, petit cuc que des de les fulles i les herbes procura enganxar-se a qualsevol animal o home que li permeti alimentar-se.

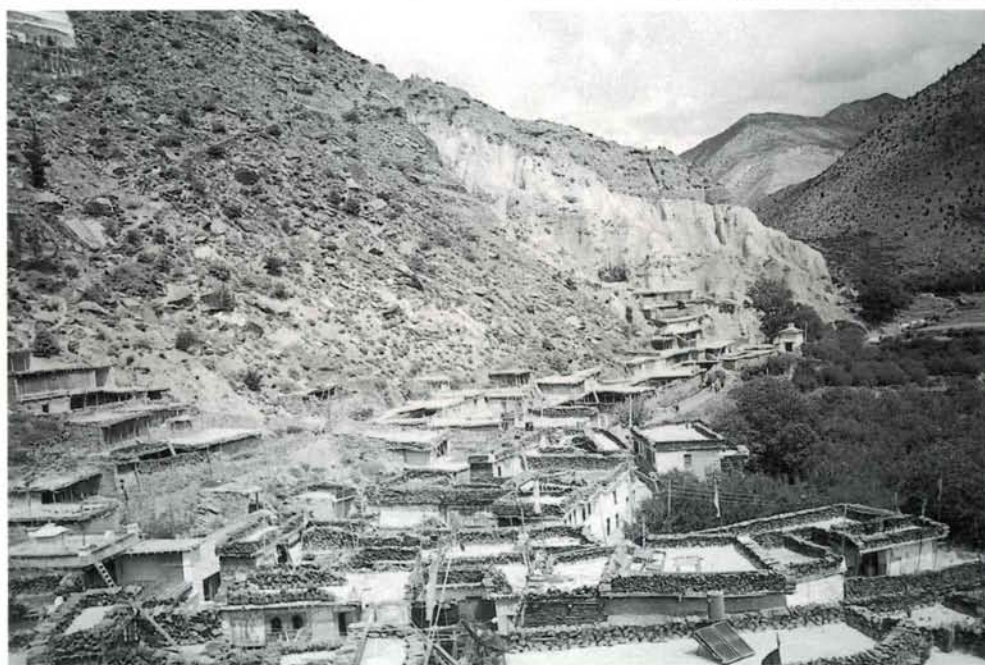
L'engorjat més profund del món

A Tatopani (1.189 m) comença el segon escenari geogràfic del tresc, perquè és a partir d'aquest poble que la ruta segueix paral·lela al riu, i on comença l'engorjat conegut com la depressió més profunda del món, entre els dos immensos cims de vuit mil metres: l'Annapurna I i el Dhaulagiri I, separats entre ells 38 km. El riu serà, a partir d'ara, el protagonista del tresc i ens acompanyarà en els dos trams següents de l'itinerari. Però el seu curs no es limita només a guiar la nostra marxa,

A la pàgina anterior, a dalt, al setembre el verd dels conreus d'arròs es confon amb el frondós bosc.

A la pàgina anterior, a baix, a més de tres mil metres el paisatge esdevé desèrtic cap a Muktinath i l'erosió es fa patent en els vessants.

A dalt, els oasis de conreu a les terrasses del Kali Gandaki.

A dalt, el pont penjant del Kali Gandaki a Tatopani. Al fons, les esllavissades produïdes pels monsons.

A baix, vista del poble de Marpha, amb l'arquitectura típica de teulades planes.

sinó que des de la frontera amb el Tibet, travessa tot el Nepal recollint les aigües afluent dels vessants dels massissos i continua corrent fins a les planes de l'Índia.

Tatopani, que en nepalès vol dir aigua calenta, rep el nom de les aigües termals que brollen al costat del riu. Aquí el camí torna a pujar, suaument, pel costat excavat de la roca fins a Dana (1.446 m) i continua l'ascensió cap a Rukse Chhara (1.550 m), granja situada als peus d'una impressionant cascada. Després de Rukse s'estreny la vall i s'entra a la zona més abrupta i estreta del congost, on són freqüents els trams amb esllavissades i esfondra-

ments que poden fer canviar el sender d'un any a l'altre, segons quin sigui el costat del riu que s'hagi malmès menys, i on els llargs ponts suspesos permeten observar els cursos erràtics del riu que deixen l'empremta de la fúria de les seves aigües.

Totes les rutes condueixen al poble de Ghasa, a uns dos mil metres d'altitud, des d'on es poden veure els cims del Tukuche (6.920 m), l'Annapurna I (8.091 m) i el Dhaulagiri (8.177 m). El clima es torna aquí més fred i sec, i la vegetació canvia cap a espècies de muntanya com el pi o el bedoll, els xiprers o els ginebrons. Hi ha un descens abrupte a través del bosc cap al

riu Lete Khola i, de Lete a Kalopani (2.650 m) hi torna a haver una empinada pujada. A partir de Kalopani comença a clarejar la vegetació, tot i que encara quedin boscos als vessants.

L'aridesa de Muktinath

En aproximar-se a Larjung (2.560 m), l'entorn ha anat canviant i la sequera s'ha fet cada cop més evident, i per a evitar els forts vents que bufen al llarg de la vall del Kali Gandaki es construeixen túnels entre les cases. Als pobles de més amunt, Tukuche (2.590 m) i Marpha (2.665 m), el paisatge vegetal i el físic s'han anat uniformant, i el sec vent i la poca pluja han propiciat una arquitectura típica de teulades planes que serveixen per a assecar gra i vegetals, entre uns carrerons estrets empedrats que canalitzen els baixants d'aigua.

Quan s'arriba a Jomsom (2.713 metres), capital comercial i administrativa de la regió de Mustang, ja s'ha entrat a l'últim tram del tresc, àrid i sec, similar al de l'altiplà tibetà. El flux d'aire crea forts vents que circulen per la vall. El camí cap a Muktinath (3.798 m,) ja es correspon a la zona climàtica i geogràfica del Tibet, tot i que s'hi poden veure algunes taques de verd on l'aigua ho permet. En aquests moments ens trobem en el vessant nord de l'Himàlaia, des d'on es poden contemplar els Nilgiri i el Dhaulagiri.

Muktinath és un centre de pelegrinatge molt important. El seu conjunt religiós inclou una gropa budista i una pagoda hinduista enmig d'un escenari sagrat: de dins de la gropa en surt un raig de gas natural que produeix una ininterrompuda flama, i a prop d'aquesta flama, brolla un raig d'aigua. Són el foc i l'aigua sagrada del santuari de Muktinath.

S'acaba així un viatge de grans contrastos. Aquell omnipresent color verd s'ha tornat ara color de terra, les escales-jardí s'han convertit en arenoses rampes i la fèrtil humitat s'ha tornat una àrida sequera. Potser per això és dels trescos d'una bellesa i diversitat més impressionants de tot el Nepal.

El Nou Can Caralleu, una realitat en marxa.

Entrevista a Nèstor Vilella i Ricard Vila

Eliseu T. Climent

Avui fem l'entrevista als responsables del complex esportiu Nou Can Caralleu, les instal·lacions que el Centre gestiona juntament amb la Universitat Ramon Llull i la Fundació Claror.

Ara fa un any, les instal·lacions esportives de Can Caralleu engegaven una nova etapa i amb ella introduïen l'entrenament específic dels esports de muntanya. Nèstor Vilella (director) i Ricard Vila (preparador físic i entrenador d'esports de muntanya) comenten aquest projecte innovador i singular, que paradoxalment ha tingut més acceptació per part dels clients externs que dels socis del Centre (els quals gaudeixen d'avantatges i descomptes).

—Com es va gestar dins d'un projecte com Nou Can Caralleu la idea de desenvolupar un apartat dedicat a l'entrenament dels esports de muntanya i les activitats a l'aire lliure?

Nèstor Vilella: En el moment del naixement del Nou Can Caralleu, ara fa un any, es donen dues realitats: d'una banda, una instal·lació que es troba en una etapa d'expansió i que és diferent, perquè compta amb un espai natural privilegiat dins la ciutat; d'altra, la presència d'un entrenador dedicat a aquests esports, en Ricard Vila, que ja fa anys que treballa en l'àmbit de la muntanya amb esportistes d'elit de l'estil de Ferran Latorre, Anna Ibáñez, Araceli

Segarra, Ernest Bladé o Quico Soler.

Ricard Vila: Sempre havia tingut la idea que calia buscar alguna fórmula específica, un espai on poder desenvolupar aquesta activitat i on hi hagués un material i una infraestructura adequats. I al Nou

Can Caralleu s'han donat unes condicions favorables: he comptat amb l'empenta positiva de la direcció del complex esportiu perquè portés a terme el projecte i, a més, les instal·lacions gaudeixen d'un entorn idoni com és Collserola i el parc de l'Oreneta.

He de dir que aquesta és una iniciativa única a l'Estat espanyol, ja que pretén situar els esports de muntanya i d'aire lliure a l'altura dels esports corrents. Per dir-ho en altres termes, es tracta d'una normalització d'unes activitats esportives que des de sempre han quedat en segon terme pel que fa a l'entrenament.

—Quina resposta s'ha rebut per part del públic?

N.V.: La veritat és que estic molt satisfet com a director de la instal·lació. A partir d'ara i amb vista a la temporada vinent hem de treballar fort i apostar per una consolidació d'aquest àmbit. Tot i això, curiosament, l'acollida ha estat més freda per part del soci del Centre Excursionista de Catalunya, que gaudeix d'un seguit d'avantatges exclusius, que del públic extern. I aquest fet, com a soci del Centre i director d'aquest projecte, no deixa de saber-me greu.

Ricard Vila, a l'esquerra, i Nèstor Vilella, a la dreta, durant l'entrevista.

**Ricard Vila
i Nèstor Vilella
al rocòdrom
del Nou Can
Caralleu.**

R.V.: Durant aquest primer any, hem assolit la cota màxima de les 75 persones i ens hem trobat amb tot tipus de públic: des de l'amateur que vol millorar el seu estat de forma general fins a aquell que vol preparar una competició o els que tenen en projecte una expedició. Amb això vull dir que hi tenen cabuda tots els nivells de rendiment.

N.V.: En relació amb el creixement, tenim dues vessants. Una pel que fa a l'amateur, en la qual esperem tenir un increment en un futur pròxim; i la vessant de competició i d'alt rendiment que per ella mateixa ja és molt més minoritària, però esperem que el Centre desenvoluparà finalment els equips de competició, els quals comptarien amb aquestes instal·lacions per als entrenaments.

—S'ha pres el risc d'enfrontar-se a una mentalitat una mica anàrquica que regna en el món de la muntanya, on poca gent s'entrena metòdicament i molts ho fan d'una manera autodidacta i intuïtiva.

N.V.: Ens hem d'esforçar a educar aquest col·lectiu que fem muntanya (en el qual m'incloc) i que ens «matem» el cap de setmana quan no se'ns acut que de dilluns

a divendres cal treballar la forma física. El col·lectiu de muntanya és aquell que més activitat fa el cap de setmana i menys durant la setmana. Per tant, cal educar-lo, acostumar-lo i fer-li veure que des d'aquí oferim la possibilitat de millorar aquest aspecte.

—I això, Ricard, com es planteja des de l'òptica de la preparació física?

R.V.: L'entrenament implica molt més que fer abdominals o córrer: significa una planificació i un mètode de treball. Jo ofereixo uns entrenaments i veig que la gent que ho té clar aconsegueix uns resultats i nota una millora i un benefici tant a nivell de rendiment com a nivell de reduir la probabilitat de lesions. Nosaltres estem oberts a aquell que practica qualsevol activitat a la muntanya, com ara l'escalada, l'alpinisme, l'esquí de muntanya, la bicicleta, curses de muntanya, etc., a qualsevol nivell. A més, estem desenvolupant un programa de veterans per a gent a partir de cinquanta-cinc seixanta anys que vol continuar realitzant activitat física i oblidar-se de les teories obsoletes segons les quals a partir d'una edat ja no es pot fer manteniment físic.

—De fet és adaptar l'entrenament a cada edat i a cada condició...

R.V.: És clar. S'ha de mantenir una atenció personalitzada perquè no tohom té la mateixa condició física i alguns pateixen lesions que es podrien aguditzar si realitzessin uns exercicis determinats.

A més, durant el curs fem uns tests de control on cadascú té les seves marques i pot veure com evoluciona al llarg de la temporada. Aquesta és la idea: donar el màxim de qualitat a la gent, com si fossin professionals, encara que siguin amateurs.

—Parlem del públic més menut. Una realitat que encara no està en marxa?

N.V.: L'any passat vam començar a treballar sobre un projecte que pretenia impulsar una escola esportiva de muntanya per a infants. Volem donar-li una empenta forta amb vista a la temporada vinent: per als més petits, es tractaria de realitzar activitats i exercicis els dissabtes al matí; per als més grans introduir algun dia d'entrenament durant la setmana. És una iniciativa molt nova i els pares se la miren de reüll.

R.V.: L'escola esportiva de muntanya pot ser la via perquè el nen faci muntanya com qui fa bàsquet.

Ara bé, cal tenir molt present com s'enfoca aquesta escola: fer les coses des de la vessant únicament lúdica comporta el perill de convertir-se en un parc temàtic de la muntanya. Jo voldria crear una escola amb totes les bases i fonaments: és a dir, on existís una progressió metodològica i on també hi hagués lloc per a la seva vessant lúdica. Aquesta seria una iniciativa única, arriscada i innovadora.

Testimonis

Andreu Rafa (veterà i soci del CEC): Faig muntanya des que era jove i sempre m'he entrenat pel meu compte, o millor dit, he fet el que jo creia que era entrenar-se, però no havia fet mai exercicis compensatoris, cosa que sí que fem a Can Caralleu. Aquesta manera d'entrenar-me m'ha anat molt bé: treballem bastant la resistència i els exercicis sense aparells, que per

a la nostra edat són més indicats que les peses.

Feia temps que s'estava demanant des del Centre una iniciativa com aquesta, tot i que per part del soci la resposta durant aquest primer any ha estat baixa, probablement perquè desconeix les possibilitats d'aquestes instal·lacions.

Montserrat Puig (sòcia del CEC): Segueixo les classes que Ricard Vila fa a Can Caralleu perquè es tracta d'un programa molt específic adreçat a les activitats a la muntanya. A més de ser un bon professional, Ricard Vila és algú que fa muntanya i que, per tant, coneix bé allò que requereix aquesta activitat. Un dels punts forts d'aquestes classes col·lectives és el tractament individualitzat de cadascú, tenint en compte les condicions físiques, l'orientació i el rendiment personal. En definitiva, es tracta d'un programa amb una

continuïtat i un rigor; una iniciativa que des del Centre i considerant que el soci gaudeix a Can Caralleu d'una sèrie d'avantatges, caldria potenciar.

Qui és qui

Nèstor Vilella (1972). Director del Nou Can Caralleu. Llicenciat en Dret. Soci del Centre. La seva experiència professional s'ha centrat en la gestió d'entitats sense ànim de lucre. Practica l'alpinisme i l'esquí de muntanya.

Ricard Vila (1957). Llicenciat en Educació Física per l'INEFC. Soci del Centre des de fa 26 anys. Més de vint anys d'experiència com a preparador físic i entrenador especialitzat en esports de muntanya amb esportistes d'alt nivell com Araceli Segarra, Anna Ibáñez, Ferran Latorre, Ernest Bladé i Quico Soler, entre altres.

Una sessió d'entrenament al Nou Can Caralleu.

«Native Son», surrealisme desplomat

Roger Ximenis

Una breu crònica d'una campanya d'escalades fetes a Yosemite Valley, als Estats Units d'Amèrica

20 d'agost del 2000

Després de vint dies fent escalafament a Yosemite Valley, ens proposem una escalada de dificultat al Capitan. La paret s'ha deixat fixar quatre llargs els dos primers dies. Dies de sol i ploms retorçats. Hem decidit tirar cap al Half Dome per fer-hi la «Regular» i canviar el xip.

Tot funciona més ràpid del que havíem previst. Ja tornem a ser al peu de la corda fixa, amb els petrolls, l'equip i menjar i aigua per a sis dies. Tot un repte.

21 d'agost

Em desperto l'endemà d'haver dormit al llarg més desplomat de la

vall. No ens hi arribarem a acostumar mai a aquestes sensacions, deu ser el que dóna gràcia a tot plegat. Després de veure com la càmera d'en Joan Maria decideix abandonar l'escalada sense el nostre permís, afrontem un parell de dies de llargades tècniques i molt estètiques. A diferència de les tan nostrades parets catalanes, aquí, l'artificial és molt mantingut encara que força monòton. Podem estar progressant hores pel mateix sistema de fissures com esgarrapat a la paret amb un ganivet. Dóna la sensació que és el «pati» i la llargada el que té sentit. Millor no oblidar els passos difícils perquè hi són: puntes de clau, coppers, ganxos i pèndols, molts pèndols. Ja no els tindrem por, n'hem fet més que un rellotge vell, de paret, dels que funcionen.

Els encastadors són, sense cap mena de dubte, els reis d'aquestes tàpies. Els fem servir tots, de totes les mides, classes i colors. I per sobre de qualsevol invent, els aliens (encastador de lleves de mida reduïda). La capacitat que tenen d'emplaçar-se a la perfecció en forats d'antics pitons és bestial. T'has d'acostumar a penjar-t'hi quan treballen de costat i amb dues lleves, però evidentment funciona. Simplement posar-hi ganes i no mirar-te'ls gaire.

23 d'agost

Matí d'esmorzar tranquil, encara que preocupats pel penúltim llarg, de nou vénen dificultats importants. Haurem de deixar l'anar fent de l'escalada artificial, s'imposa una escalada més agressiva. El company em delecta amb corregudes de trenta metres per la paret, d'un costat a l'altre. Fa por. Flanqueja tot el llarg quasi en horitzontal tot fent el pèndol clau de la via. Finalment l'encerta, torna la calma, però ara ja hem superat el tram.

Això s'acaba. Dues hores i empallem amb la «Tangerine Trip» (via veïna per la dreta). Som al cim i el sol ho ha tenyit tot de vermell. El Capitan enrogeix fins que es fa de nit. Hem fet una bona foguera (aquí als EUA t'ho deixen fer en un parc natural).

El company m'assegura en el llarg catorzè d'A³, ja a prop de la sortida.

24 d'agost

Esmorzem i comencem a tirar cap avall. Festa grossa, celebracions regades amb unes quantes cerveses King Cobra, moments estel·lars amb l'amic «Cobretti». No oblidem.

Ressenya tècnica: «Native Son», 800 m, MD+, A4+

L1: Dues variants d'entrada, descartem la que progressa per un arbre fins a coronar-lo i d'allà salta fins a enganxar la paret, perquè tot plegat sembla massa perillós. L'arribada a la reunió es precària i molt desplomada. La reunió l'hem de muntar.

L2: Agraït al començament. Uns quants ploms posats ens duen cap a una placa de ganxos més dura del que sembla a la ressenya.

L3: Fàcil, de transició cap al llarg clau.

L4: El més difícil de la via. Ganxos sobre llastres per damunt d'un relleix. Segons el llibre d'en McNamara, el més perillós.

L5: A2+ de «curro». Passarem molta estona fent-lo i despitonant-lo.

L6: El més desplomat del Capitan. Han sobreestimat les dificultats, ràpid i espectacular.

L7-L10: Llargs fàcils de dificultat similar.

LGolden Dihedral: De tall clàssic i progressió senzilla, transcorre per un diedre fantàstic, de somni.

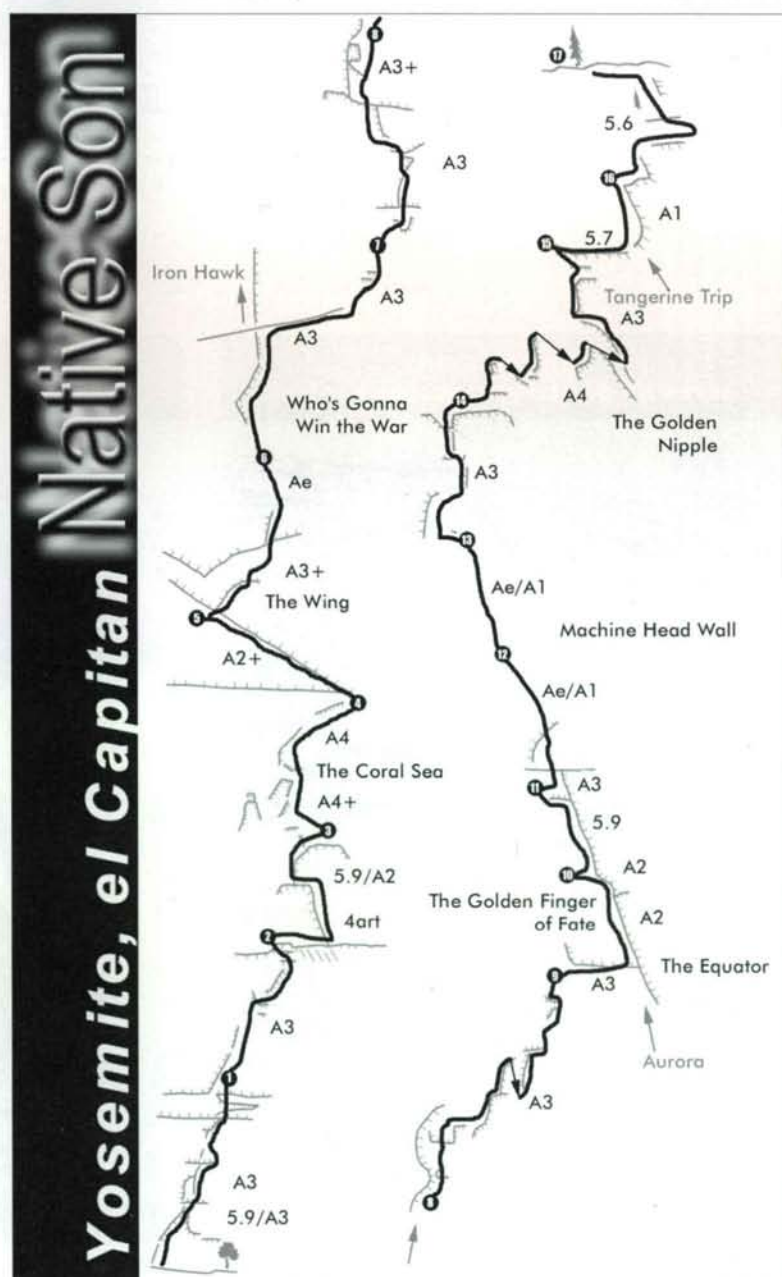
L12: Sortim del diedre per un agressiu *off width* (xemeneia de cares llises on els peus de gat són del tot inútils) de cinquè superior. Ens porta cap a la gran placa anomenada del Headmachine Wall.

L13 i 14: Llargs absolutament estètics. Totalment equipats amb expansions (excepte un parell de ganxos explosius).

L15: Microfissura de ploms, pitons i encastadors.

L16: Escalada d'extrema dificultat sobre pèndols en assegurances precàries. El fregament de la corda complica la progressió.

L17 i 18: Darrers llargs de la via «Tangerine Trip», fàcils però amb l'inevitable treball d'arrossegar el petroll.

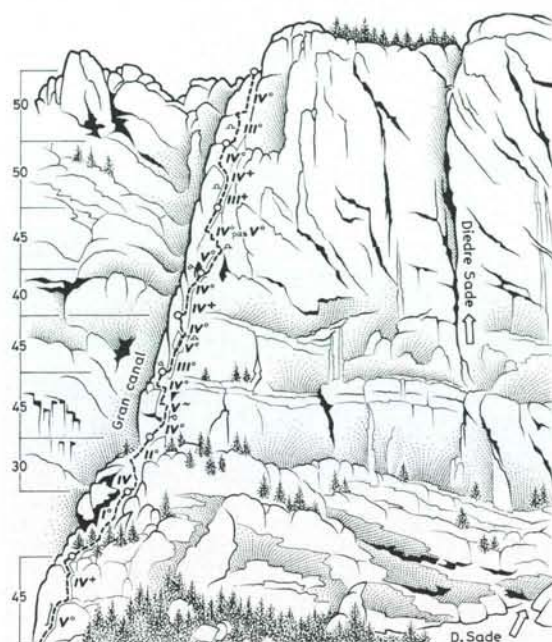

Assegurant
«The Wing»
(l'ala),
el llarg més
desplomat
del Capitan.

VIES D'ESCALADA

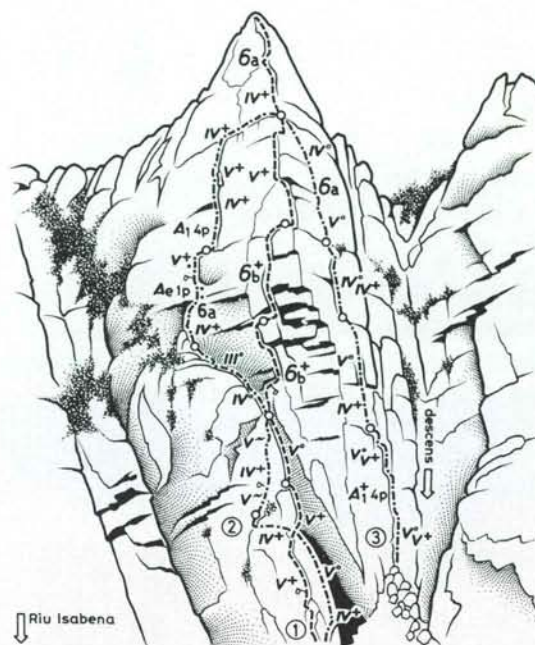
a cura d'Armand Ballart

Sobrarb: Peña Montañesa, cara N

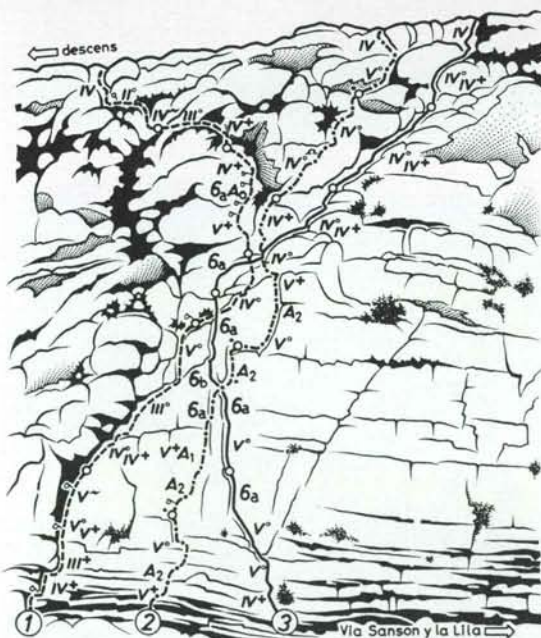
Via «Karwendel» (350 m, MD), 1a. asc. 3-VIII-2000, per Remi Brescó i Armand Ballart. Material: tascons i friends mitjans.

Serra de Ballabriga: congost d'Ovarra

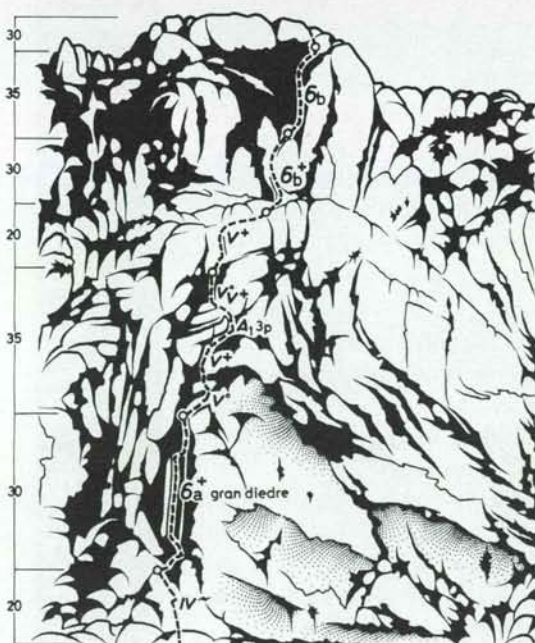
1. Via «Adiós Zapata» (200 m, ED), 1a. asc. 5-V-1995, per P. Barthez i C. Ravier.
2. Via «Clara» (220 m, ED), 1a. asc. tardor 1995, per «Flapswinder» i J. Palet.
3. Via «Blanc i negre» (185 m, MD+), 1a. asc. 29-III-1997, per L. Brunat, Josep i Jaume Masana. Material: pitons, tascons i friends per a totes les vies.

Montanissell: serra de Sant Joan, sector central

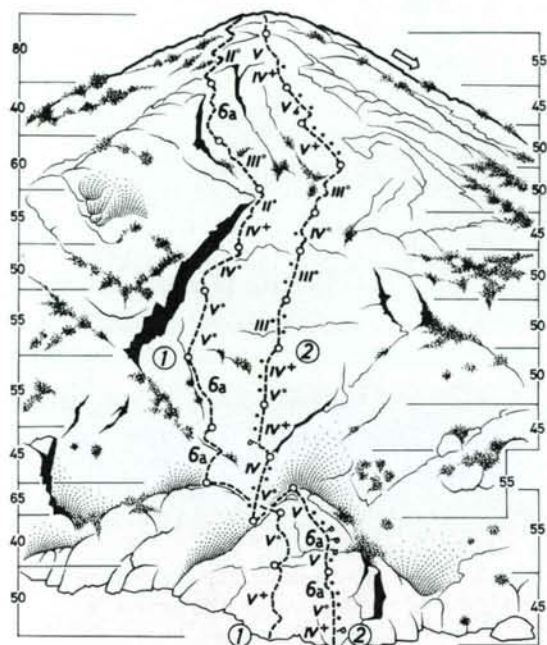
1. Via «Santa Perpètua» (190 m, MD), 1a. asc. 7-III-2000, per Joan Armengol i Oscar Masó.
2. Via «La primera del 2000» (190 m, MD+/A?), 1a. asc. 3-1-2000, per Albert Salvadó i Joan Jover.
3. Via «Amil las mujeres ni fu ni fa» (200 m, ED), 1a. asc. XI-1999, per F. Puiggròs, M. Canal i R. Torell. Material: pitons, tascons i friends per a totes les vies.

Montanissell: serra de Sant Joan, sector central

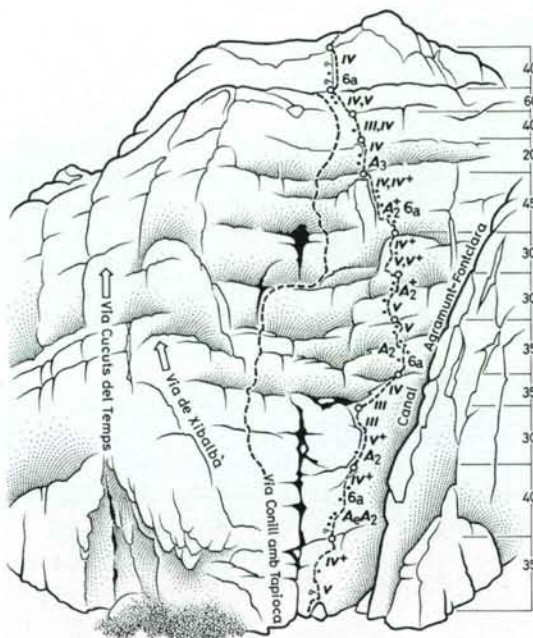
Via «Sansón y la Lila» (200 m, ED), 1a. asc. 27-III-2000, per Marcel·lí Canal, Roger «Torell» i Xavi Teixidó. Material: tascons, friends mitjans i algun pitó variat opcional.

Alt Urgell: roca Narieda, cara E

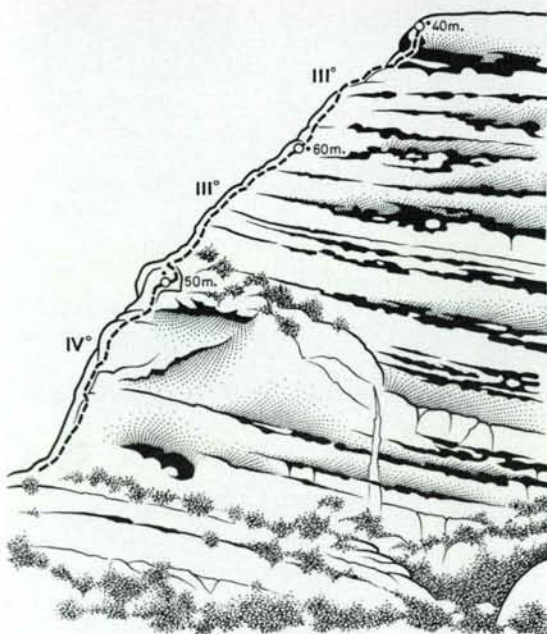
1. Vía «Mel i mató» (595 m, ED), 1a. asc. 29-IX-1999, per Xavi Bonatti i M. Millet. Material: via desequipada; cal portar una mica de tot.
2. Vía «Postres de músic» (595 m, MD*), 1a. asc. 7-XI-1998, per R. Álvarez, M. Lavaquiol, J. G. Coca i J. Canelles. Via semiequipada. Material: tascons i friends mitjans.

Serra d'Ensija: roca Gran de Ferrús

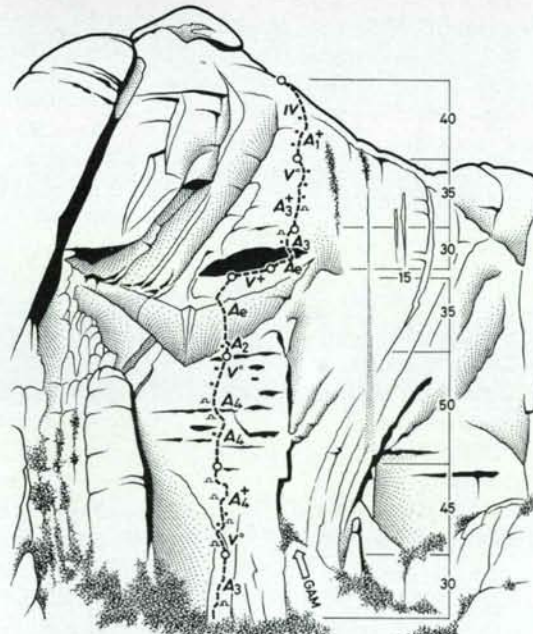
- Vía «Larga durada» (520 m, ED/A³), 1ª asc. VII-2000, per Joan Jover i Eduard Requena. Material: 15-20 pitons variats, tascons, friends, ganxos, algun plom i material de bivac.

Pallars Jussà: Pui de Lleràs, W

- Vía «Esperó Núria» (150 m, PD), 1a. asc. 1-V-1999, per Núria Rodríguez i Joan Jover. Material: via poc equipada; cal portar friends. Terreny conglomerat de roca discreta.

Montserrat: paret dels Diablers

- Vía «La festa del Paca» (280 m, ED/A⁴⁺), 1a. asc. 13-III-2000, per Jaume Clotet (sol). Material: 35 pitons variats, 60 ploms, 11 xapes recuperables, falques de fusta, un tac i els ganxos. Ascensió de dos dies.

NOTÍCIES

Una mostra de fotografies de Juli Soler i Santaló exposada al Centre

Del 16 de maig al 2 de juny del 2000 es va exposar a la sala d'exposicions Albert H. Gordon del Centre una mostra de fotografies de Juli Soler i Santaló (1864-1914), soci del Centre Excursionista de Catalunya des de l'any 1897, gran excursionista i coneixedor del nostre país, especialment del Pirineu.

El 1906 va publicar la primera guia sobre la Vall d'Aran i més endavant va construir una estació meteorològica a Viella. Les dades obtingudes per aquesta estació eren recollides pel Centre i publicades en el butlletí dels socis. Tots els ajuntaments de la Vall d'Aran, reunits a la Casa de la Vila de Viella, el van nomenar fill adoptiu de la Vall, en reconeixement per la seva estimació i dedicació a la zona.

Les fotografies exposades de Soler i Santaló mostren, a més dels paisatges, la part més humana de les terres que va visitar, amb els seus pobles, la seva gent i les seves activitats.

Aquesta exposició de fotografies de Juli Soler i Santaló va ser inclosa en el programa de la Primavera Fotogràfica d'enguany.

Aquest estiu, l'exposició ha viatjat fins al Pirineu, la terra que tant va estimar Juli Soler i Santaló. Primerament, del 17 al 28 de juliol es va poder veure a l'església de Sant Joan d'Arties. Més tard, la mostra es va traslladar a Vaquëira.

Veredict del 63 Certamen estatal de Cinema i Vídeo no professional-Selectiu UNICA, organitzat per la Secció de Cinema i Vídeo del Centre

El jurat del 63 Certamen estatal de Cinema i Vídeo no professional-Selectiu UNICA, organitzat per la Secció de Cinema i Vídeo del Centre Excursionista de Catalunya, format per: Antoni Colomer i Puntés, guionista; Raul Contel i Ferreres, director de cinema, diverses vegades premiat a

la UNICA; Xavier Estrada i Ullastres, realitzador de cinema i vídeo; Joaquim Romaguera i Ramió, investigador i historiador del cinema; Encarnació Soler i Alomà, llicenciada en Història de l'Art i doctoranda en Història del Cinema, presidenta de Cinema Rescat; Jordi Tomàs i Freixa, cineasta, medalla d'argent UNICA Bakú 1978; Maria Rosa Vidal i Forns, presidenta de la Secció de Cinema i Vídeo del CEC, com a delegada de la UNICA, amb veu, sense vot, i Pere Parera i Rodríguez, de la Secció de Cinema i Vídeo del CEC, com a secretari del jurat, han emès el següent veredict:

Copa del film minut

Se selecciona *La búsqueda de la felicidad*, de Publio de la Vega García, de Madrid.

UNICA-Juventut

El jurat ha seleccionat per a la discussió i votació els següents títols, amb els resultats indicats: *Te veo siempre* (2 vots). *Tengo que decirte una cosa* (cap vot). Per tant, l'apartat UNICA-Juventut es declara desert.

Selectiu UNICA

El jurat, compost per un membre menys del que és habitual, ha seleccionar per a la discussió i per a una primera votació els següents títols, amb els resultats indicats: *La memoria del cine en fuentes de Ebro*, (cap vot). *L'enterrament* (cap vot). *Que dura es la vida* (5 vots). *Gambito danés* (6 vots). *Weapons/armes* (2 vots). *Psicòtica* (6 vots). *Hades* (5 vots). *Pensamientos negros* (cap vot). *Los ojos cerrados* (6 vots). *Cañí* (cap vot).

Tot seguit s'han sotmès de nou a votació final els títols amb cinc i sis vots, amb el resultat: *Que dura es la vida* (cap vot). *Gambito danés* (6 vots). *Psicòtica* (6 vots). *Hades* (5 vots). *Los ojos cerrados* (6 vots).

Per tant, són seleccionades: *Gambito danés*, de Luis Trommer Liria, d'Elx. *Psicòtica*, de Josep M. Joaquín Ventura, de Sant Joan Despí. *Hades*, de Pedro Ballesteros, de Barcelona. *Los ojos cerrados*, de David Cuesta, de Donostia.

El jurat decideix atorgar una menció honorífica a *Que dura es la vida*, de Fernando Caballero Tamayo, de Lasarte.

Les obres seleccionades representaran Espanya en el Concurs UNICA 2000 que se celebrarà a Rocrmond (Holanda), del 17 al 27 d'agost pròxim.

XIII Concurs de Fotografia de temes obligats

El passat dia 6 de juliol va tenir lloc la puntuació del Concurs de Fotografia de temes obligats corresponent a l'apartat «Ermistes romàniques». Antoni Abel i Bonada, Joaquim Ferràndiz i Rovira i Joan Sabadell i Contel actuaren de jurat. Els resultats són els següents:

Apartat blanc i negre. Foto «Cloquer», d'Estanislau Torres, 6,3 punts, guanyadora de l'apartat; «La Fabregada», de Neus Sánchez, 6; «Sant Salvador», de M. Rosa Campaña, 5,3; «La Tossa», de Roser Romaní, 5,3; «Còrsega», de Dora Serra, 5; «Garrotxa», d'Antoni Borell, 4,6; «Sant Vicenç», d'Eduard Estrada, 4,3, i «La Salut», de Maria Bonet, 3,6.

Apartat paper color. Foto «Sant Sadurní», d'Antoni Ollé, 6,3 punts, guanyadora de l'apartat; «Sant Valentí», de Josefina Garriga, 6; «Sant Galderic», de Neus Sánchez, 6; «Cloquer», d'Estanislau Torres, 6; «Sant Iscle», de Maria Bonet, 5,3; «Sant Julià», de M. Rosa Campaña, 5,3; «Pedrinyà», d'Eduard Estrada, 4,6; «Solitària», de David Anglès, 4; «Sant Quirze», de Roser Romaní, 3,6, i «Santa Victòria», de Dora Serra, 3,6.

Apartat diapositives. Foto «Sant Quirze», de Roser Romaní, 5,6 punts, guanyadora de l'apartat; «Solitària», de M. Rosa Campaña, 5,3; «Colera», de Dora Serra, 5; «La Salut», d'Antoni Ollé, 4,6; «Sant Bartomeu», d'Eduard Estrada, 4; i «Sant Sebastià», de Josefina Garriga, 4.

Blanc i negre. Maria Bonet 23,2 punts; Roser Romaní, 21,5; Neus Sánchez, 20,9; M. Rosa Campaña, 20,2; Josefina Garriga, 19,5; Eduard Estrada, 18,2; Estanislau Torres, 16,9; Dora Serra, 16,2; Antoni Borrell, 14,8, i Adela Mir, 3,6.

Paper color. M. Rosa Campaña, 25,2 punts; Maria Bonet, 22,9; Neus Sánchez, 22,9; Antoni Ollé, 22,6; Estanislau Torres 21,2; Josefina Garriga, 19,6; David Anglès, 18,6; Roser Romaní, 18,5; Eduard Estrada, 17,5; Mercè Falcó, 12,5; Antoni Borrell, 10,9; Dora Serra, 9,6; M. Teresa Marquet, 5,6; Maria Pascual, 5,6, i Adela Mir, 3,6.

Diapositives. M. Rosa Campaña, 22,8 punts; Roser Romaní, 22,5; Eduard Estrada, 22,2; Dora Serra, 20,6; Antoni Ollé, 19,8, i Josefina Garriga, 19,3.

Guanyadors del concurs social de temes obligats 1999-2000

Apartat blanc i negre. 1r premi: Maria Bonet; 2n premi: Roser Romaní, i 3r premi: Neus Sánchez.

Apartat paper color. 1r premi: M. Rosa Campaña; 2n premi: Maria Bonet i Neus Sánchez, i 3r premi: Antoni Ollé.

Apartat diapositives. 1r premi: M. Rosa Campaña; 2n premi: Roser Romaní, i 3r premi: Eduard Estrada.

Els Castellers de Barcelona i el Centre fan un castell al Puigmal

La unió fa la força. Això és el que van poder comprovar els Castellers de Barcelona i membres del Centre Excursionista de Catalunya el cap de setmana del 8 i 9 de juliol, quan els uns van fer un tres de set amb l'ajuda dels altres a 2.913 metres per sobre el nivell del mar.

Els Castellers de Barcelona sempre busquen reptes nous i com a colofó del seu 30è aniversari van pensar que fer un castell dalt d'un cim era una bona idea. D'experiència ja en tenien: havien fet pilars en alguns dels nostres cims emblemàtics, com el Pedraforca o la pica d'Estats. Però fer un pilar no és fer un castell! Així que els Castellers, prudents, van venir al Centre a demanar-nos consell. La idea va entusiasmar la Secció de Muntanya, i castellers i excursionistes van començar a treballar plegats.

El primer que calia pensar era el cim adequat per a poder-hi fer un castell. El Puigmal va ser la muntanya escollida. Fins i tot es va crear un eslògan: *Fem-lo més alt! Castell al Puigmal*. I és que el Puigmal, amb 2.913 metres d'altitud, va tenir set pisos més el diumenge 9 de juliol del 2000. Es va fer més alt!

El cap de setmana va estar atapeït d'actes castellers. El primer lloc de trobada va ser Queralbs. Els castellers hi van arribar en autocar. Els del Centre, en tren fins a Ribes i amb el primer tram del cremallera de Núria. A la plaça de l'Ajuntament de Queralbs, els castellers van fer la seva primera actuació davant dels veïns del poble i de curiosos que es trobaven passejant pels seus carrers.

A la tarda, a primera hora, van repetir actuació davant del santuari de Núria. Van descarregar un quatre i un tres de set, un dos de sis i dos pilars de cinc seguits dels aplaudiments dels

assistents. Després, a la sala de projeccions del Santuari de Núria es va projectar el vídeo que commemora els trenta anys dels Castellers de Barcelona amb la sala plena de gent.

Tot el càmping de la vall es va reservar per a la comitiva, amb tendes i iglús de castellers i excursionistes tots barrejats. I per a sopar una bona botifarrada que ens van preparar els de Núria per a agafar forces per a l'endemà.

A dos quarts de vuit una línia de color vermell va començar a enfilarse cap al Puigmal. Tothom portava la samarreta que s'havia fet per a l'ocasió: de color vermell, com la camisa que porten els castellers de Barcelona. El cel ens va acompanyar durant tota la pujada, amb un vent fred que va fer fugir els núvols. Els castellers s'ho van prendre amb més calma que els excursionistes, però al cap d'unes quatre hores de la sortida, gairebé tothom era al cim.

L'actuació estava prevista per a dos quarts d'una del migdia, però els nens, els imprescindibles anaxeta i acotxador, estaven agafant fred. El cap de colla va decidir avançar el castell i l'actuació va començar cap a les dotze, una mitja hora abans del previst. I al cim continuava pujant gent. Pujava gent des de Fontalba i fins i tot un parell de persones van pujar amb la bicicleta des de la Molina. Al cim hi havia una bona colla de gent. El so de les gralles anava escalfant motors i tothom es va anar col·locant en les seves posicions. Algú va escampar una gran senyera estelada a terra, prop de la pinya dels castellers, i la gent amb càmeres fotogràfiques a les mans es disputaven el millor lloc per a agafar la perspectiva.

Cent quaranta membres dels castellers van respondre a la crida, dels quals uns cent vint van arribar al cim. Entre dues-centes i tres-centes persones ens vam reunir dalt del Puigmal.

Al cim del Puigmal els castellers van realitzar dos pilars de quatre simultàniament; una torre de sis, que van adornar amb una figureta en dosos; i no van poder descarregar un pilar de cinc, que sí van poder coronar. El castell estrellat va ser el tres de set.

Carta oberta del Centre Acadèmic d'Escalada (CADE)

Ens hem adonat que costa organitzar activitats i participar-hi. Ens passa a tots, però no podem desistir ni deixar-nos portar.

S'acosta l'octubre i aviat farà un any que vam posar en marxa el CADE del

2000. S'han desenvolupat un munt d'idees i projectes: som a internet, a la revista Muntanya, quallen els cursos de l'Escola de Muntanya, s'organitzen col·lectives i es fan audiovisuals. Assistim a la Junta Directiva i de la Secció de Muntanya. Ens han acollit amb il·lusió i ens esperonat a tirar endavant, a no rendir-nos, podem dir que no hem trobat les portes tancades a cap de les nostres propostes.

Al moment àlgid de la darrera projecció de diapositives érem deu comptant-hi el que la feia, i la Sala Pompeu Fabra se'ns feia immensa. Dels sis cursos convocats, tres no es van realitzar per falta d'inscripcions.

Pensàvem que amb ganes i esforç n'hi hauria prou per a fer tirar la subsecció de nou, que podríem retornar-li, si més no, l'esperit aconseguit durant els setanta. Però el que no vam imaginar és el que ens ha faltat: el suport dels socis, la participació de la gent, en definitiva, el motor que mou el Centre. Perquè no n'hi ha prou amb el suport de les persones que treballen desinteressadament per l'entitat. En són l'ànima, però no el combustible. El combustible som tots. No servirà de res muntar projeccions, cursos o exposicions si no hi ha ningú que en gaudeixi. Pot arribar a semblar que estem en marxa, que hi ha moviment, però l'únic que fem és posar un suport, una base que necessita i depèn de la teva acció, l'acció de tots.

Ens hem adonat que costa organitzar activitats i encara més participar-hi. Això passa a tothom, però no podem desistir i deixar-nos portar. El CADE desapareixeria com ho va fer durant els vuitanta. No ho volem. Tampoc no ens ho podem permetre.

Fem una crida i ens la fem també a nosaltres mateixos. A participar en totes i cadascuna de les activitats del Centre Excursionista de Catalunya, des del lloc que hem triat, el CADE, perquè ens l'estimem i volem reactivar-lo, que continuï endavant.

Daniel Brugaroles

RECORDANÇA

In memoriam.
Josep M. Gallach i Andreu

El passat 5 de juny ens acomiadàvem al tanatori de les Corts, d'en Josep M. Gallach i Andreu. Un altre bon amic que empenia el camí d'un més enllà.

En Gallach s'havia fet soci del Centre l'any 1942 i, portat pel seu caràcter afable i sociable, tenyit d'un sa sentit de l'humor, no tardà a integrar-se en la vida activa, tant des d'un punt de vista esportiu com social, del Centre. Fou secretari de la directiva presidida per Lluís de Quadras, i paral·lelament, portava a cap una intensa tasca en el camp de les publicacions. Així el veiem com a traductor al castellà de l'obra de Jean Escudier «L'Aneto i els seus homes», editada pel Centre, i com a ferm puntal de l'equip que tirà endavant el *Boletín de la Sección de Montaña y CADE* que, amb el pas del temps i normalitzada la situació política i lingüística del nostre país, es convertí en l'actual MUNTANYA, continuadora del celebrat *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.

En Josep M. el trobem formant part de moltes de les activitats esportives del Centre, com en campaments hivernals, inauguracions de refugis o en el muntatge definitiu de la creu de l'Aneto el juliol del 1952, amb un bivac al mateix cim. Les obligacions familiars l'apartaren bon xic de la vida activa de l'entitat, però el pas dels anys i alleugerides aquelles —els fills es fan grans— fou molt fàcil recuperar-lo per a les tasques directives: ocupà una vicepresidència en la directiva de Josep M. Sala, i posteriorment, fou president de la Comissió de Publicacions, no en va venia d'una nissaga d'editors; portà a cap una fructífera tasca, compaginada amb la de coordinador de la monumental obra *Centre Excursionista*

de Catalunya. 120 anys d'història.

Ell i la seva muller, Marta, ja molt delicats de salut, van fer una demostració de la seva estima pel Centre, assistint a París a l'entrega de la Medalla de la UNESCO, en reconeixement a la llarga activitat cultural i esportiva del Centre, el novembre del passat 1999.

La seva esposa Marta moria al cap de poc temps. Això fou un cop molt fort per a en Josep M., del qual no pogué refer-se, i deixà via lliure a la malaltia per acabar la seva vida.

Els que el coneguérem, l'estimàrem i a més tinguérem el goig de compartir amb ell moltes de les tasques realitzades en aquesta casa, no l'oblidarem.

Als seus fills, Josep i Mònica, el nostre més sentit i respectuós condol.

J. M. Sala i Albareda

Bonaventura Batlle i Piera

Bonaventura Batlle i Piera va néixer a Barcelona el 21 de juliol de 1917. Era fill d'un serraller-forjador industrial de Barcelona de molta anomenada que va treballar estretament amb Antoni Gaudí i que fa forjar tot el ferro de la casa Vicens del carrer de les Carolines.

Bonaventura Batlle i Piera continuà el negoci familiar. Ja des de molt jove destacà per la seva destresa. En Bonaventura va fer els estudis de mestre serraller a l'Escola Industrial i posteriorment estudià dibuix a l'Escola de Dibuix de la Llotja, on aconseguí el 1r Premi d'Honor. Es va es-

pecialitzar en serralleria industrial.

Fins pocs dies abans del seu descans per sempre, ha estat classificant, tant a la seva ciutat com a fora, peces, escultures i treballs de ferro.

Soci del Centre des del 1946, va tenir una gran estimació per la seva terra. Amic i company molt estimat dins del món de la muntanya i de l'esquí, hi deixa grans records i vivències. També va arranjat diversos refugis de muntanya.

Darrerament va fer un excel·lent treball de recerca sobre l'antic poble i avui barri de les Corts, gràcies al qual es va poder dur a terme el llibre *Les masies de les Corts*. D'aleshores ençà ha participat en totes les ocasions que se li brindaven per recuperar bocins de la memòria col·lectiva. Va ser nomenat Cortsenc l'any 1993 i el 1997 li fou entregada la Medalla de la Ciutat de Barcelona.

Gina Batlle

LLIBRES I MAPES

Passejada per la Cerdanya i l'Alt Urgell

Joan Portell i Leonor Sesén. Pòrtic Guies. Barcelona 2000. 118 pàgs., il·l.

Aquesta nova guia proposa 24 passejades, amb algunes variants, a peu i en bicicleta, per aquestes atractives comarques pirinenques.

Es tracta d'uns itineraris de dificultat baixa o mitjana, seleccionats per la bellesa del paisatge i l'interès històric dels llocs del recorregut. Els itineraris comprenen una fitxa tècnica que resumeix les característiques, un text amb la descripció i quilometratge parcial del recorregut, un mapa orientatiu i fotografies en color.

J. Bordon

Sortides amb família. Els Pirineus 2

M. Àngels Castillo i Jordi Bastart. Pòrtic Guies. Barcelona 2000. 128 pàgs., il·l.

Aquest llibre, pensat per a gaudir

Josep M. Gallach, —en una actitud molt pròpia seva— juntament amb la seva esposa, Marta, en un descans dels actes d'entrega de la medalla de la UNESCO al Centre, celebrada a París l'any passat.

en família, ofereix diverses rutes que transcorren per la Cerdanya, el Capcir, el Conflent, la Baixa Cerdanya i el Ripollès.

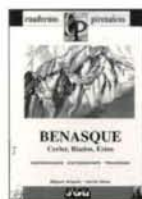
Dividit en sis capítols, de dues parts cada un, la primera és una introducció que ens situa en l'espai amb l'ajuda d'un mapa i ens mostra el que podem veure i descobrir per tal d'atreure l'interès dels més joves. En la segona part es presenten les excursions, amb un total de 27 i els llocs on es pot menjar i dormir, les fires, festes i altres activitats lúdiques. Tenint en compte la seva finalitat d'interessar a tota la família, pot resultar una eina força útil per a programar sortides.

J. Bordons

Ordesa, Gavarnie, Monte Perdido

Miguel Angulo i Eduardo Viñuales. Bilbao 2000. 71 pàgs., il·l.

Benasque, Cerler, Biadós, Estós

Miguel Angulo i David Atela. Bilbao 2000. 58 pàgs., il·l.

Irati, Ori, Otsagabia

Miguel Angulo i J. M. Feliu. Bilbao 2000. 62 pàgs., il·l.

Bielsa, Cotiella, Peña Montañesa

Miguel Angulo i David Atela. Bilbao 2000. 55 pàgs., il·l.

Aquests quatre volums inicien la nova col·lecció de «Cuadernos Pirenaicos» de SUA Edizioak, en la qual la cartografia adquireix un valor destacat, gràcies als treballs cartogràfics de Miguel Angulo, el conegut divulgador del Pirineu.

Es tracta d'unes obres que es presenten dins d'una pràctica bossa de plàstic, que consten d'un llibret que conté la presentació de la zona, itineraris d'excursions, ascensions als cims més significatius i travesses i un seguit de dades pràctiques, i tres mapes plegats en un sol full de grans dimensions: un d'ells a escala 1:50.000, un altre més detallat a es-

cala 1:35.000 i un de panoràmic que ofereix una visió aèria de tota la zona tractada.

La col·lecció completa serà de 22 entregues i abraçarà tot el Pirineu, des del País Basc al cap de Creus. El treball cartogràfic, com ja hem dit, és especialment remarcable i comparativament ens fa pensar en les més recents guies publicades per l'editorial Alpina.

J. Bordons

Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac

Rafel Rosaura i Ramon Gotés. SUA Edizioak. Bilbao 2000. 192 pàgs., il·l.

SUA Edizioak ha volgut incloure aquesta guia en la seva col·lecció de «Rutas y Paseos», traduint-la al castellà. Els seus autors, socis de la Unió Excursionista de Sabadell, amb l'ajuda d'un grup de companys, han efectuat la revisió i actualització de la primera edició publicada en català.

El llibre presenta un conjunt de 25 itineraris de fàcil recorregut, precedits d'unes quantes pàgines on s'exposen a grans trets les característiques d'aquests massissos, dedicant especial atenció a cada un dels pobles situats al seu voltant. Els itineraris, presentats en la forma habitual de la majoria de guies de l'editorial SUA, a més d'una bona descripció, van acompanyats de clarificadors mapes en color i d'unes dades pràctiques del recorregut, sempre d'utilitat.

Excel·lents fotografies en color il·lustren els itineraris.

J. Bordons

El Tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, la Ribera d'Ebre

Editorial Pòrtic. Barcelona 2000. 160 pàgs., il·l.

El contingut exhaustiu dels 27 volums de la monumental obra *Catalunya Romànica*, publicada per la Fundació Enciclopèdia Catalana, ha tingut una eficaç divulgació en la col·lecció «Catalunya Romànica. Guies Comarcals» d'Editorial Pòrtic, dirigida per Antoni Pladevall, la qual té per objectiu facilitar el coneixement dels monuments romànics més impor-

tants del nostre país, seguint uns itineraris comarcals.

Es tracta d'una col·lecció de guies manuals i pràctiques, feta amb la col·laboració del Centre Excursionista de Catalunya, de la qual han aparegut ja diversos volums. El que ara hem rebut i comentem conté, entre altres, monuments tan destacats com són la catedral de Tarragona, Sant Miquel d'Escornalbou, Santes Creus, Sant Ramon del Pla de Santa Maria, Santa Maria de Siurana i el castell de Miravet. Aquestes guies, il·lustrades amb excel·lents fotografies en color, dibuixos, plantes dels monuments i mapes comarcals són una eina de gran utilitat per a facilitar les visites.

A l'final del llibre s'hi inclou una llista de municipis sense elements romànics coneguts i un índex alfabètic de monuments.

J. Bordons

Muntanya amb esquís

Manuel Broch i Xavier Martínez. Escola Catalana d'Alta Muntanya. Prames, S.A. Saragossa 2000. 191 pàgs., il·l.

Amb aquest llibre s'inicia una nova etapa de publicacions de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya.

L'esquí de muntanya ha anat incrementant el nombre de practicants en els darrers anys i els autors del llibre han volgut reeditar aquest manual transcorreguts una dotzena d'anys de la seva primera edició, revisant-lo i actualitzant-lo, perquè sigui utilitzat per les noves generacions de practicants. Es tracta d'un complet manual sobre tècnica d'esquí de muntanya que ben segur que serà d'utilitat per a tots els qui vulguin iniciar-se i practicar aquesta bella modalitat de muntanya amb esquís.

Abundants fotografies i dibuixos procuren il·lustrar les completes explicacions contingudes en el text.

J. Bordons

Iglesia de Santa Eulalia de Betesa

Ermita de Ntra. Sra. del Congosto de Giriveta

Ermita de Sta. Quiteria y S. Bonifacio de Montfalcó

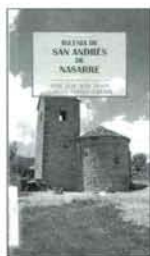
Conjunto monumental de S. Emeterio y S. Celedonio de Samitier

Ermita de Sta. Waldesca de Samitier

Ermita de S. Martín de la Bal d'Onsera

Ermita de Ntra. Sra. de Sescún

El Batán de Lacort

Iglesia de S. Andrés de Nasarre

José Luís Acín i Antonio Lorenzo. *Prames*, S. A. Saragossa 1998-99. 35 pàgs., il·l.

Aquests nou volums, que ressenyem conjuntament, formen una nova sèrie de guies dedicades a ermites i altres edificis que el Govern d'Aragó ha anat restaurant i que ha publicat en petits llibrets monogràfics.

Són uns llibrets molt ben presentats i de poques pàgines, amb excel·lents fotografies en color com acostuma a oferir Prames, acompanyats d'un mapa de l'entorn de cada un i que presenten un breu apunt històric, una descripció de l'edifici, les obres de restauració que s'hi han fet, dibuixos de planta i alçat i bibliografia, útils per a conèixer uns quants edificis antics situats en indrets apartats i de singular bellesa de la Comunitat d'Aragó.

J. Bordons

BIBLIOGRAFIA RECENT D'INTERÈS EXCURSIONISTA

Guies itineràries

Passejades pels boscos de Catalunya. Josep Gordi. Pòrtic Guies.

El Rincón de Ademuz. Guía de senderismo. Asociación Adira.

GR 11. Senda Pirenaica. Mapas y guía. Editorial Prames.

Passejades per la Cerdanya i l'Alt Urgell en BTT i a peu. Joan Portell i Leonor Sesén. Editorial Pòrtic.

Andar por las sierras de Urbión, Neila y Cebollera. 40 itinerarios. J.

Rodríguez y M. Rincón. La Tienda Verde. Madrid.

El Torcal. Guía excursionista. A. Matas i J. Molina. Editorial Miramar.

Sierra de Aracena y Picos de Aroche. 15 excursiones a pie. Ecoguia Anaya Touring Club.

Itinerarios insólitos por los Montes del Norte. Ancares - Picos de Europa - Cordillera Cantábrica - Montes Vascos. Anaya Touring.

Sortides amb família. Pirineus II. Cerdanya - vall de Núria - Montgrony - Cavallera - Camprodon. M. Àngels Castillo i Jordi Bastart. Editorial Pòrtic.

Las rutas del Cid. Guillermo García Pérez. Editorial Polifemo.

Sobrarbe. Ordesa y Monte Perdido. Valle de Bielsa, Chistau, Cinca y Ara. Joaquín Guerrero. Editorial Leader II.

Entre Marmellar i el Montmell. Francesc Móra i Presas. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Col·lecció «Llibre de Motxilla», 64.

Cuadernos pirenaicos. Belagua, Ansó y Echo. Miguel Angulo. Editorial SUA.

Rutas y paseos por los rincones singulares de Guipuzkoa. Santiago Yaniz. Editorial SUA.

L'Albera. Guía excursionista transfronterera. Editorial Albera Viva.

Cartografia

Mapa guía de Saldes. 15 rutas a peu. Ajuntament de Saldes.

Mapa guía d'Ansó - Echo - Aragüés - Jaca, núm. 15, esc. 1:40.000. Editorial Prames.

Parque Nacional Picos de Europa, esc. 1:40.000. Editorial Alpina (2 mapes).

Mapa guía d'Aizkorri, esc. 1:45.000. Editorial Nondik.

Mapa guía excursionista Pirineo Aragonés. Circo de Piedrafita y refugio de Respumoso, esc. 1:40.000. Editorial Prames.

Mapa del Serrablo, núm. 10, esc. 1:40.000. 25 excursiones e itinerarios. Editorial Pirineo.

Mapa de zones d'allaus. Núria-Freser, núm. 13, esc. 1:25.000. Institut Cartogràfic de Catalunya.

Mapa guía Ordesa - Monte Perdido, esc. 1:25.000. Ministerio de Medio Ambiente y Editorial Prames.

Manuais i diccionaris

Lèxic científic català de botànica. Editorial Claret.

Costumari botànic. Joan Pellicer. Editorial del Bullent, núm. 7.

Bicicleta de muntanya

Passejades per la Cerdanya i l'Alt Urgell en BTT i a peu. Joan Portell i Leonor Sesén. Editorial Pòrtic.

En BTT pel Baix Camp. 18 itineraris. Josep P. Ribas i Anguera. Editorial Cossetània. Col·lecció «Azimut», 11.

En BTT pel massís del Port. 25 itineraris. Carles Martínez Piñol i Mauro Ortiz Llombart. Editorial Cossetània. Col·lecció «Azimut», 12.

Art

Catalunya Romànica, núm. 9. Tarragonès, Baix Camp, Alt Camp, Priorat i Ribera d'Ebre. Editorial Pòrtic.

Monografies

Les fonts del Port. Editorial Cossetània.

Natura

Fauna del Pallars Sobirà. Guia. Jordi Canut i Juan M. Borrero. 11 itineraris d'observació de la fauna salvatge. Editorial Pòrtic.

Camins, flora i fauna de Castellnou de Seana. J. Cabestany i L. Borràs. Pagès editor.

Escalada

Escaladas por Barcelona y alrededores. Xavier Buró i Lluís Alfonso. Editorial Beal.

Muntanyisme

La Brecha de Rolando. Alberto Martínez Embid. Editorial Desnivel.

Espeleologia

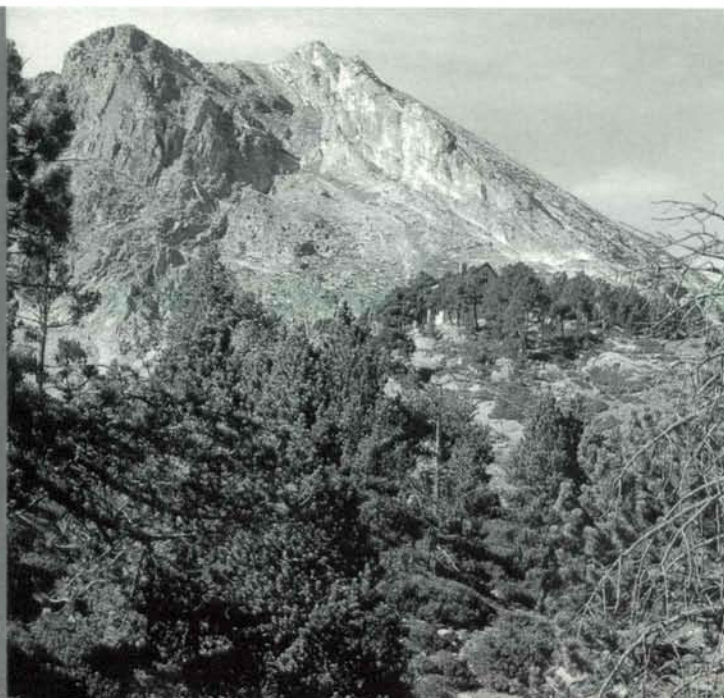
Espeleología. Lorenzo Grossi. Editorial Grijalbo-Mondadori.

Literatura de muntanya

Annapurna. 50 años de expediciones a la zona de la muerte. Reinhold Messner. Editorial Desnivel.

Novetat

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ULLDETER

EXCURSIONS I TRAVESSIES DES DEL REFUGI

JOSEP NUET I BADIA

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

MIDA NATURAL

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

LA VALL DE NÚRIA

BALANDRAU-TAGA-PUIGLLANÇADA

(EXCURSIONS AMB ESQUÍS)

MANEL BROCH I GUIMERÀ
FRANCESC XAVIER GREGORI I PONS

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

EL MASSÍS DEL CANIGÓ

Carançà-
Mentet-Costabona

(Propera aparició)

L'àmbit d'aquesta guia comprèn les capçaleres de les valls dels rius Ter i Freser, amb la incorporació de totes les valls properes del vessant meridional del tram de Pirineu oriental que ens ocupa en el present treball.

Aquest sector pirinenc té grans cims, com el Puigmal, els pics de Segre, de Finestrelles, de Noufonts, de Noucreus, de la Fossa del Gegant, de l'Infern, el Bastiments, el pic de la Dona, el Roca Colom o el Costabona. També el sector situat al sud de la carena principal té altres cims més baixos, però per això no menys interessants, com el Balandrau, el puig Cerverís o el Taga.

Tots aquests cims i altres recorreguts per valls i carenes són els que us proposa aquesta guia, especialment des del santuari de Núria, els refugis d'Ulldeter i de la Coma de Vaca, i des de moltes poblacions dels voltants.

COMISSIÓ DE PUBLICACIONS